

Zub – úvod

Dentinopulpální komplex

Jan Křivánek

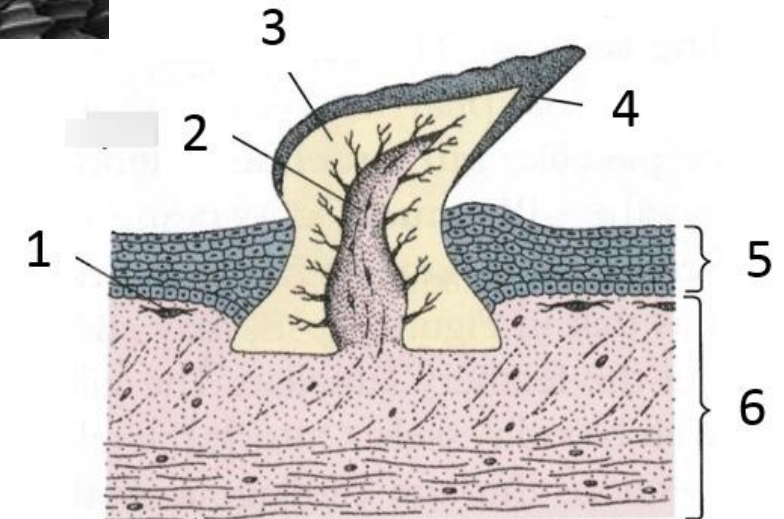
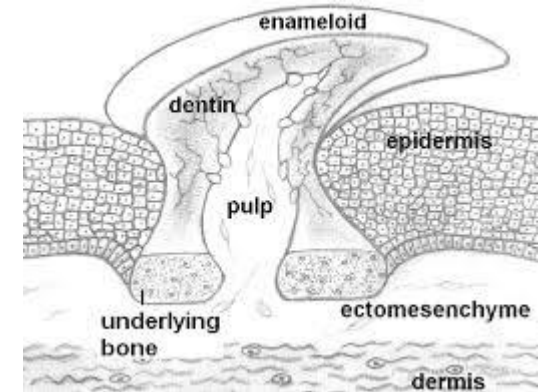
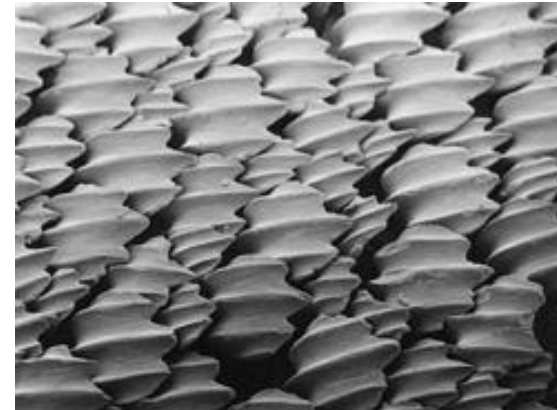
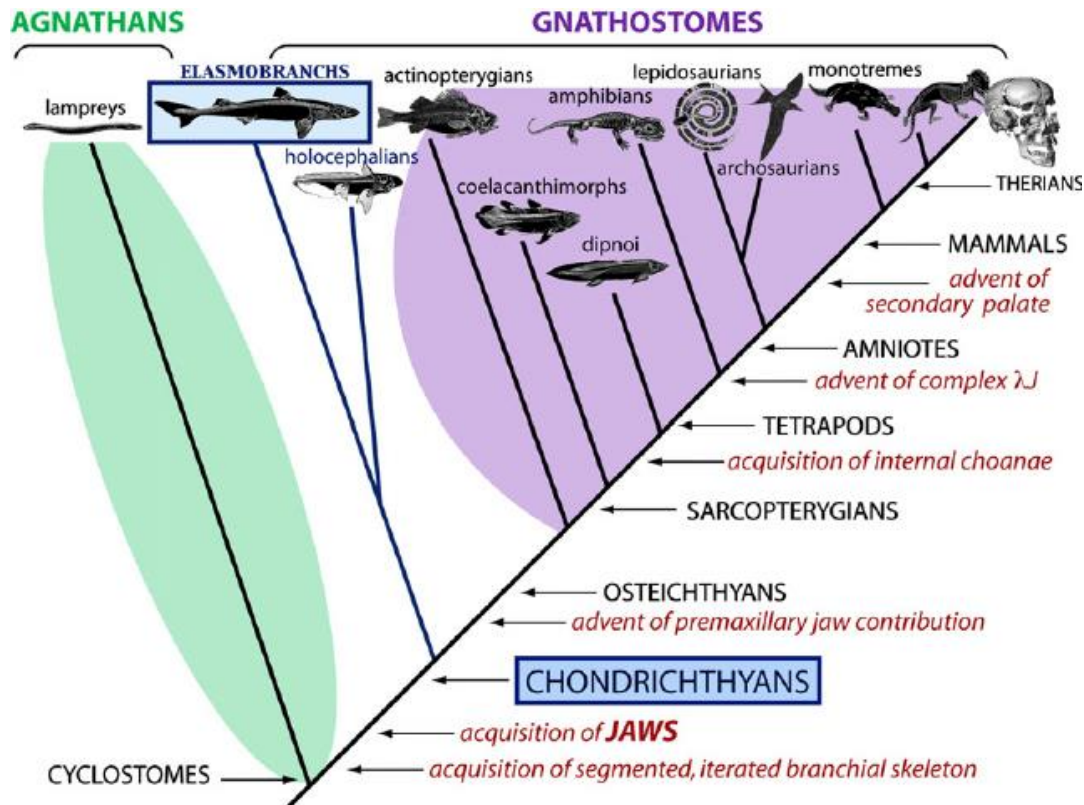
27. 11. 2024

Fylogeneze a srovnávací anatomie zubů

Zuby – kalcifikované útvary, které derivují z ektodermu (většinou) a ektomezenchymu (neurální lišta)

Evolučně se ve fylogenezi objevují až u čelistnatých obratlovců - Gnathostomata

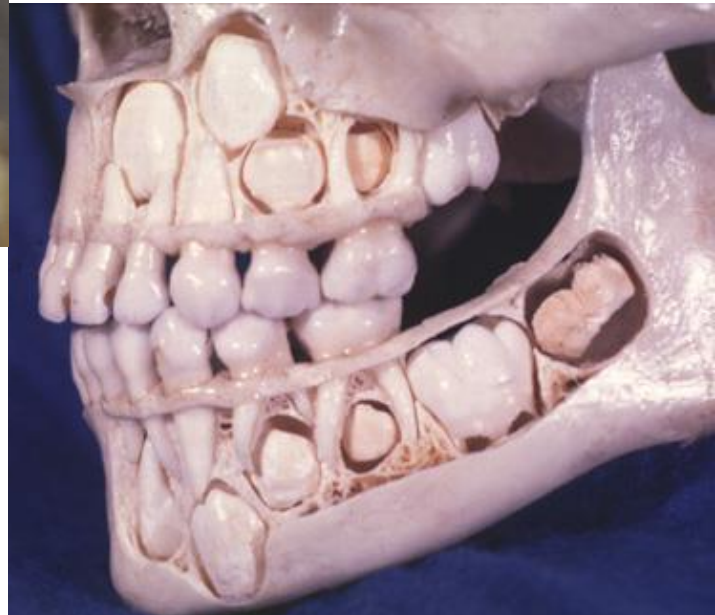
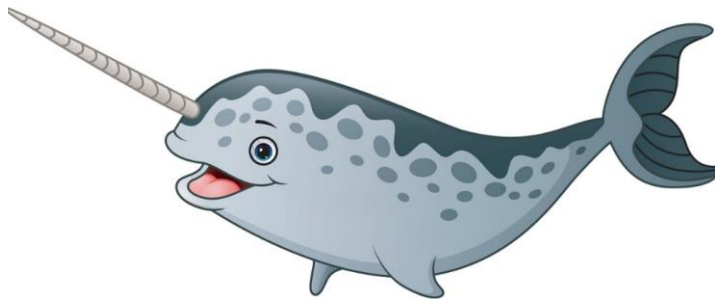
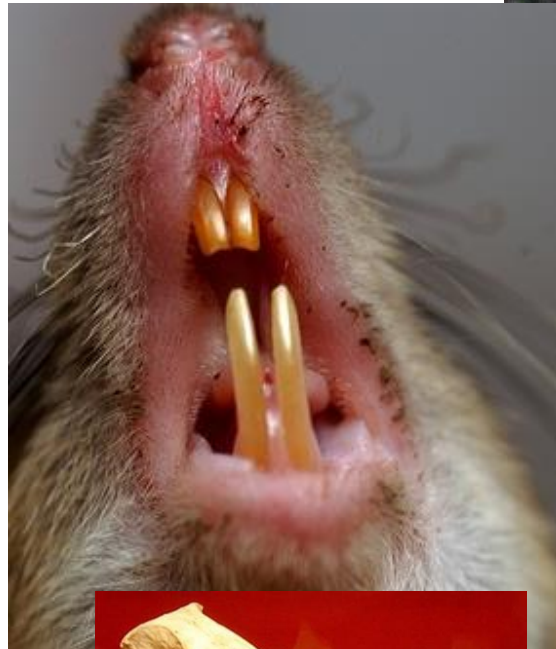
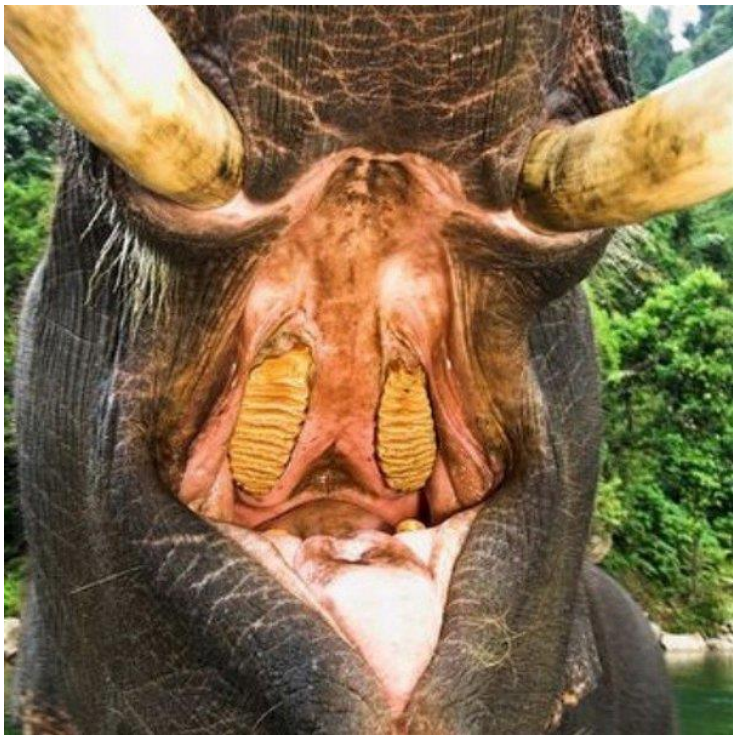
Předchůdce zubů - plakoidní šupiny u paryb, které pokrývaly povrch těla a dutinu ústní

Mihule
(lamprey, cyclostomata)

Variability of teeth

Babirusa

Tusks

Soubor všech zubů = **dentice**

Brachyodont
Taurodont Bilophodont
Haplodont Polyprotodont
Acrodont Cynodont Protodont
Labyrinthodont Secodont
Loxodont
orthodont
Pleurodont Homodont Tritubercular
Hypsodont Diprotodont
Lophodont Heterodont
Monophyodont Selenodont
Polyphyodont Thecodont Diphyodont
Triconodont

Klasifikace zubů

Výrazná evoluční adaptace

Funkce

Funkce

- Mechanické zpracování potravy

Trhání potravy

Rozmělnění potravy

- Chycení kořisti a její usmrcení

Jedové zuby

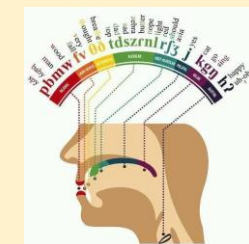
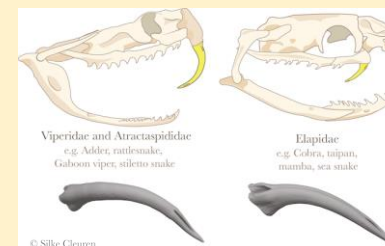

- Sociální interakce

Obrana

Dominance

Artikulace

- Sensorický orgán

- Mechanická interakce s prostředím

Klasifikace zubů

Výrazná evoluční adaptace

Funkce

Tvar

Topografické uchycení v čelisti

Funkční uchycení v čelisti

Regenerace

a další...

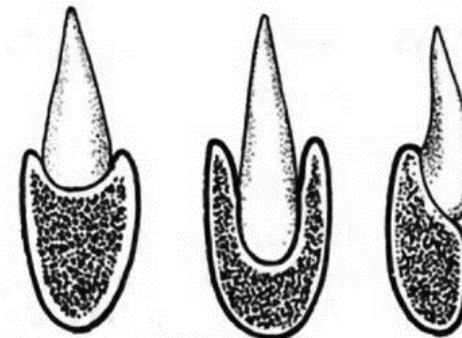
Tvar dentice

Homodontní
Heterodontní

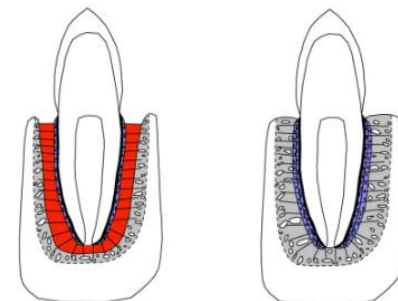
Anatomické uchycení v čelisti

Akrodonntní
Thekodontní
Pleurodonntní

Upevnění v čelisti

Gomfóza
Ankylóza

Aaron R. H. Le Blanc, Ph.D.

Regenerace

Počet sad zubů

Monofyodontní
Difyodontní
Polyfyodontní

Schopnost růstu

Brachyodontní
Hypsodontní
Hypselodontní

a další...

Soubor všech zubů = dentice

Typy dentice

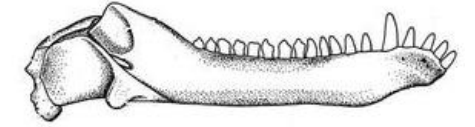
Podle **tvaru** zubů: **homodontní** - tvarově shodné
heterodontní - tvarově odlišné
(u savců dentes incisivi, canini, praemolares a molares)

Podle **počtu výměn (sad zubů)** během života:
monofyodontní - např. Holocephala - chiméry)
difyodontní (dentes decidui, dentes permanentes) - např. savci
polyfyodontní - např. ryby, nižší amfibia

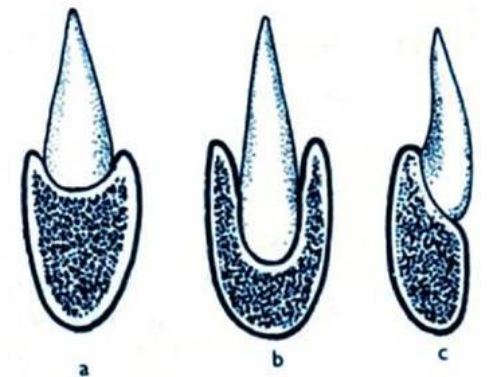
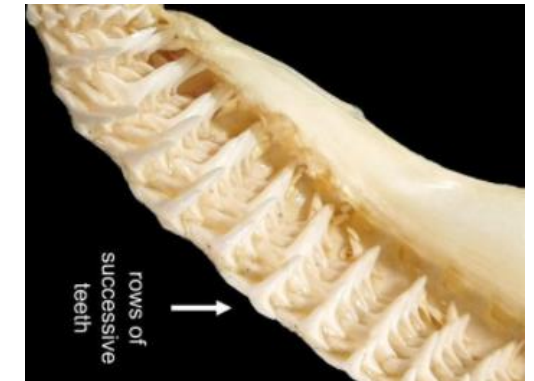
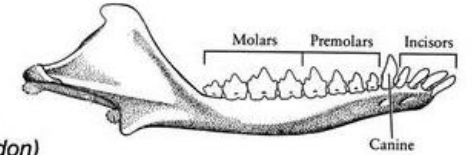
Podle **upevnění** zubů k čelisti:
akrodonní - nasedají na čelist shora (kostnaté ryby, obojživelníci)
pleurodonní - na čelist z boku (u plazů)
thekodontní - vsazeny do zubních jamek (lůžek) –
recentní savci (dinosauři, krokodýli)

“REPTILIAN” vs MAMMALIAN DENTITION

Homodont
(cynodont)

Heterodont
(Morganucodon)

Soubor všech zubů = dentice

Typy dentice

Podle typu růstu zubů:

Brachyodontní

- Dlouhý kořen

Hypselodontní

- Bez kořene – kontinuálně rostoucí

Hypsodontní

- Vysoká korunka

Mesodontní

Brachydont

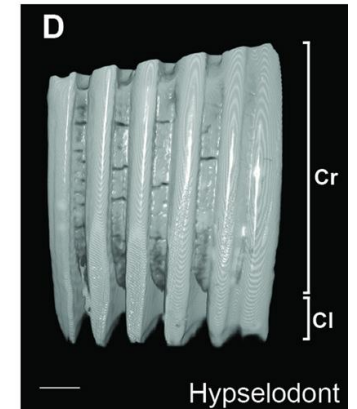
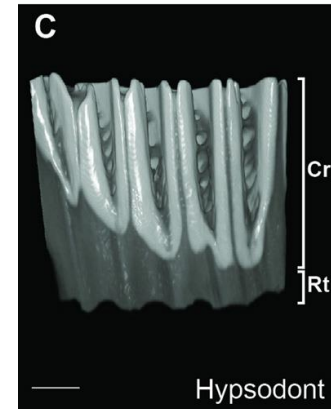
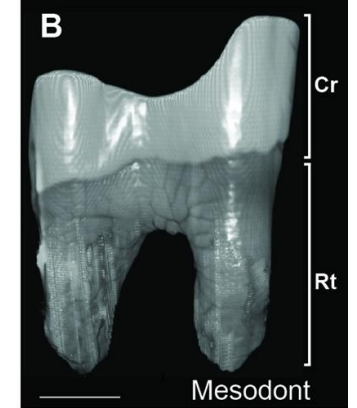
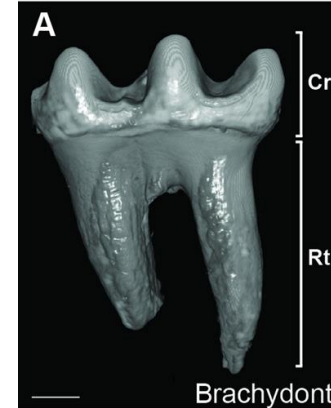
Mesodont

Hypsodont

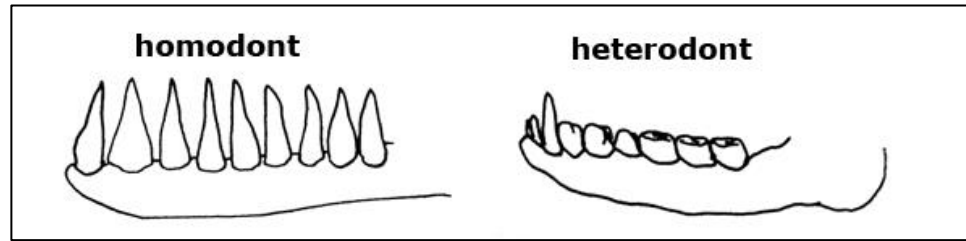

Hypselodont

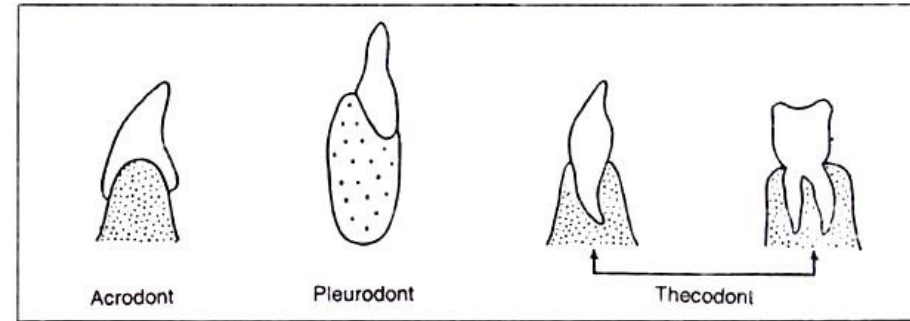

Lidská dentice je:

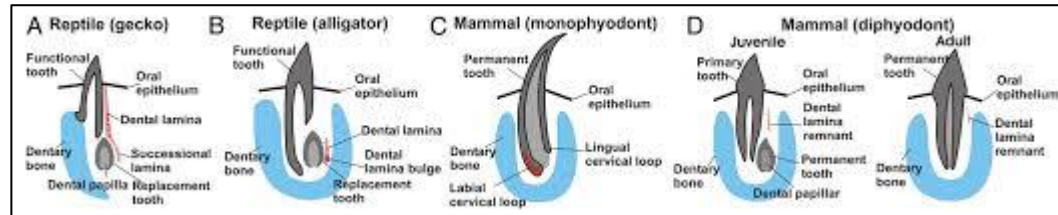
Heterodontní

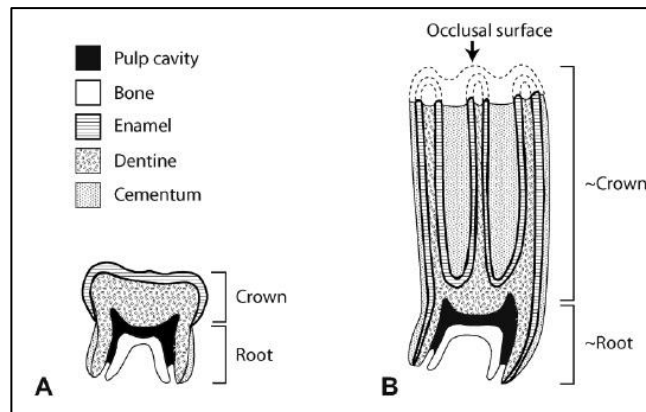
Thekodontní

Diphyodontní

Brachyodontní

(Hypsodontní - kůň)

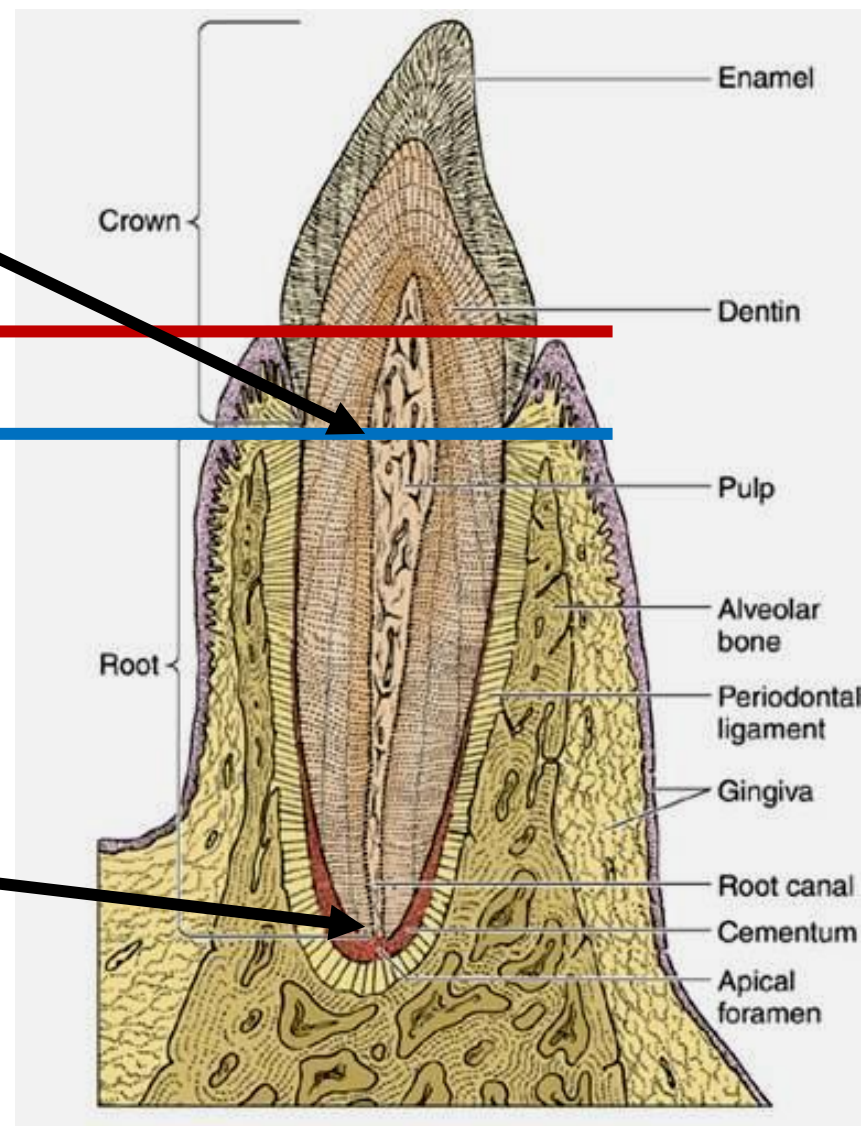

Dutina **cavitas dentis** přecházející do **canalis radicus dentis**

Anatomická vs **klinická** korunka

Anatomický vs **klinický** kořen

Ústí na apexu kořene foramen apicis radicus dentis

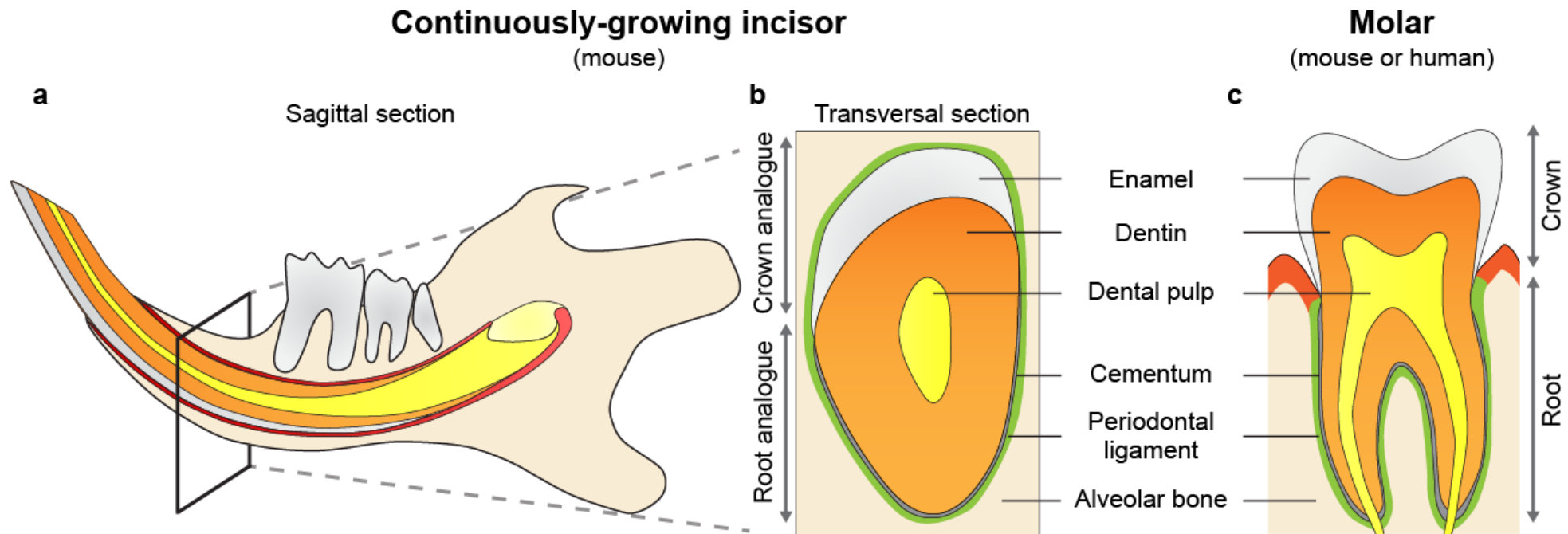
Tkáně zubu

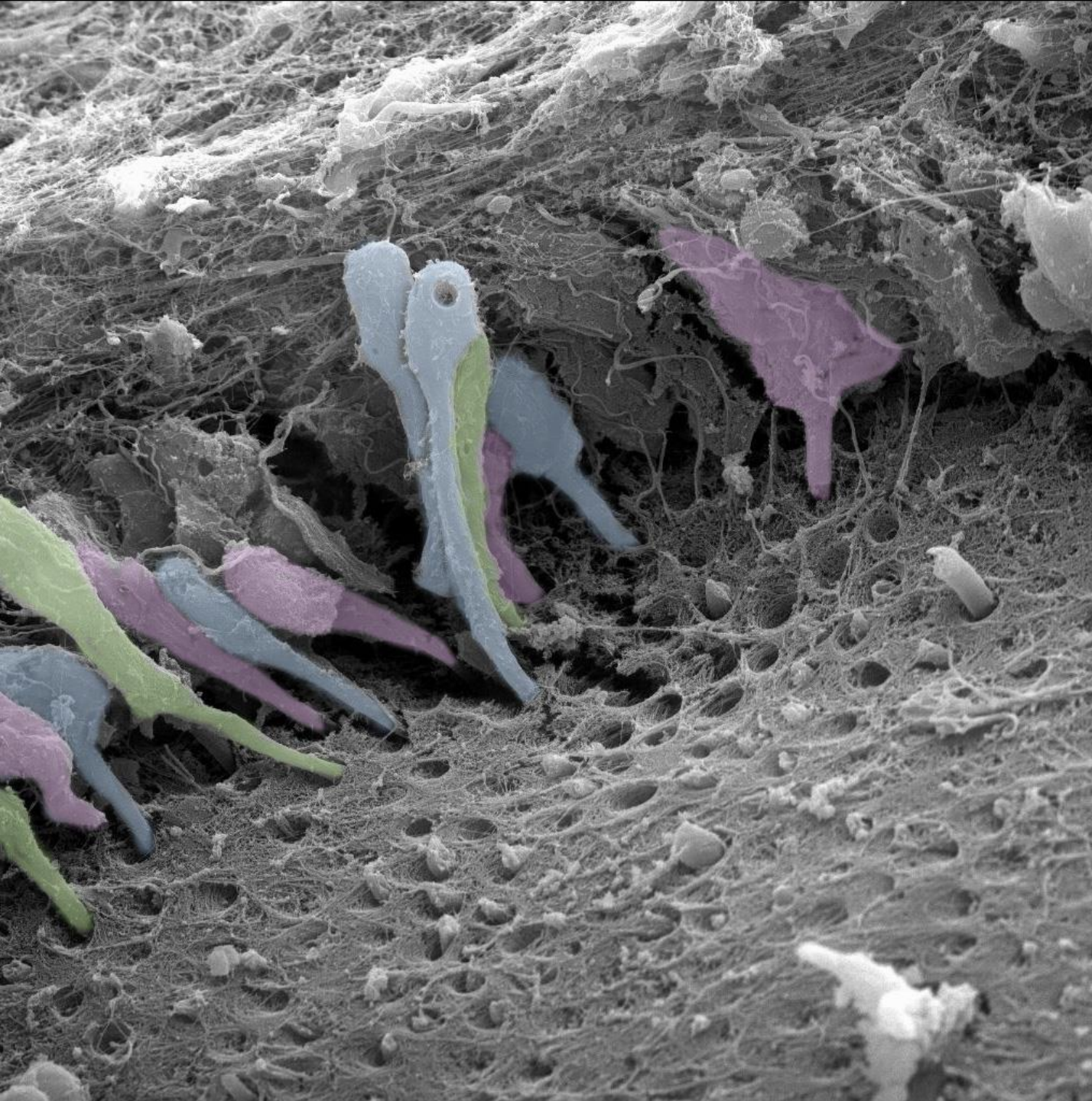
Sklovina - email, enamel subst. adamantina (ř. adamas, adamantos = ocel diamant), substantia vitrea (lat. vitrum = sklenice)

Zubovina - dentin, substantia eburnea (l. ebur = slonovina)

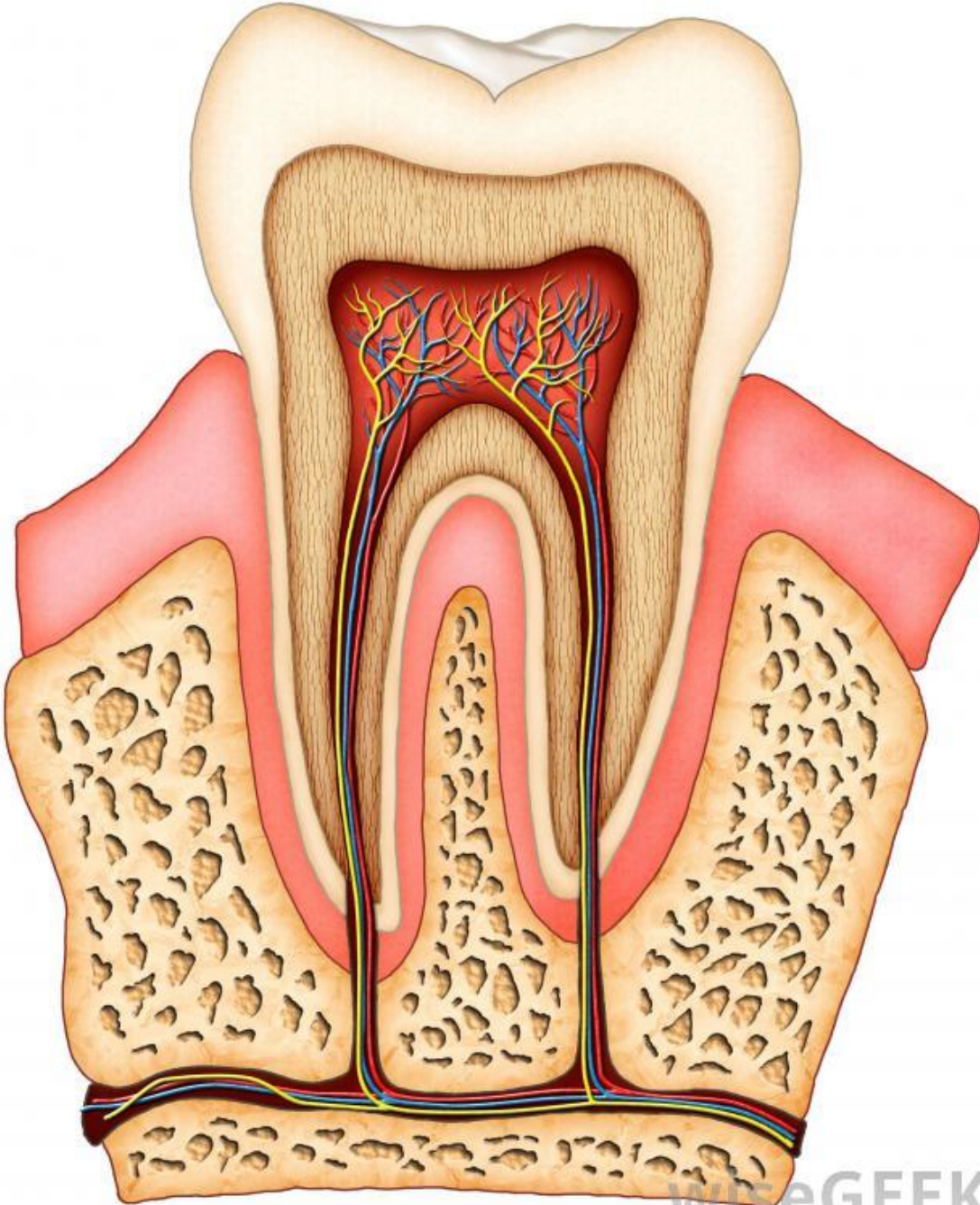
Cement - substantia ossea, crusta petrosa

Zubní dřeň - pulpa dentis

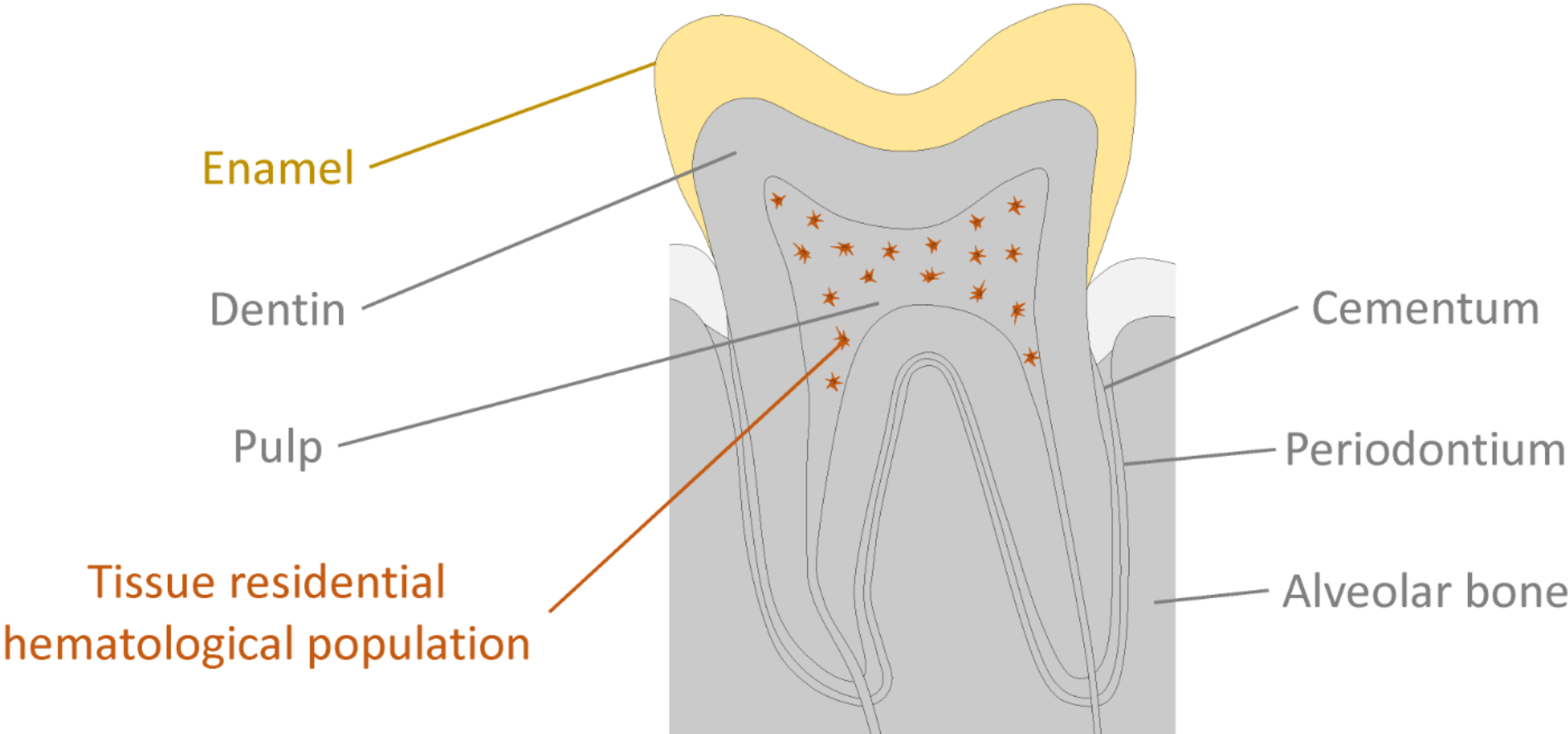

Zubní pulpa
Dentin

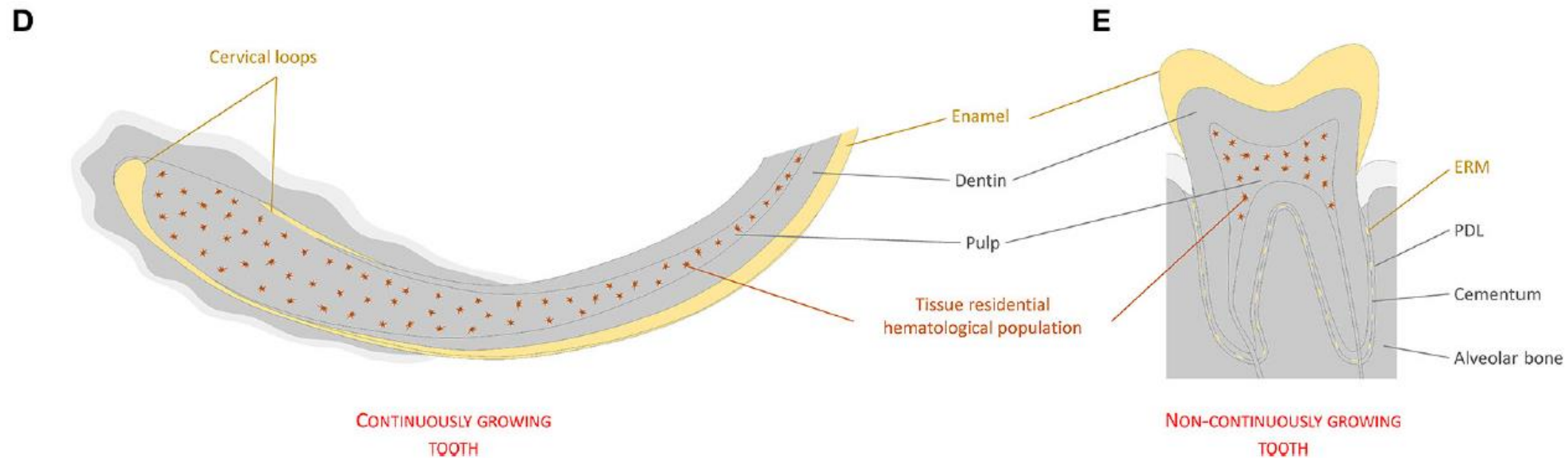
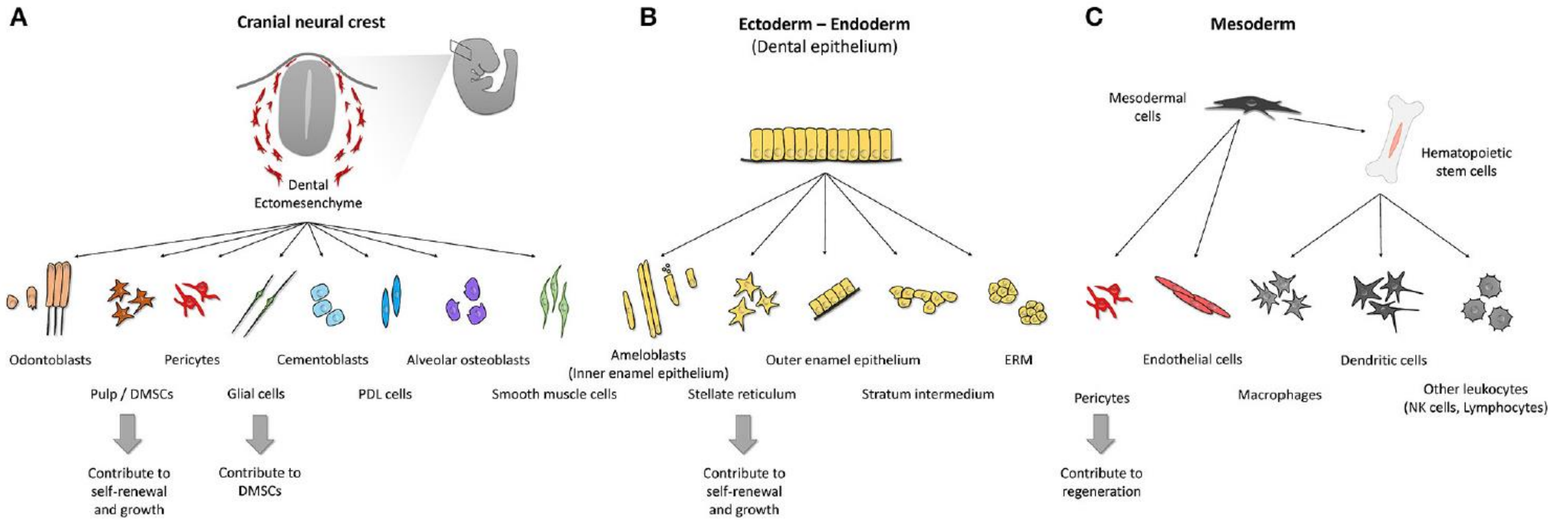

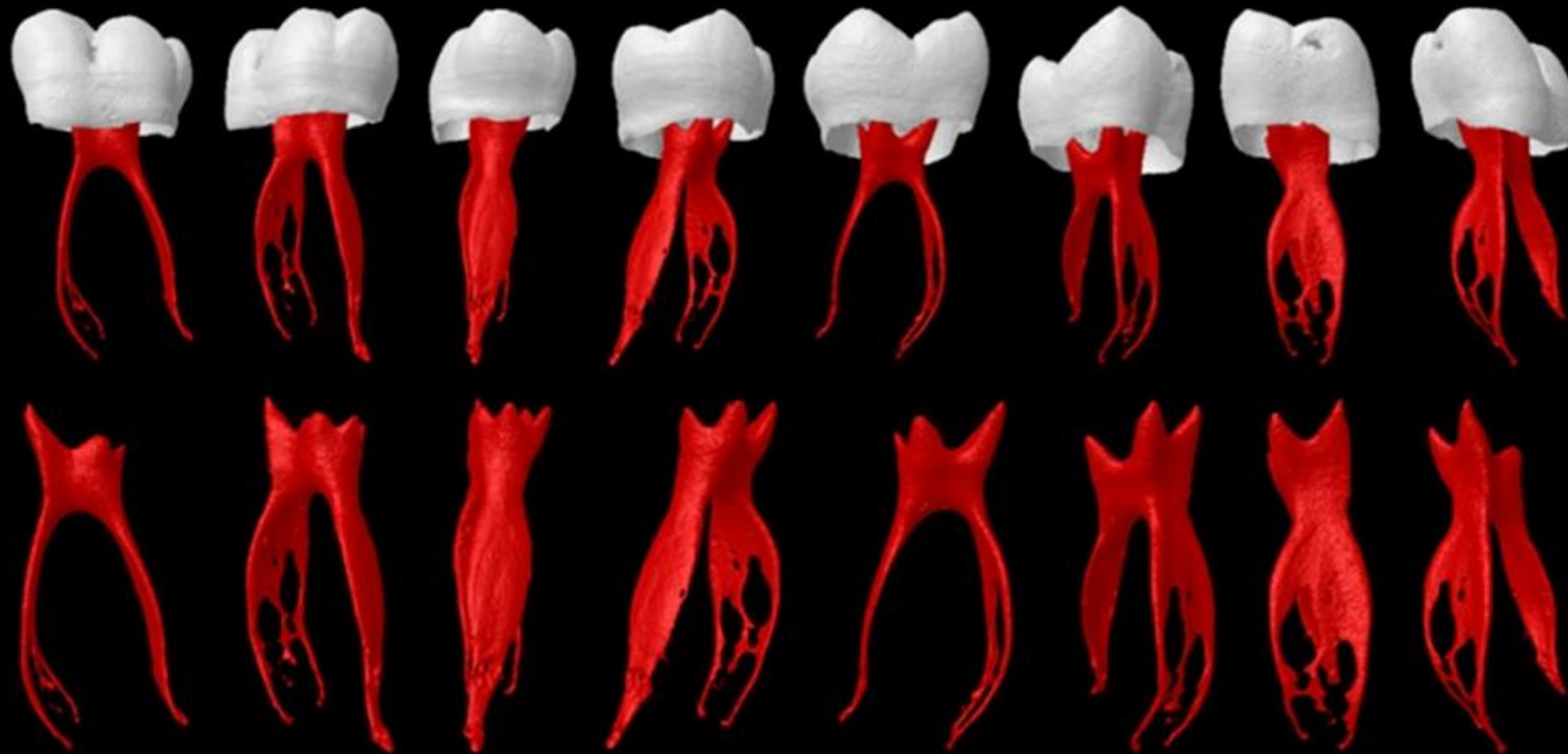

Neural crest - derived

Epithelial - derived

Mesodermal - derived

Zásadní význam pulpy pro:

- a) **Vitalitu zubu** – výživa a ochrana odontoblastů proti cizorodým a infekčním činitelům
- b) **Reparativní pochody** - zásoba (pool) nediferencovaných buněk pro pulpální fibroblasty a odontoblastům podobné buňky

Variace podoby pulpy závisí na:

- Typu zubu
- Věku jedince
- Patologických a reparačních změnách

Dentino-pulpární komplex

Souhrné označení pro zubní pulpu a dentin

Úzké vývojové, histologické i funkční propojení

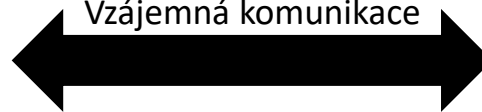
Společná vývojová historie (původ z ektomesenchymu)

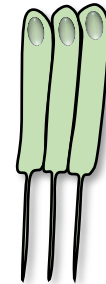
Fibroblasty zubní pulpy

Stromální tkáň pulpy
Podpora odontoblastům
Tvorba tkáně pro krevní cévy a nervy
Imunitní reakce
Stem cell niche

Vzájemná komunikace

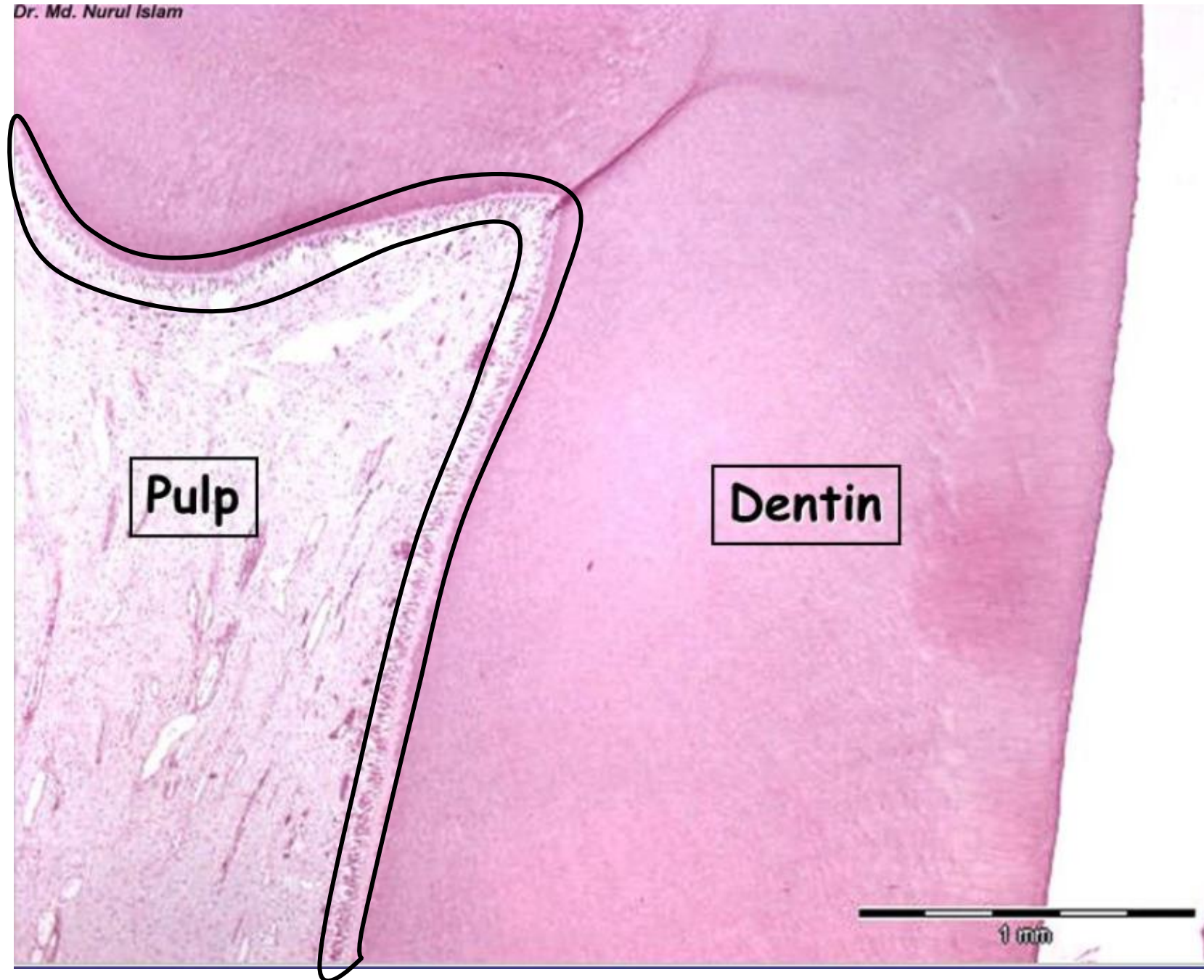
Odontoblasty

Tvorba dentinu
Živoucí komponenta dentinu
Reakce na poškození dentinu
(bolest, imunitní reakce, oprava)

Dentino-pulpální komplex

Dr. Md. Nurul Islam

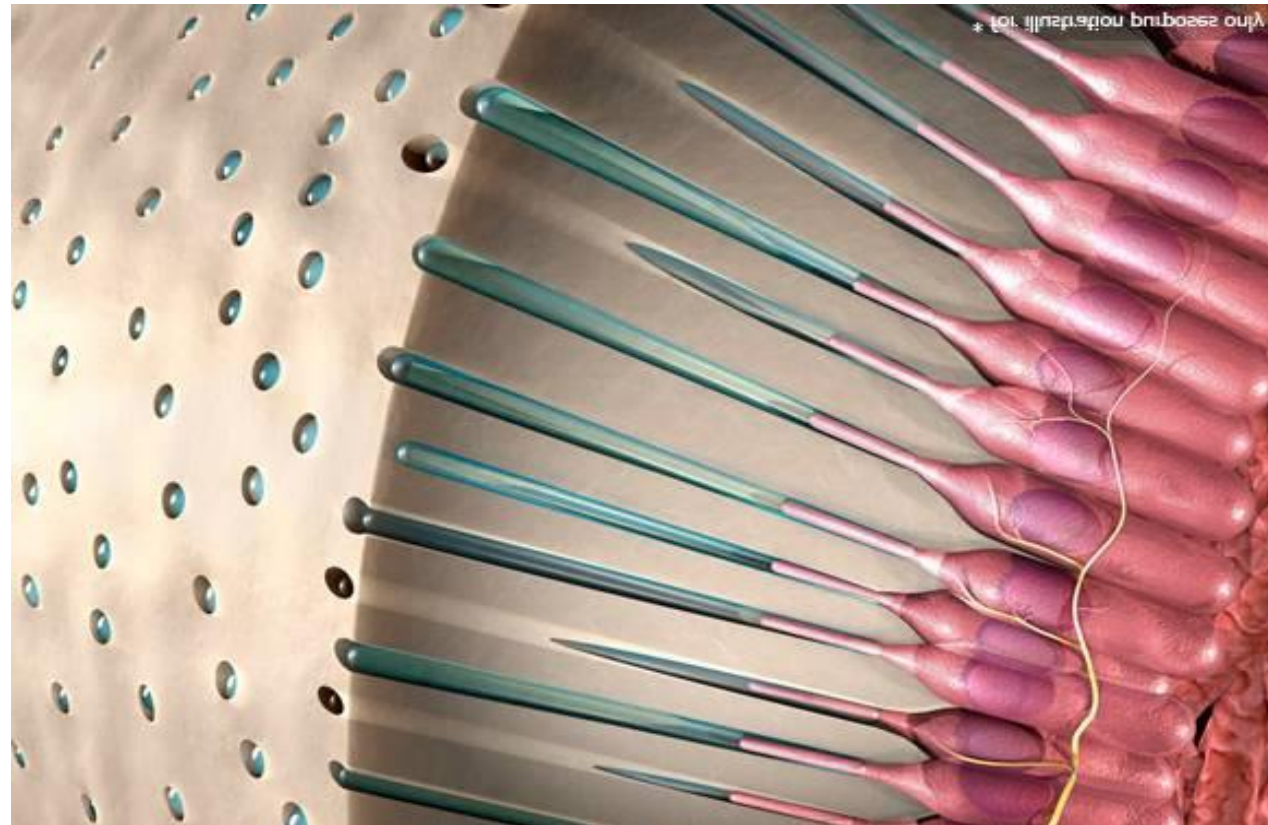
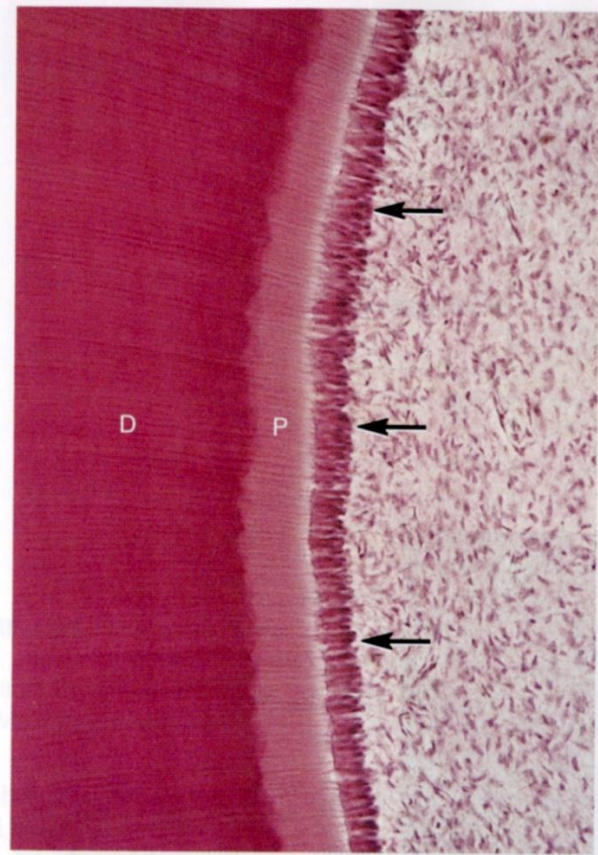
Odontoblasty

Rozhraní mezi dentinem a pulpou

Protáhlý tvar, výrazná polarizace (jádro s organelami v bazální třetině)

Uloženy v jedné vrstvě

V apexech sekreční zrna

Funkce odontoblastů

- Produkují dentinovou matrix
- U zdravých zubů jsou aktivní po celou dobu jejich existence
- Výběžky odontoblastů zajišťují kontrolu nad dentinovou matrix, udržují průchodnost kanálků
- Výběžky se účastní percepce bolesti
- Mezi stěnou tubulu a Tomesovým vláknem je periodontoblastický prostor, který obsahuje dentinovou tekutinu

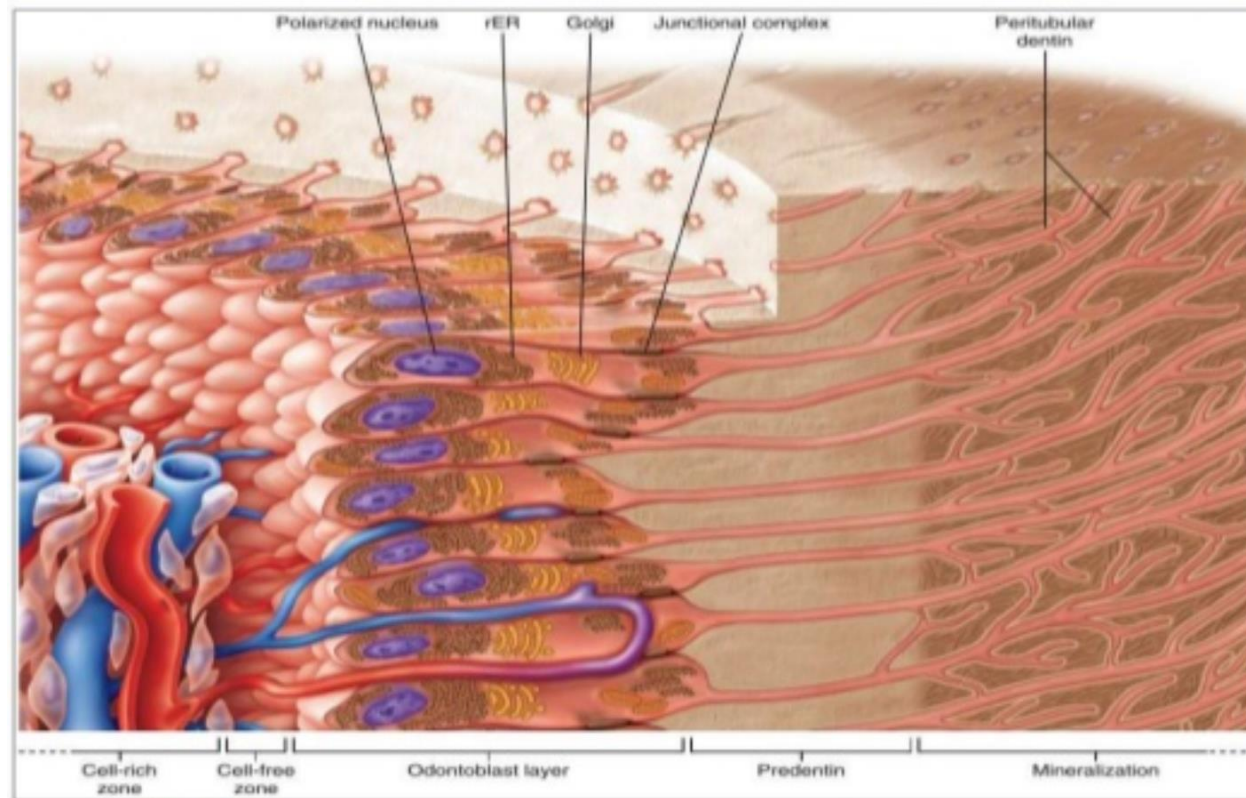
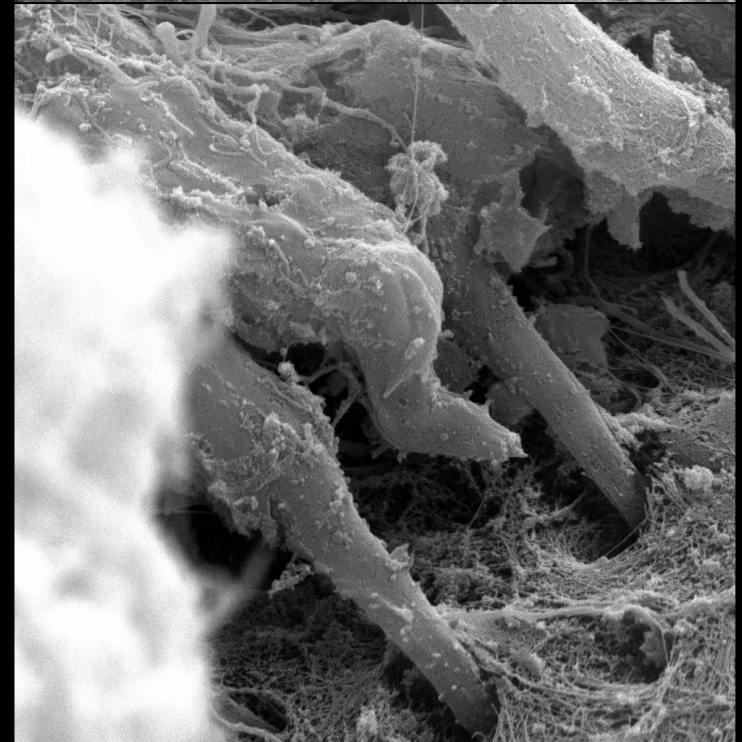
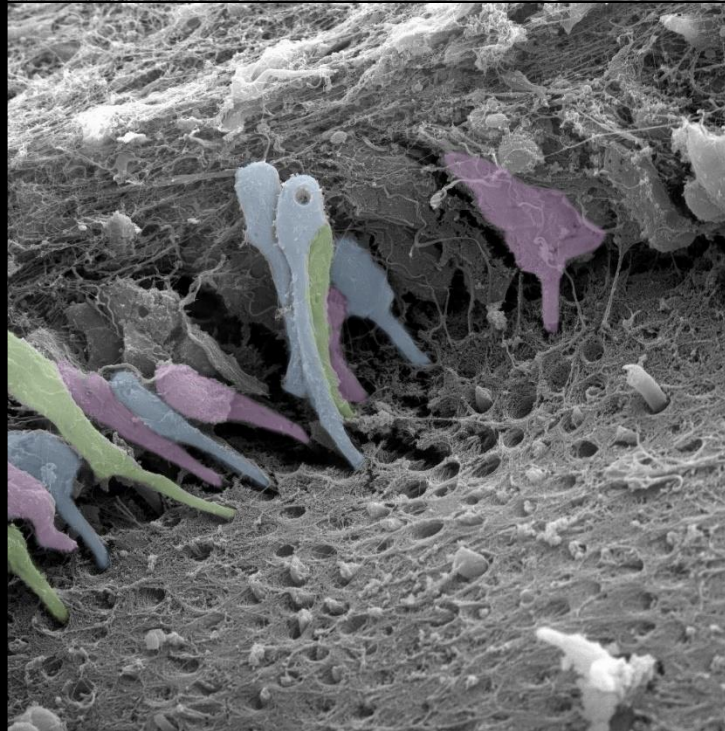
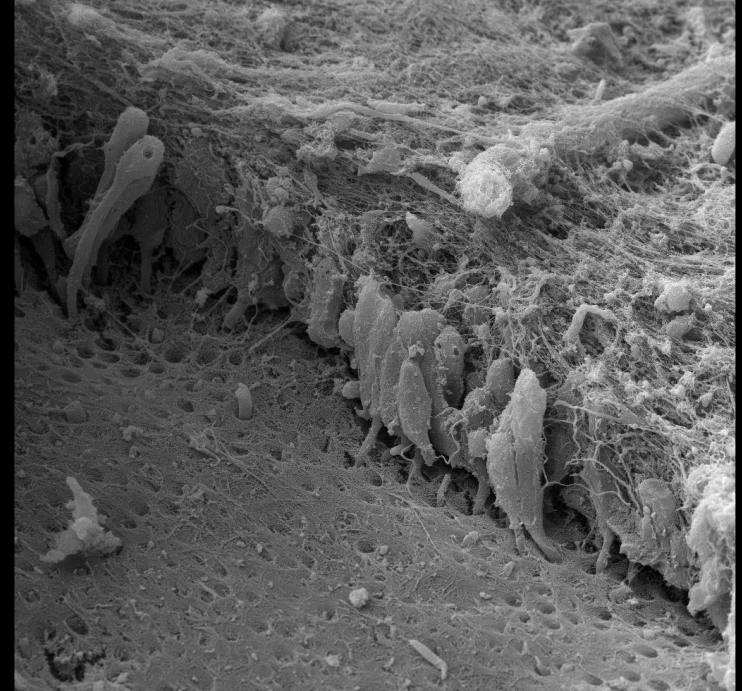
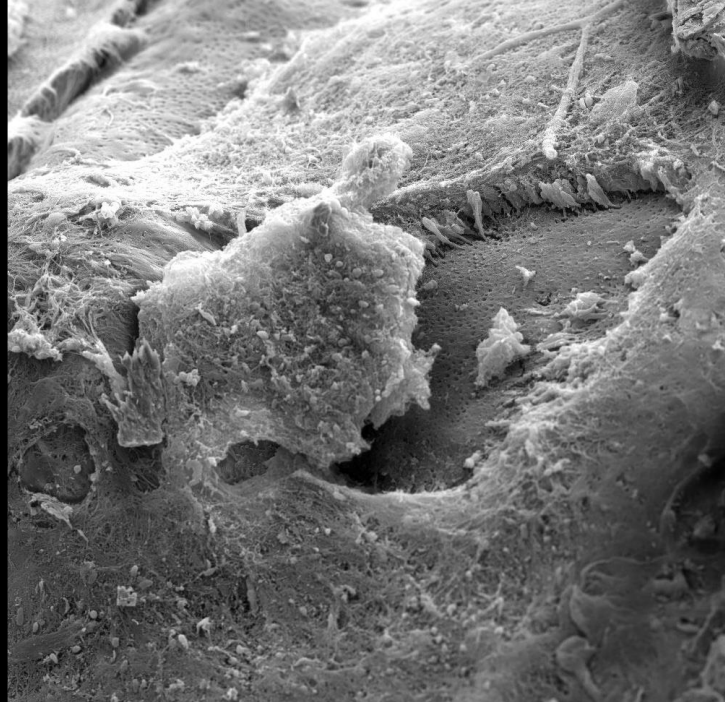

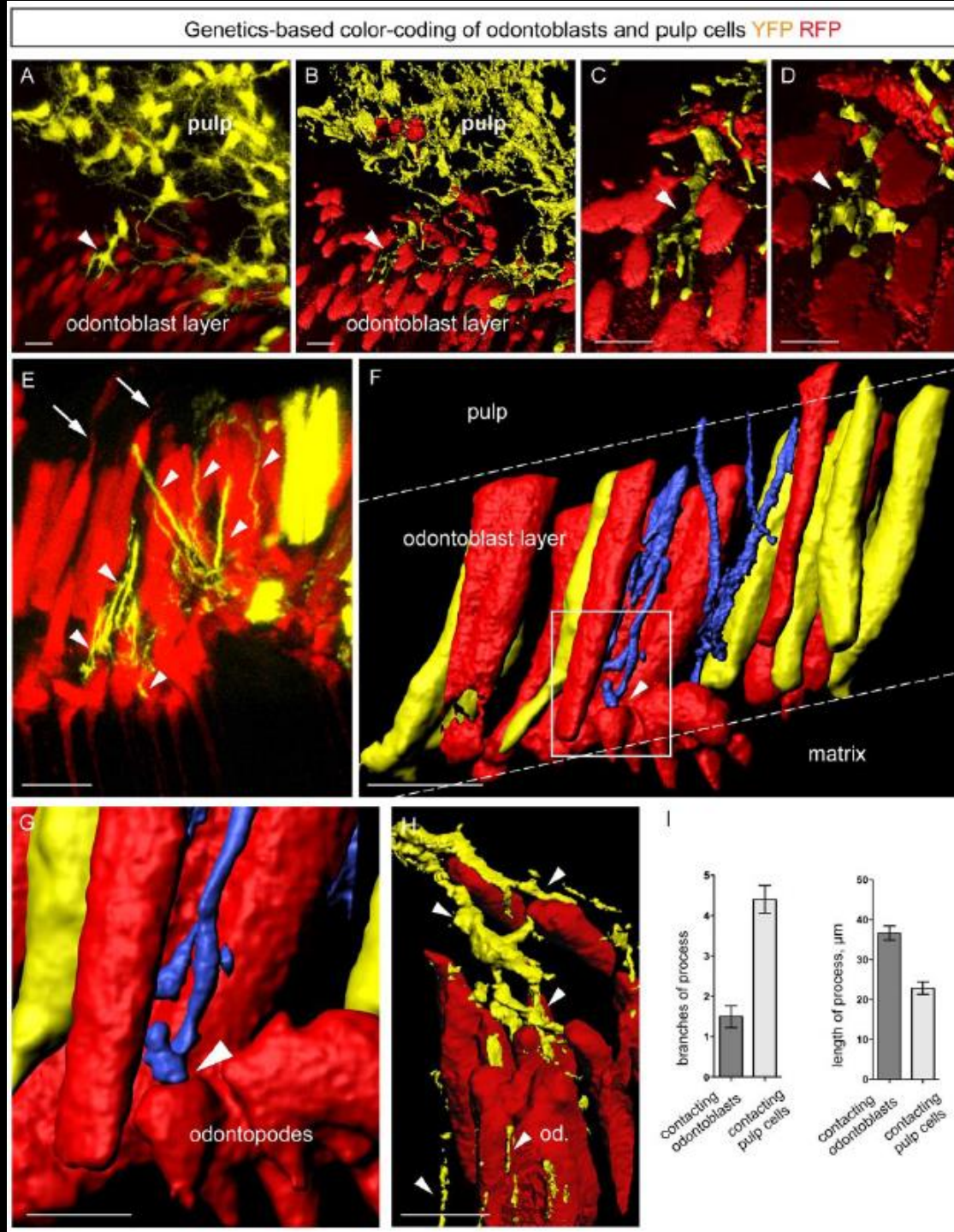
FIGURE 8-40 Schematic representation of the cells bordering pulp. *rER*, Rough endoplasmic reticulum.

Odontoblasty

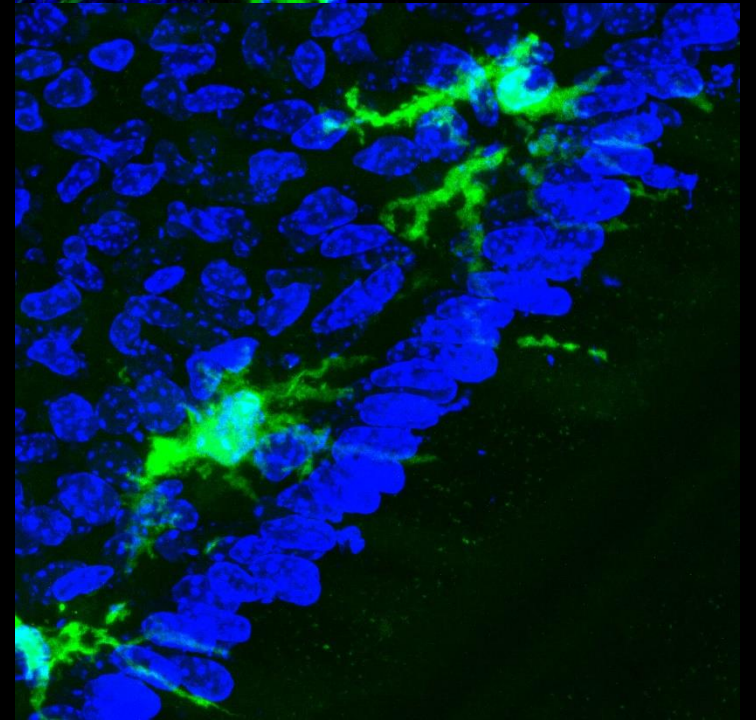
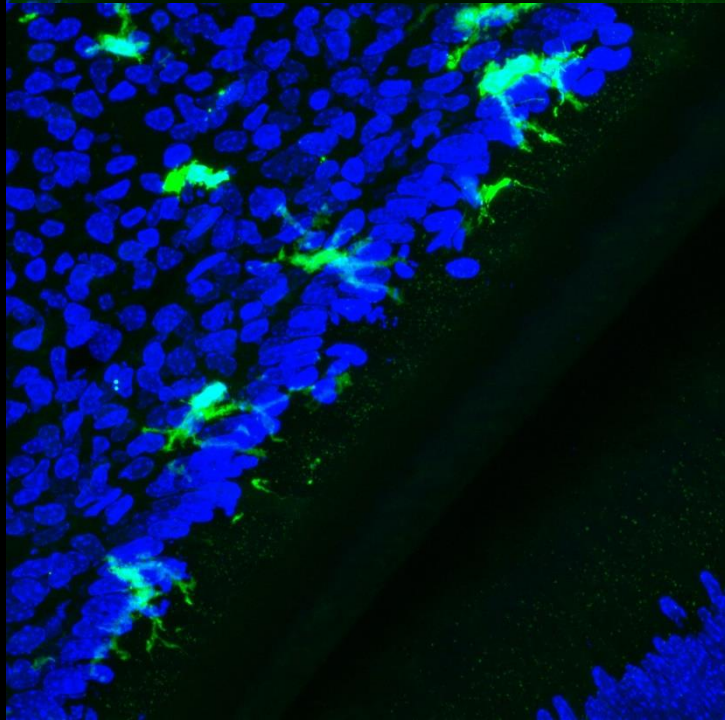
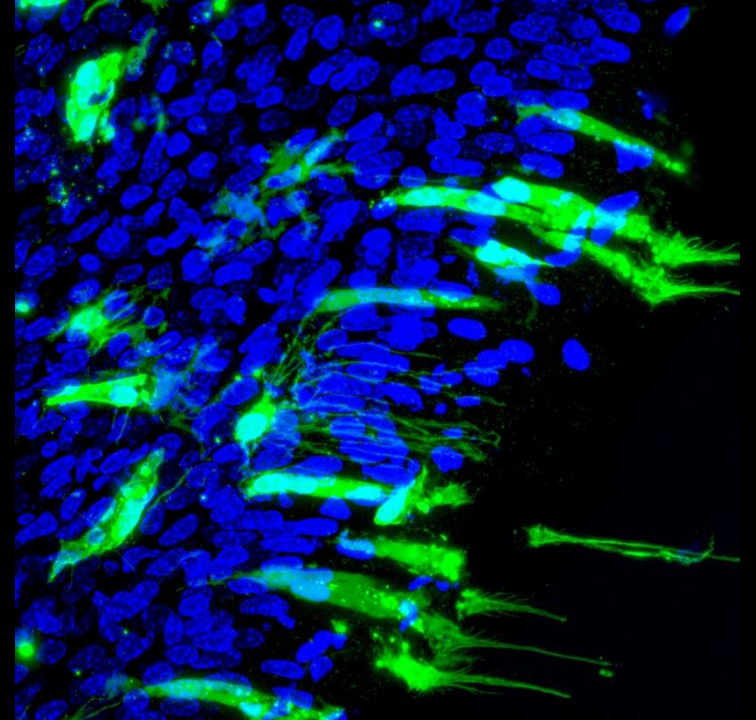
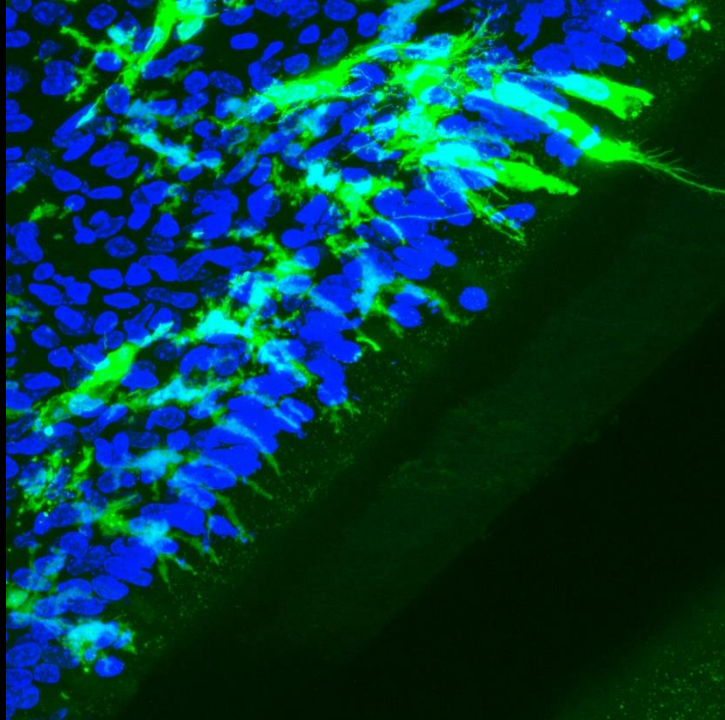

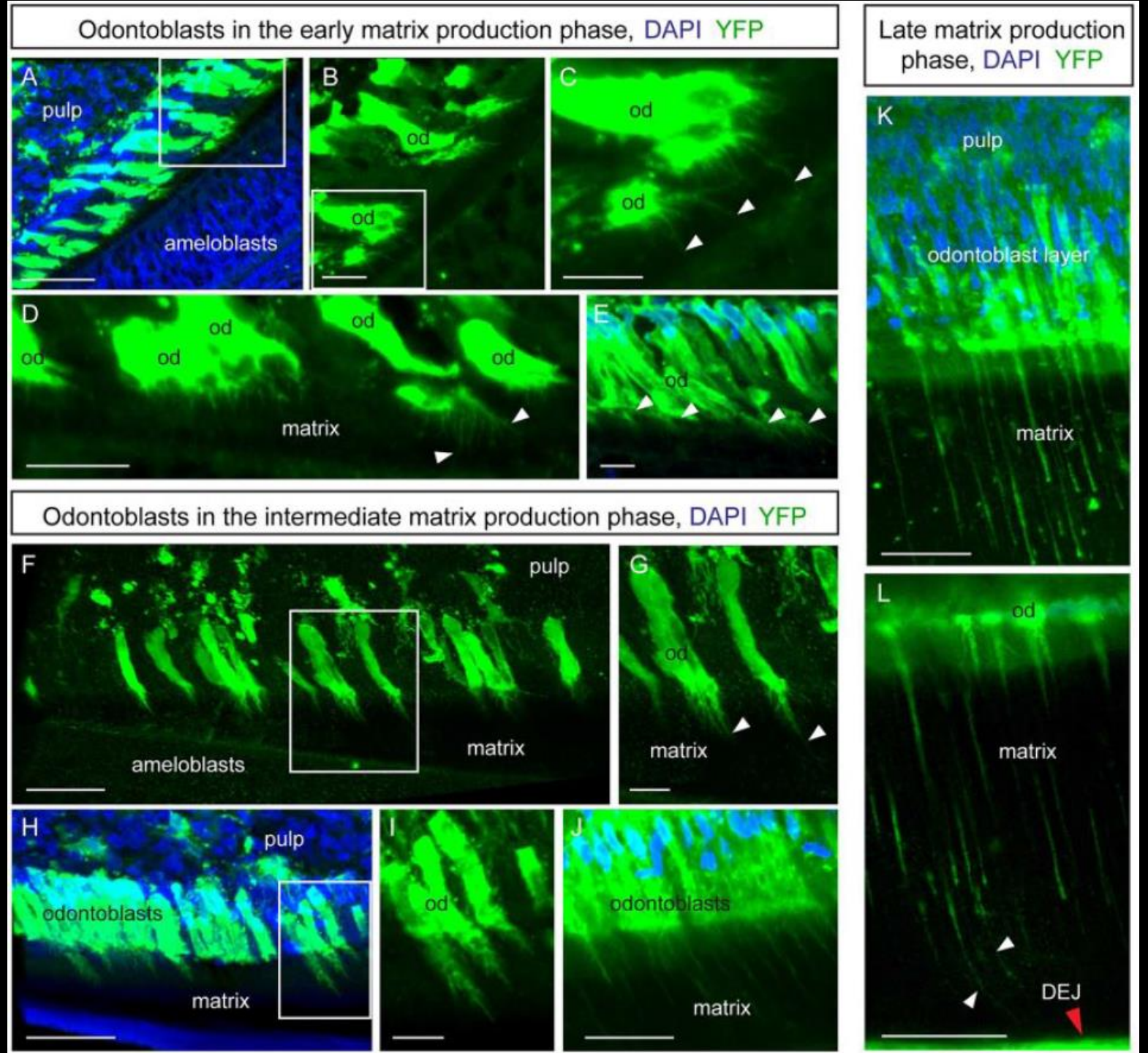
Odontoblasty

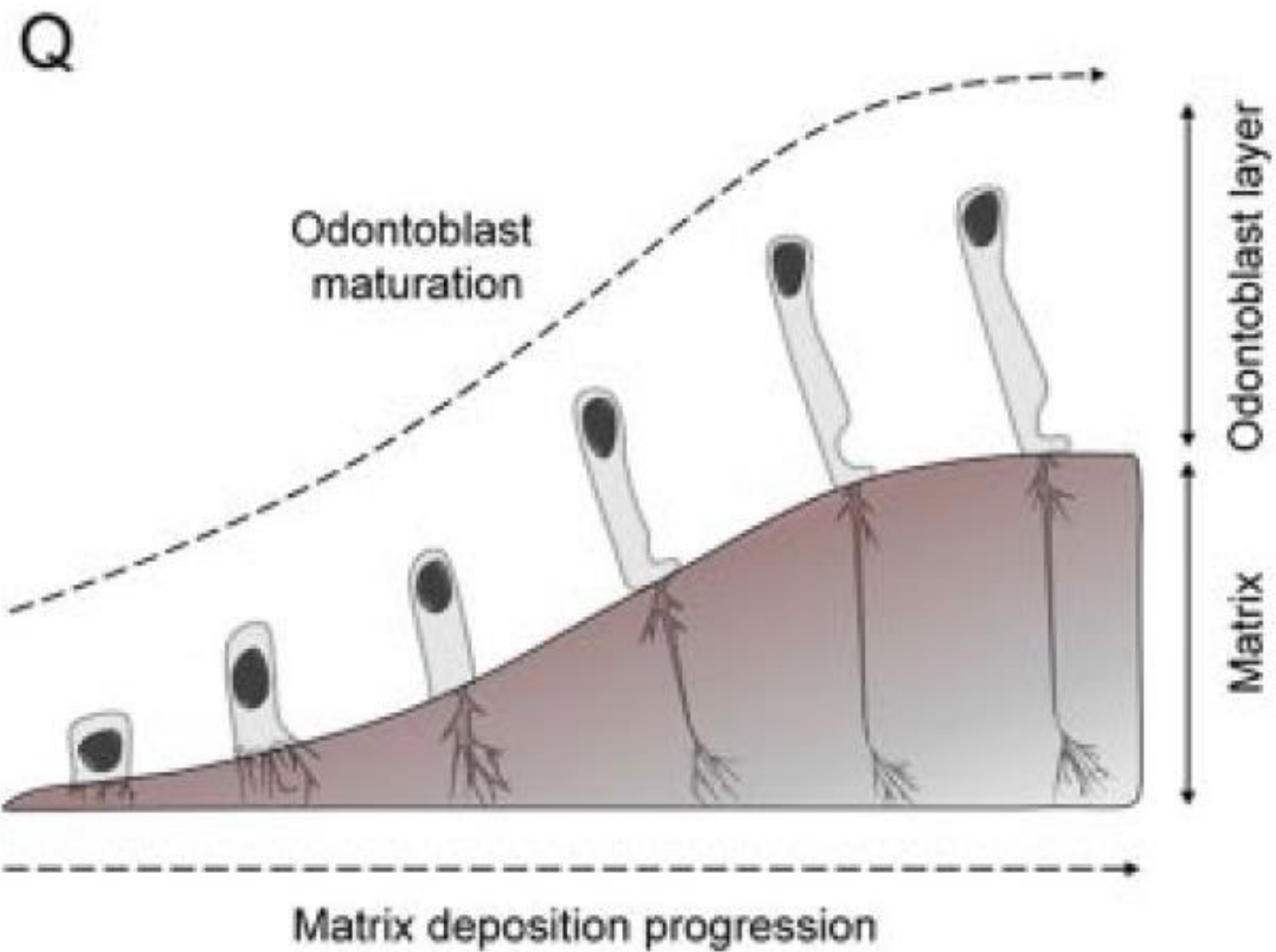
Odontoblasty

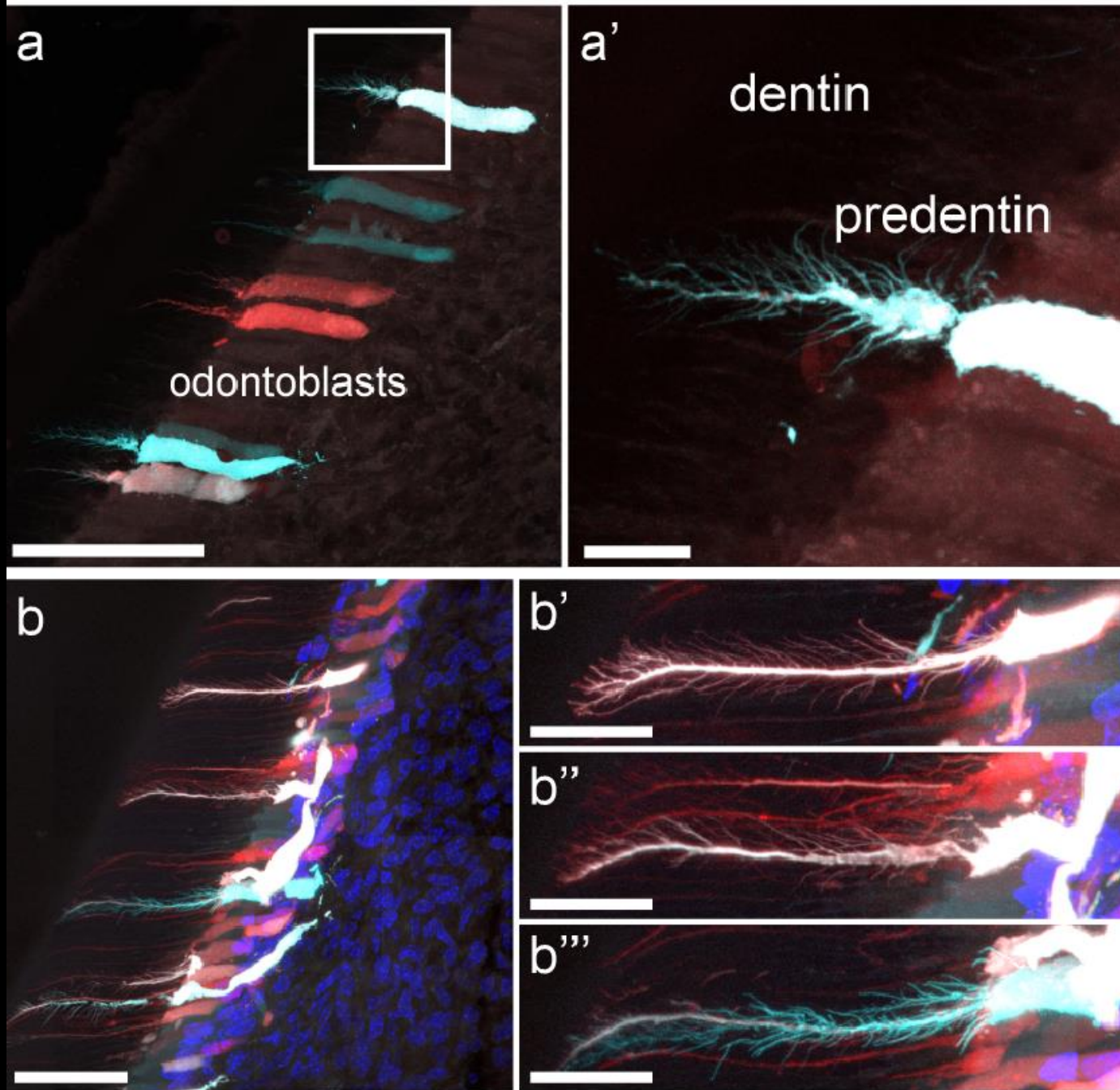
Vývoj odontoblastů

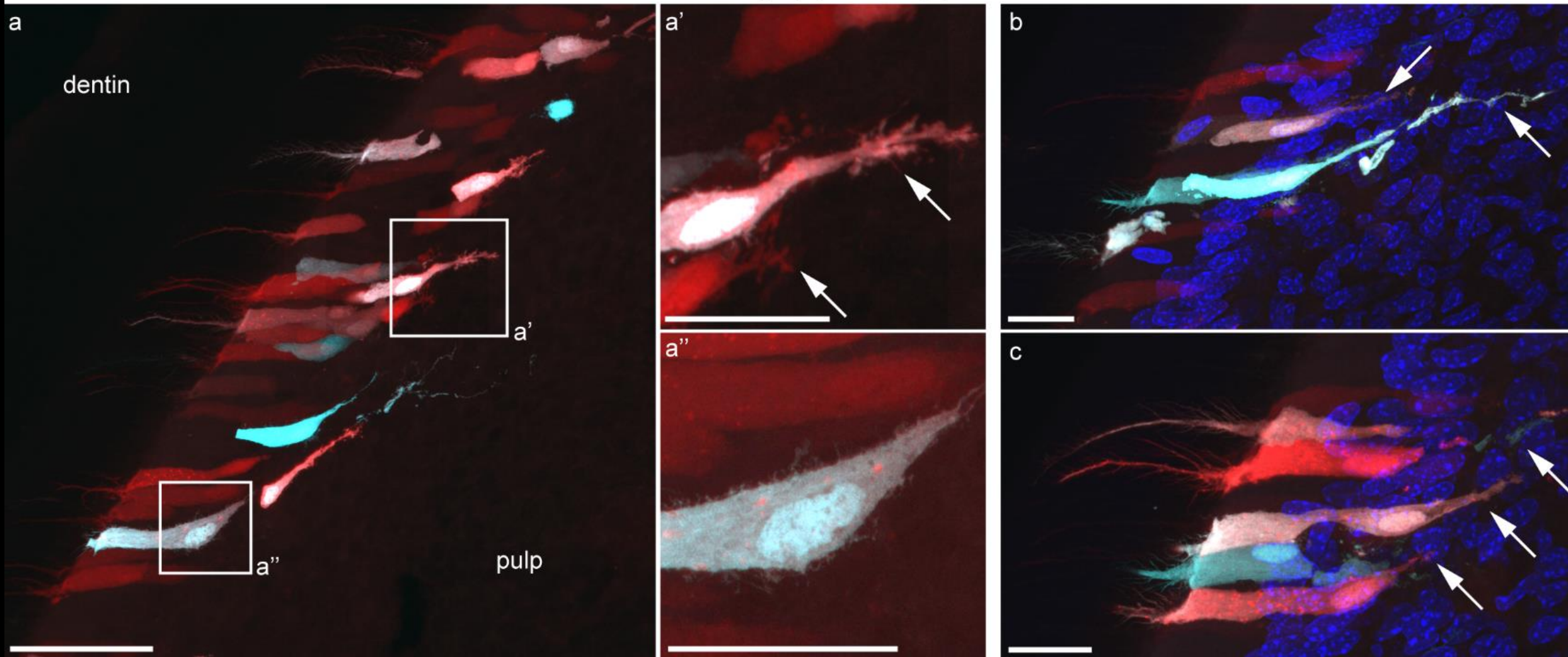
Vývoj odontoblastů

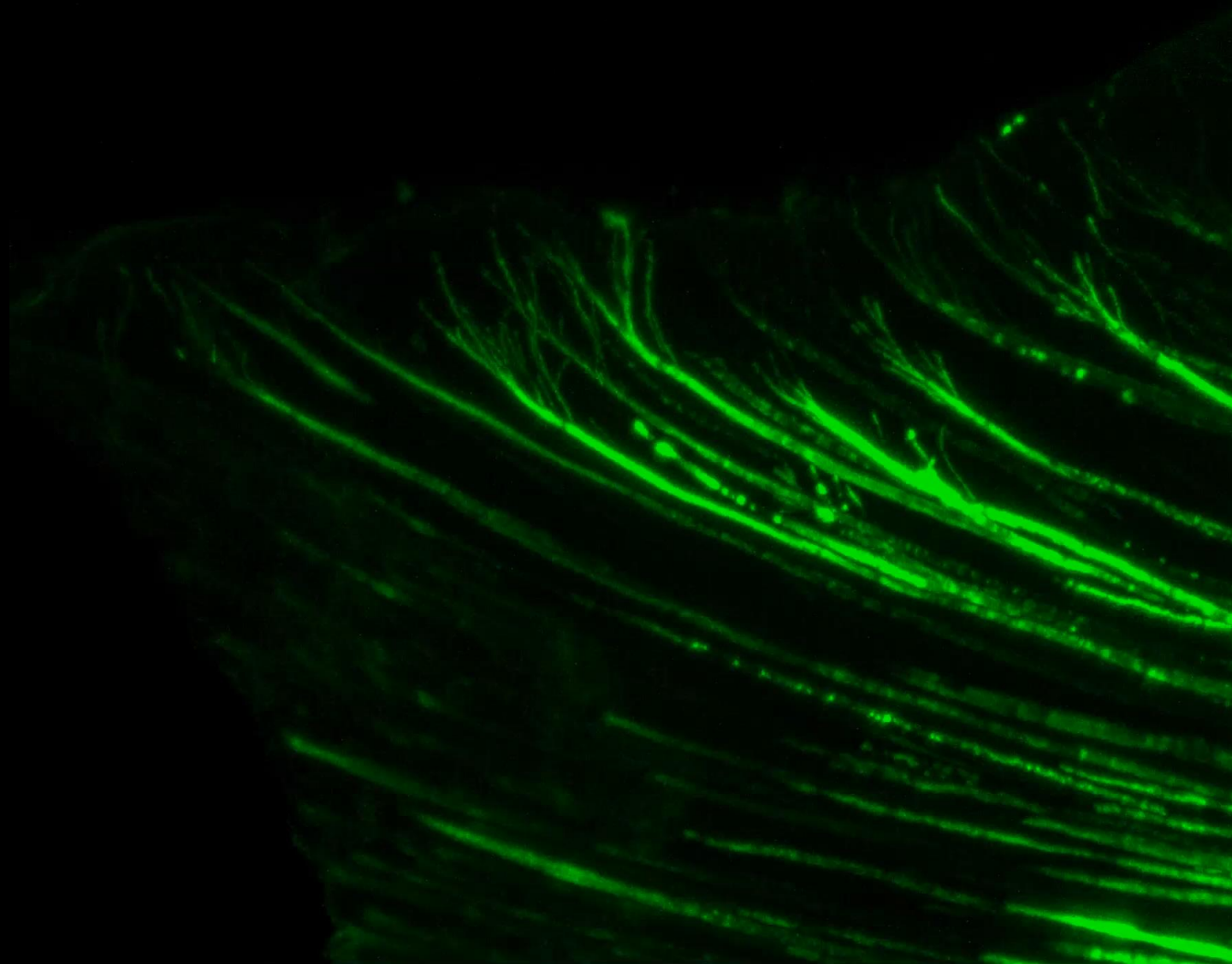
Odontoblasts dentinal processes analysis

Odontoblasts pulp-penetrating processes

Enamel

Dentin

Mikroskopická stavba zubní dřeně, věkové změny a funkce

Ektomezenchymový původ

Vyplňuje *cavitas dentis*

Retikulární struktura

U zubů primární dentice má stavbu podobnou rosolovitému vazivu

Extracelulární matrix (ECM)

Vlákná:

- Kolagenní
- Retikulární, uspořádaná zejména síťovitě

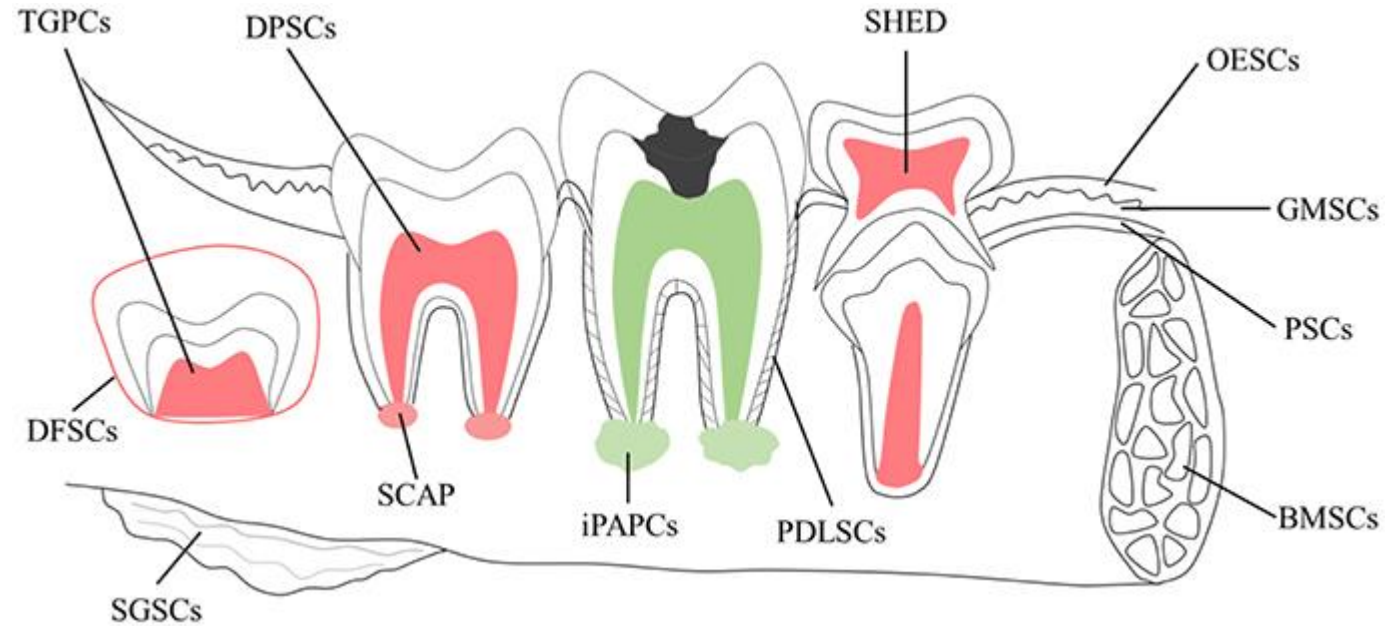
Amorfní hmota:

- Glykosaminoglykany a glykoproteiny

Buněčná část

- Zejména fibroblasty,
- Imunitní systém: makrofágy, plazmatické buňky, dendritické buňky, neutrofilní event. eozinofilní granulocyty, lymfocyty (podél krevních cév)
- Gliové buňky
- Endotelové buňky, perivaskulární buňky
- Dentální mezenchymové kmenové buňky (?)

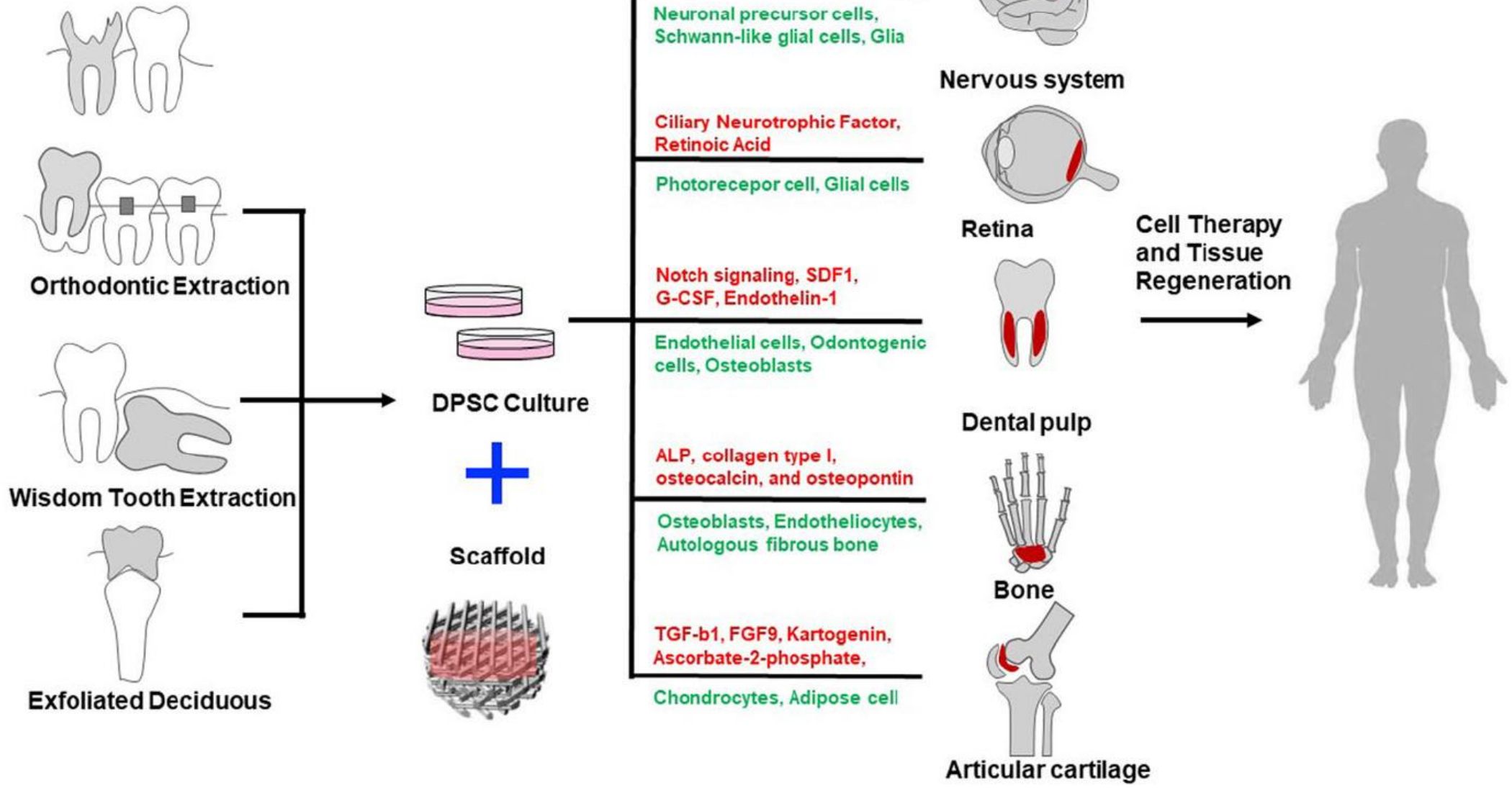
Stem Cells in (human) teeth

Schematic of potential sources of adult stem cells in the oral environment

TGPCs	tooth germ progenitor cells
DFSCs	dental follicle stem cells
SGSCs	salivary gland stem cells
SCAP	stem cells of the apical papilla
DPSCs	dental pulp stem cells
iPAPCs	inflamed periapical progenitor cells
SHED	stem cells from human exfoliated deciduous teeth
PDLSCs	periodontal ligament stem cells
BMSCs	bone marrow stem cells
OESCs	oral epithelial stem cells
GMSCs	gingival-derived mesenchymal stem cells
PSCs	periosteal stem cells

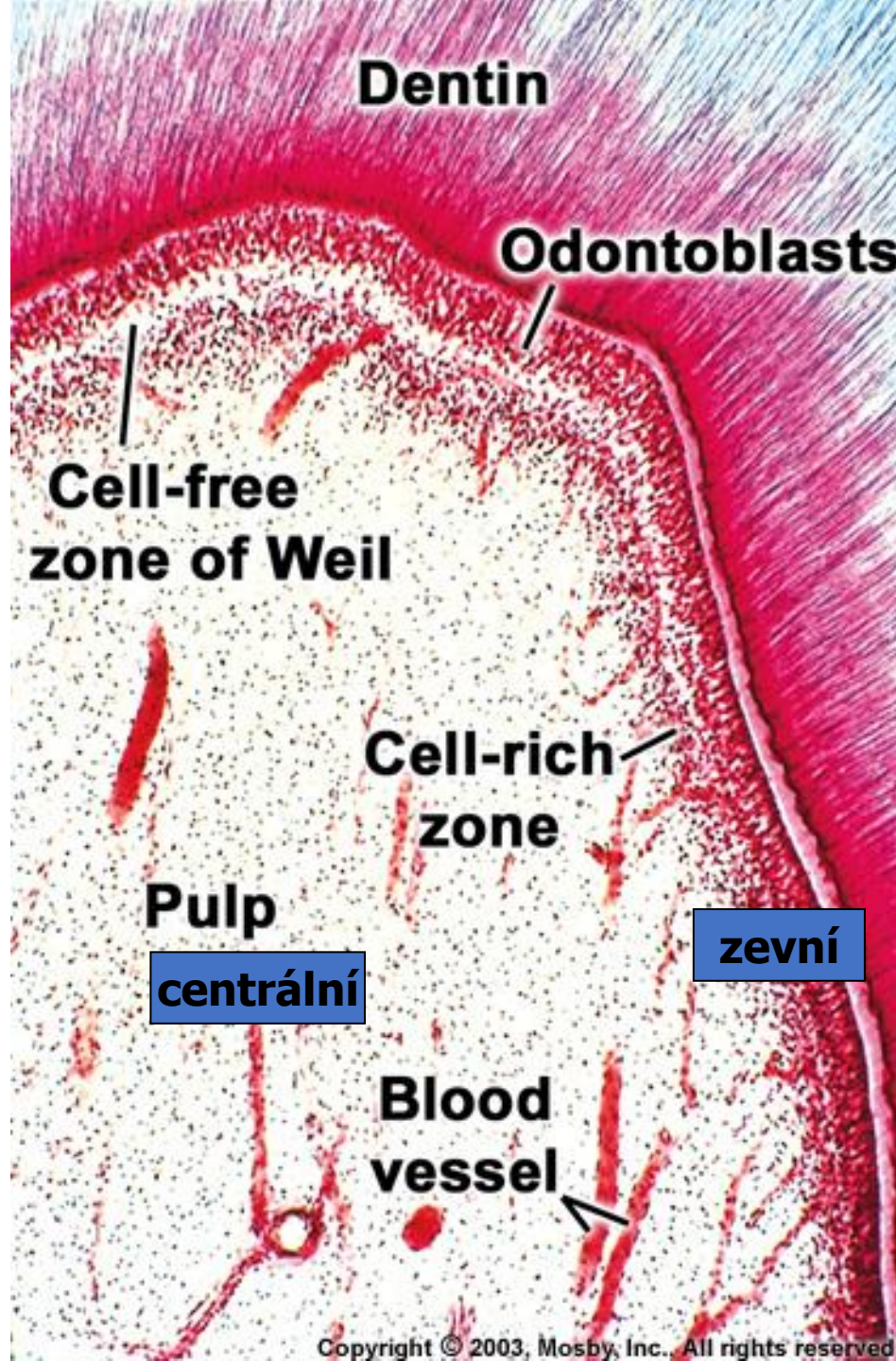
Dental Pulp stem cell sources and multilineage application capability

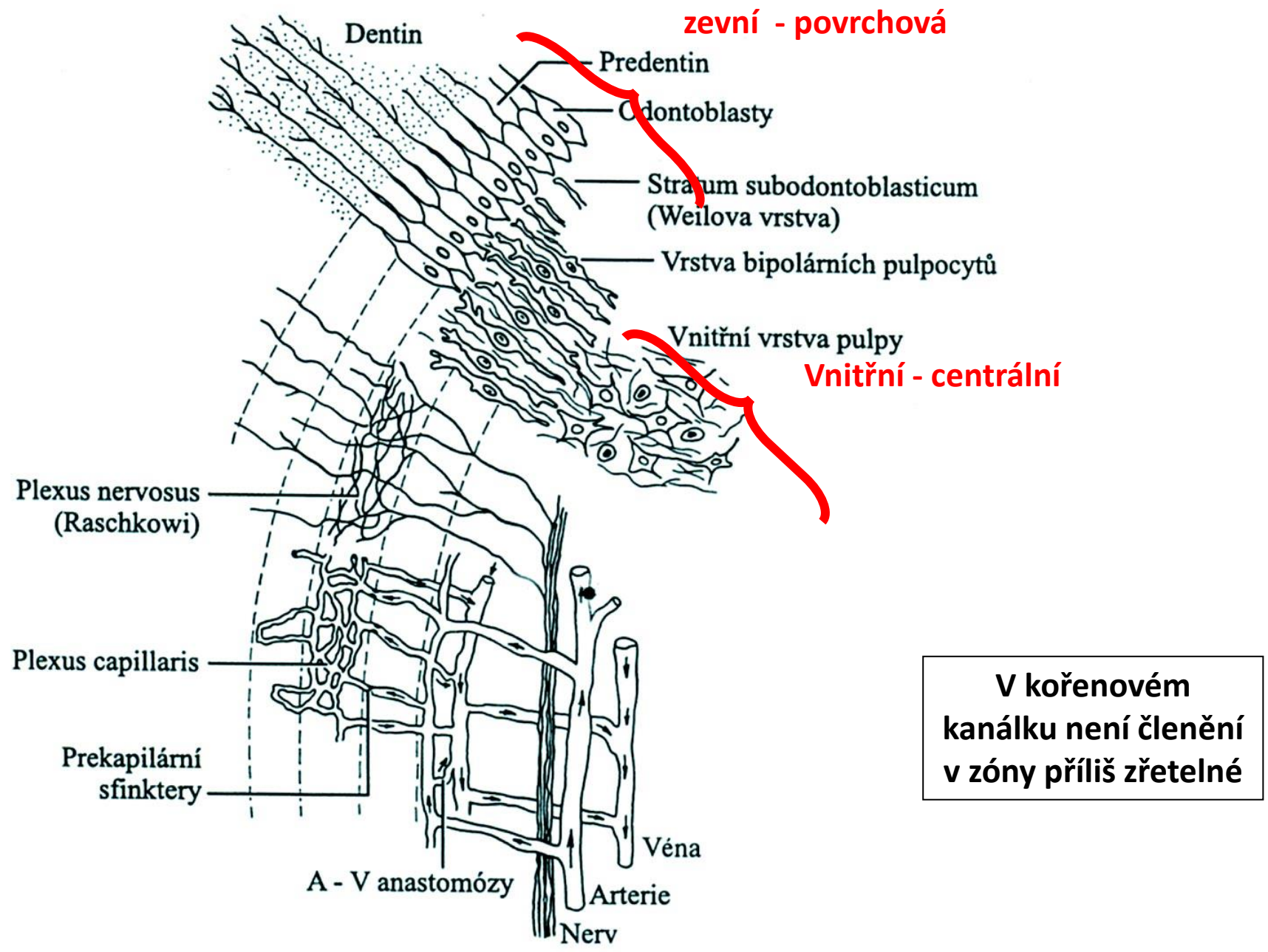

Stratifikace pulpy

Na korunkové pulpě rozlišují 2 vrstvy:

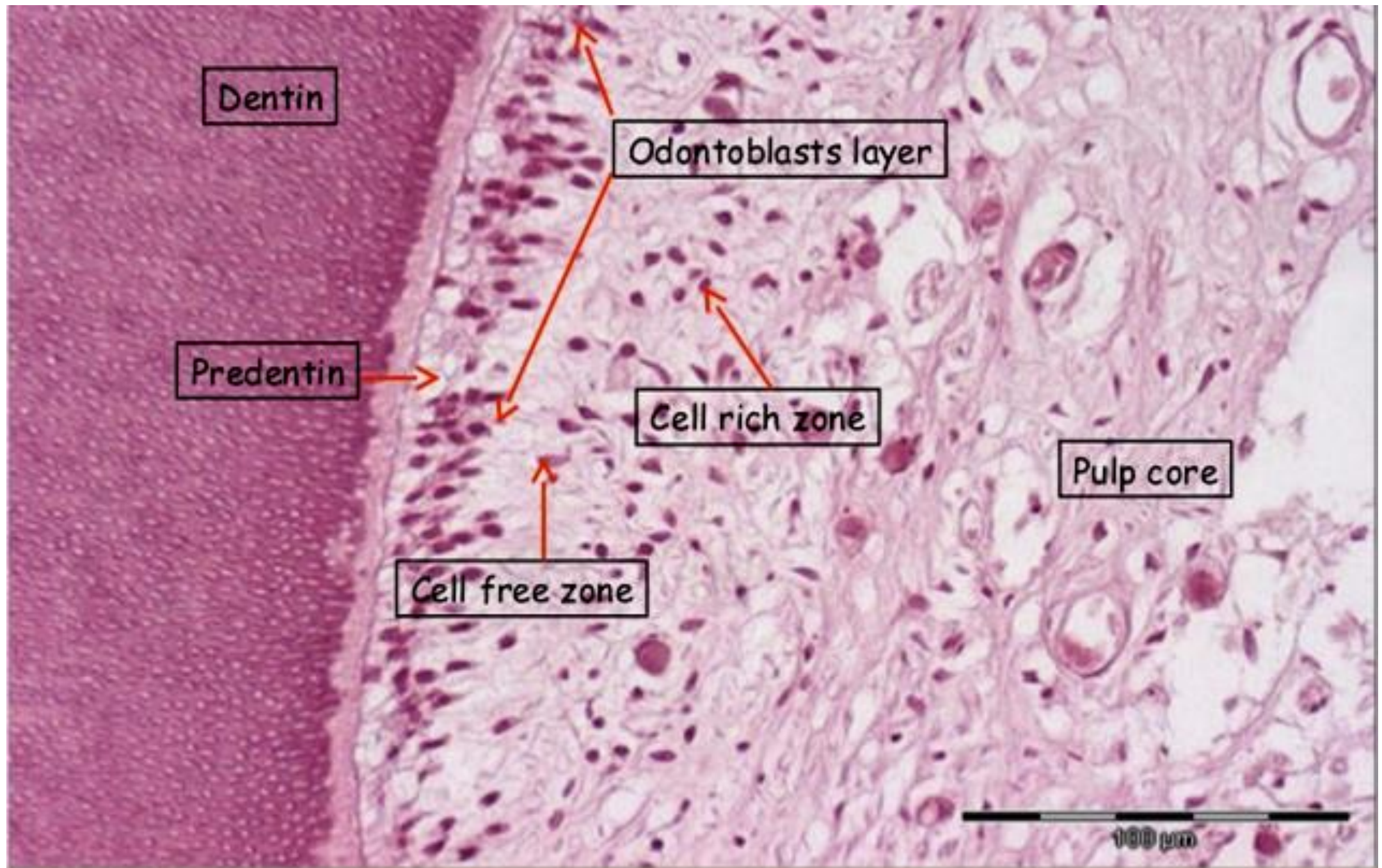
- Zevní - povrchová
- Vnitřní - centrální

V kořenovém kanálku není členění v zóny příliš zřetelné

Obr. 15-6. Schematický náčrt mikroskopické stavby zubní pulpy, její inervace a cévního zásobení

Krevní a mízní cévy

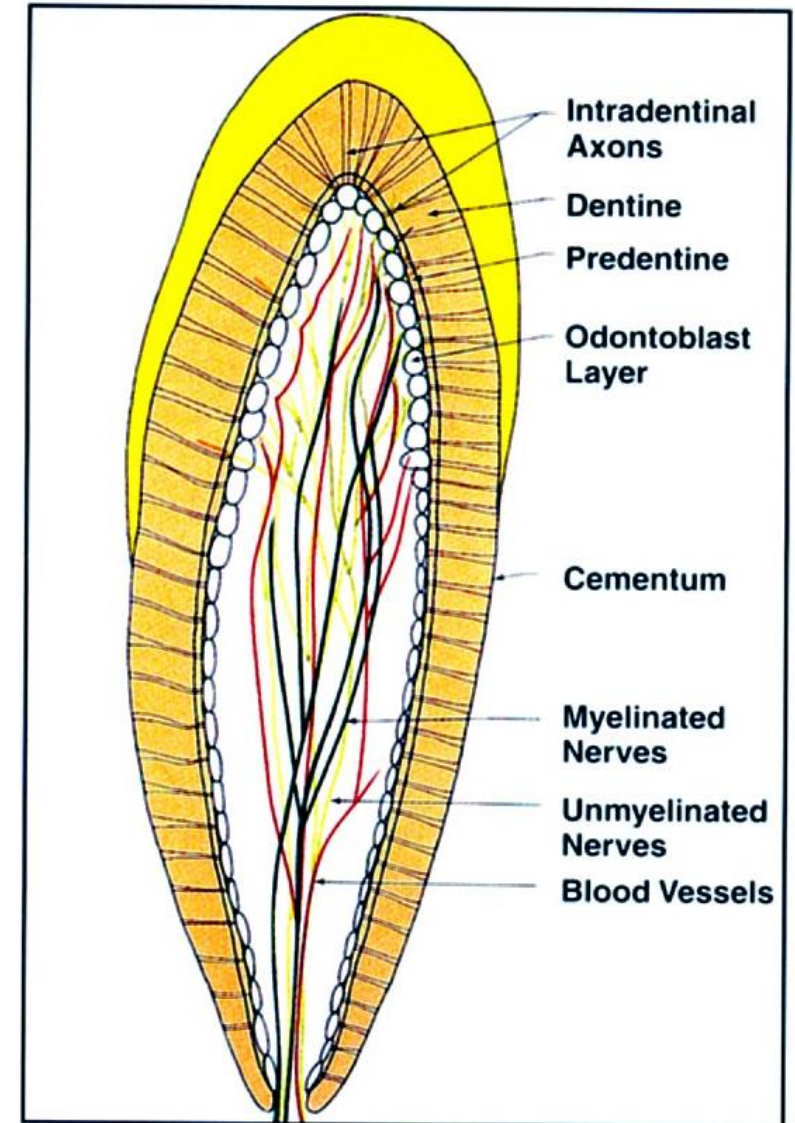
velmi bohaté zásobení (zvláště v mladém věku)

Arterie (2-10)

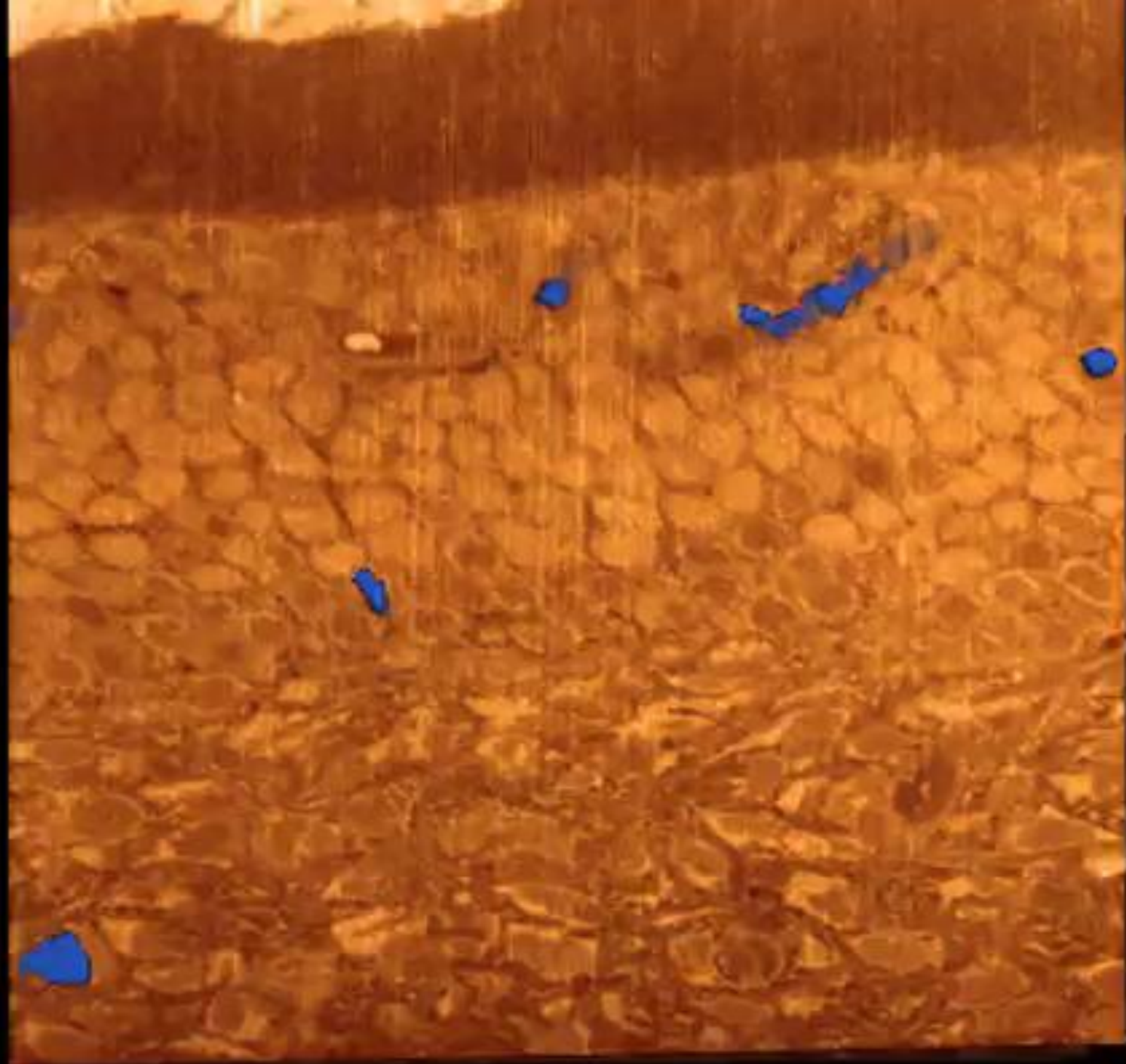
- Probíhají podélně středem pulpy
- Hojné postranní větévky
- Rozpadají se v terminální síť – až k odontoblastům

Subodontoblastická kapilární pleteň

- Arterie – velmi úzká lumina, tlustá stěna zesílená několika vrstvami hladkých svalových buněk
- Stěna vén a venul je velmi tenká, což nápadně kontrastuje s jejich širokými průsvity

32 General distribution of myelinated nerves (dark green), unmyelinated nerves (light green) and blood vessels (red) in the

Inervace dřeně

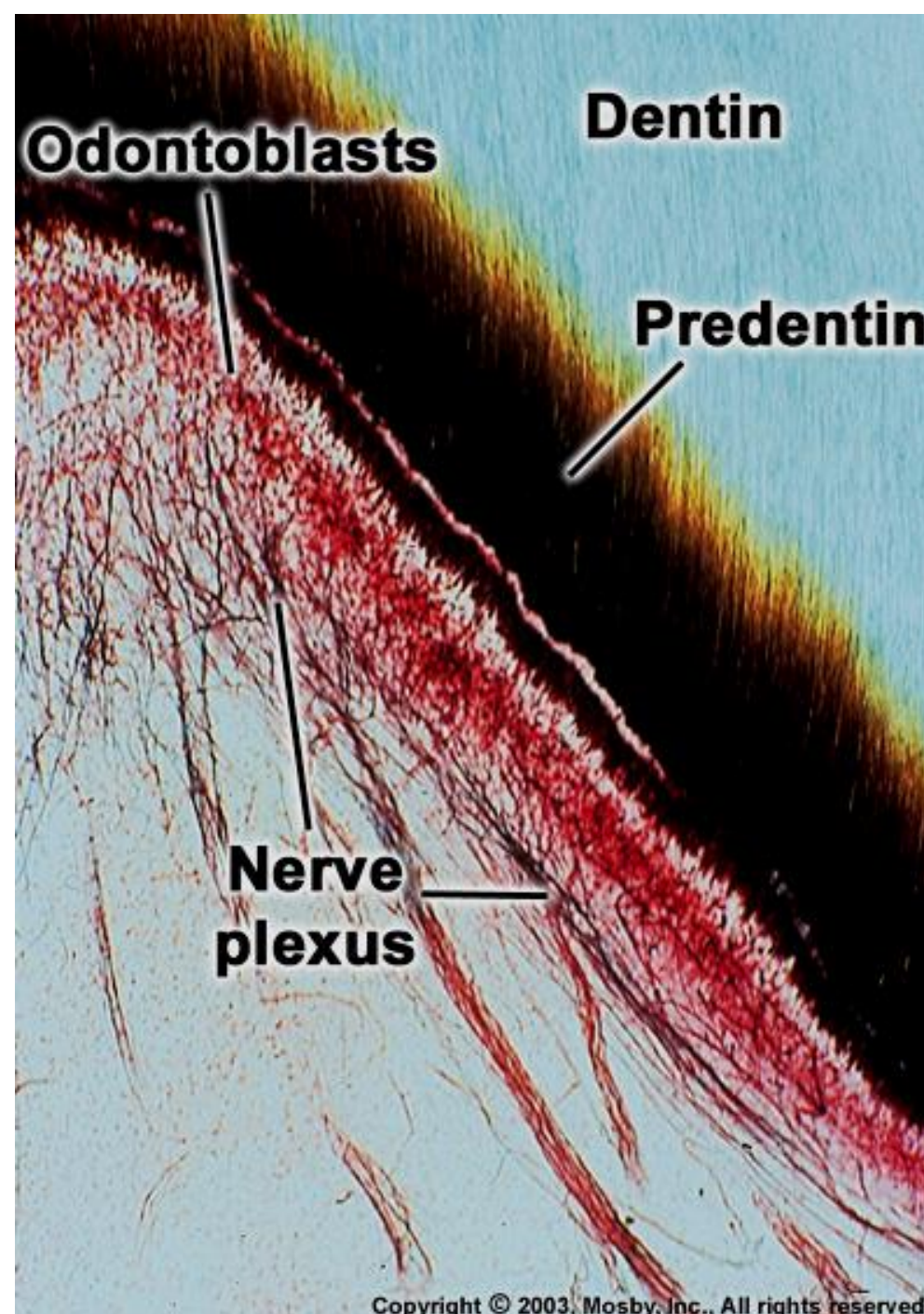
Myelinizovaná a nemyelinizovaná

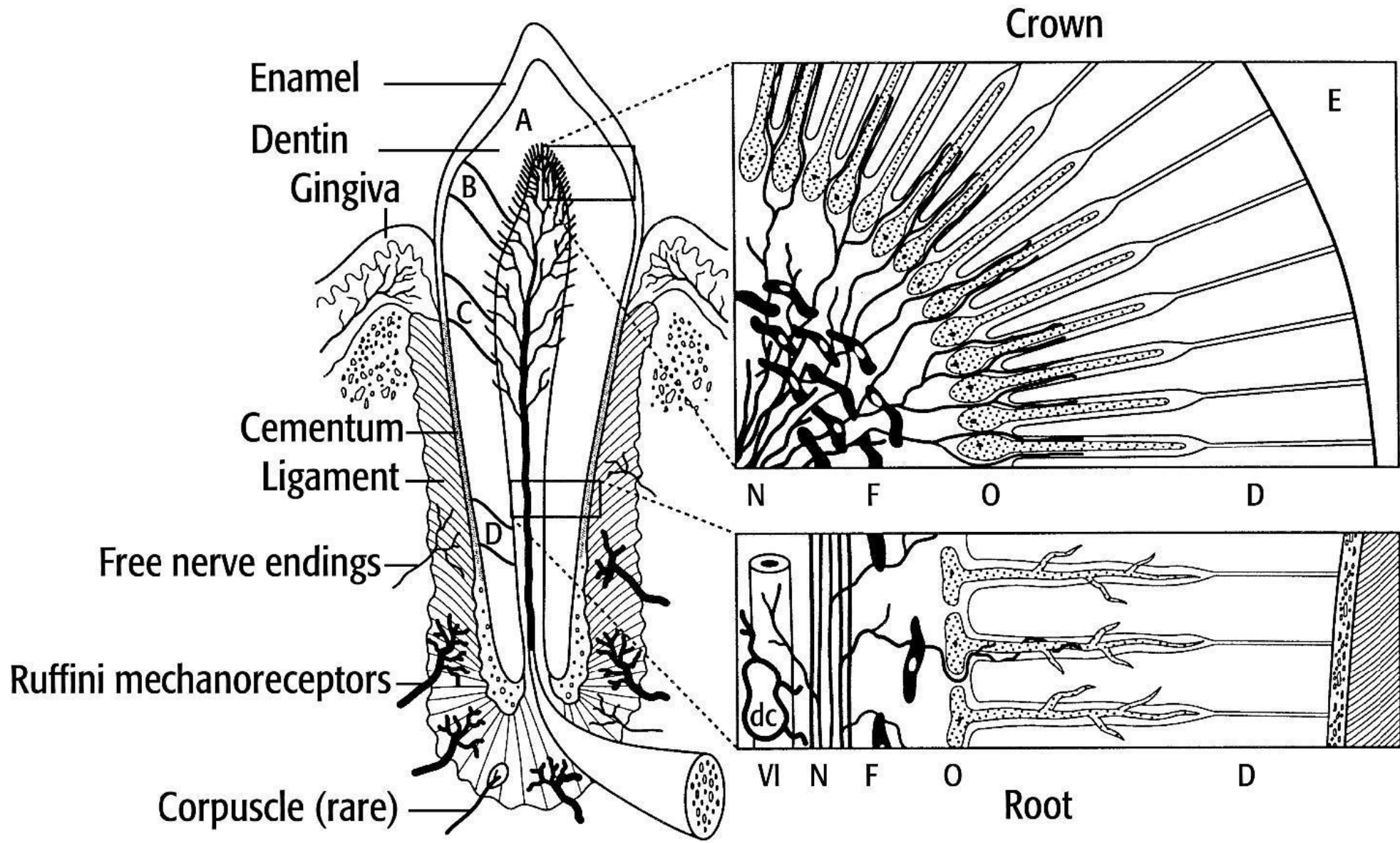
Myelinizovaná nervová vlákna se v zubní dřeni bohatě větví a dosahují až k bázím odontoblastů, pod kterými vytvářejí hustou pletěň:

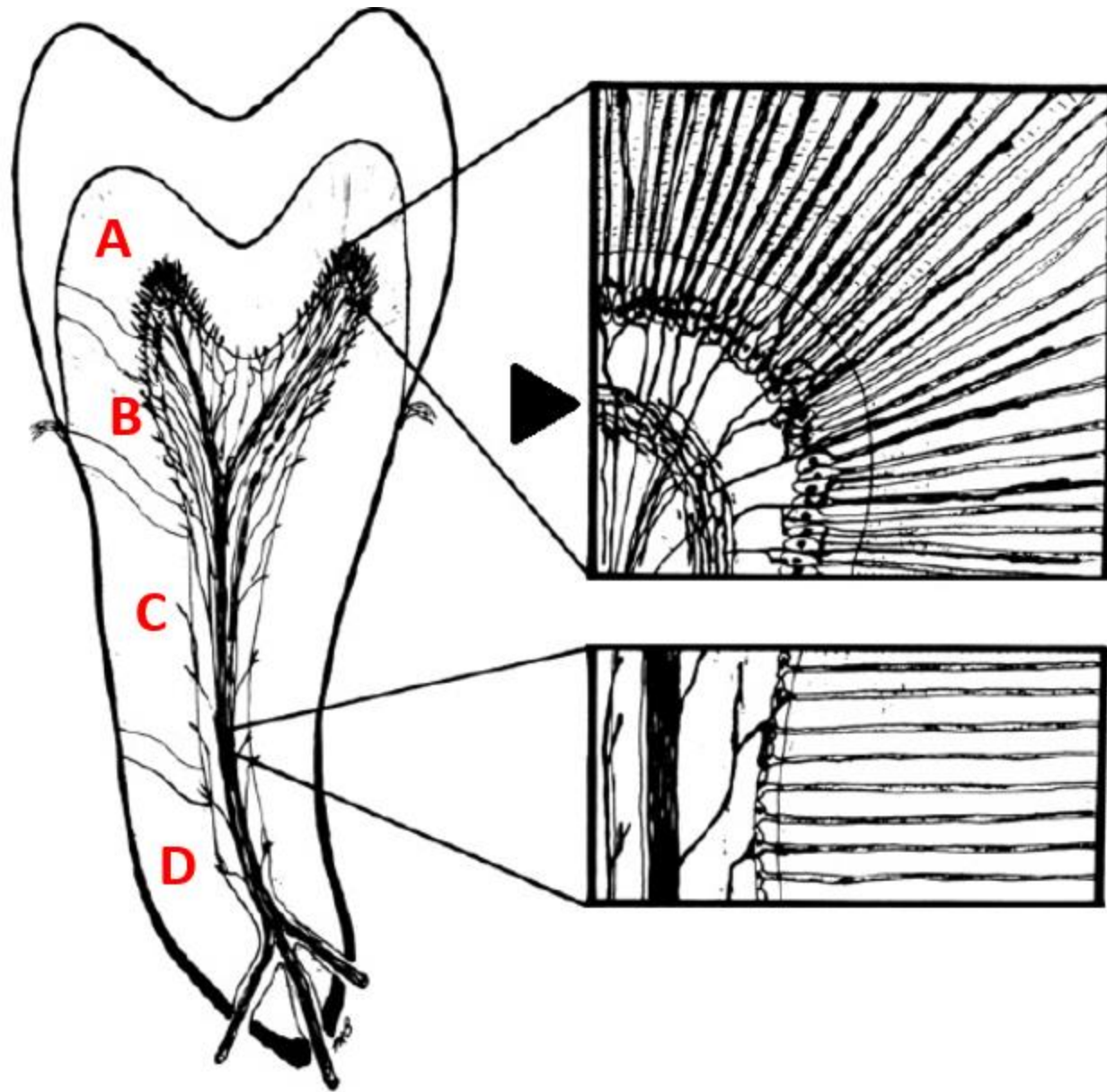
Plexus subodontoblasticus Raschkowi

Vlákénka končí na tělech odontoblastů, část vstupuje do predentinu a dentinových kanálků

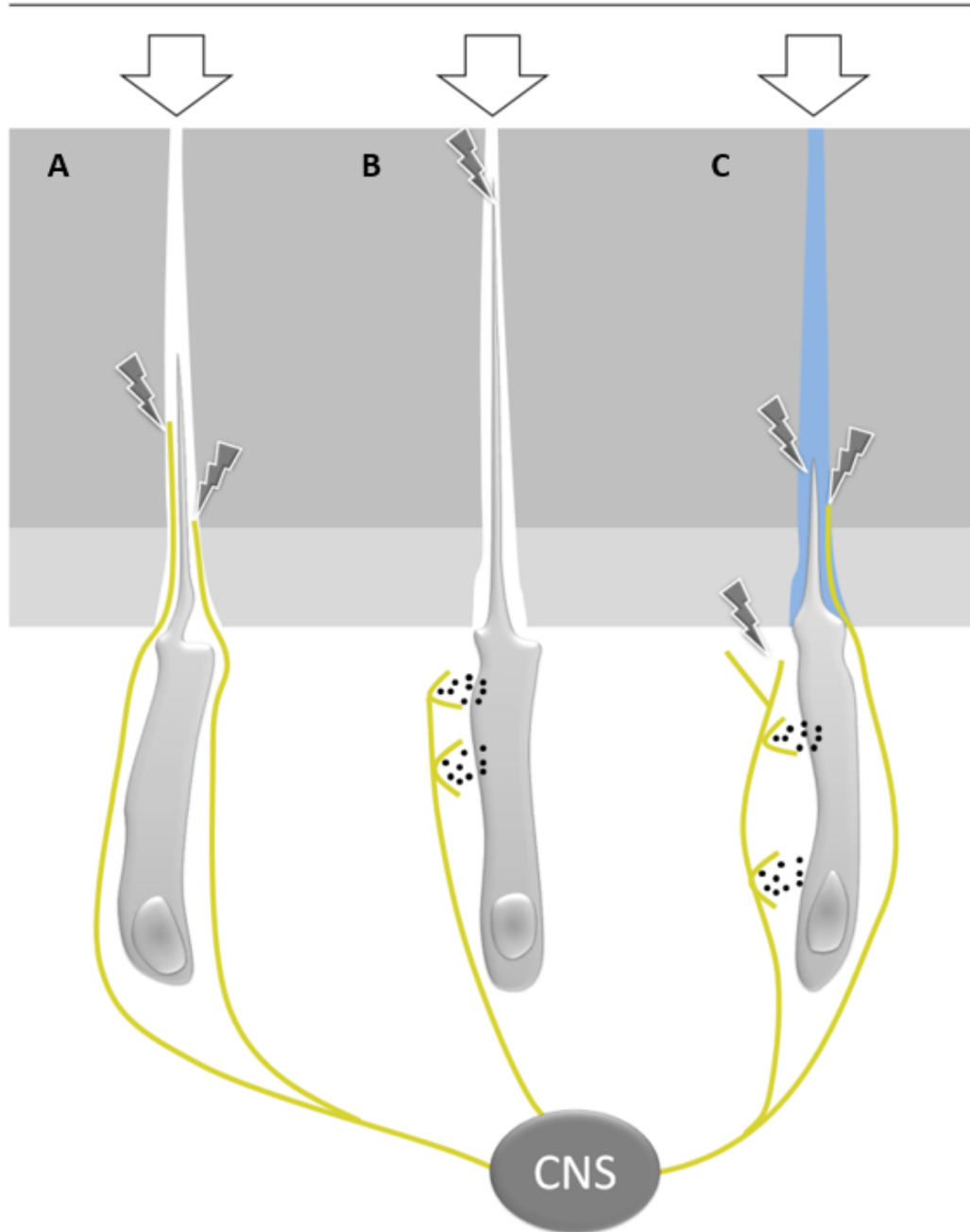
Nemyelinizovaná nervová vlákna inervují krevní cévy v zubní pulpě

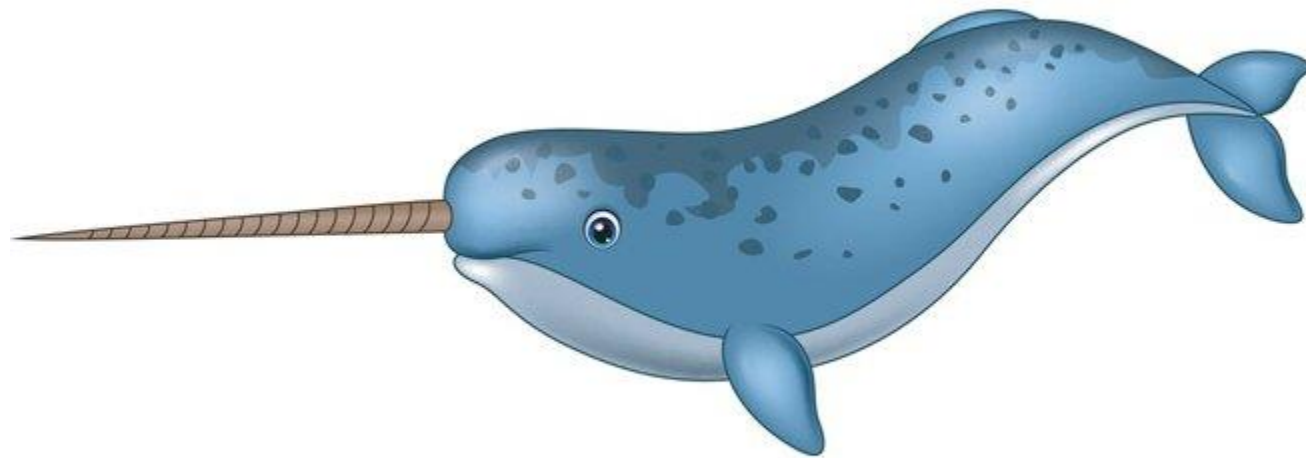

**Teplotní změny, mechanické stimuly,
chemické látky, změny osmolarity**

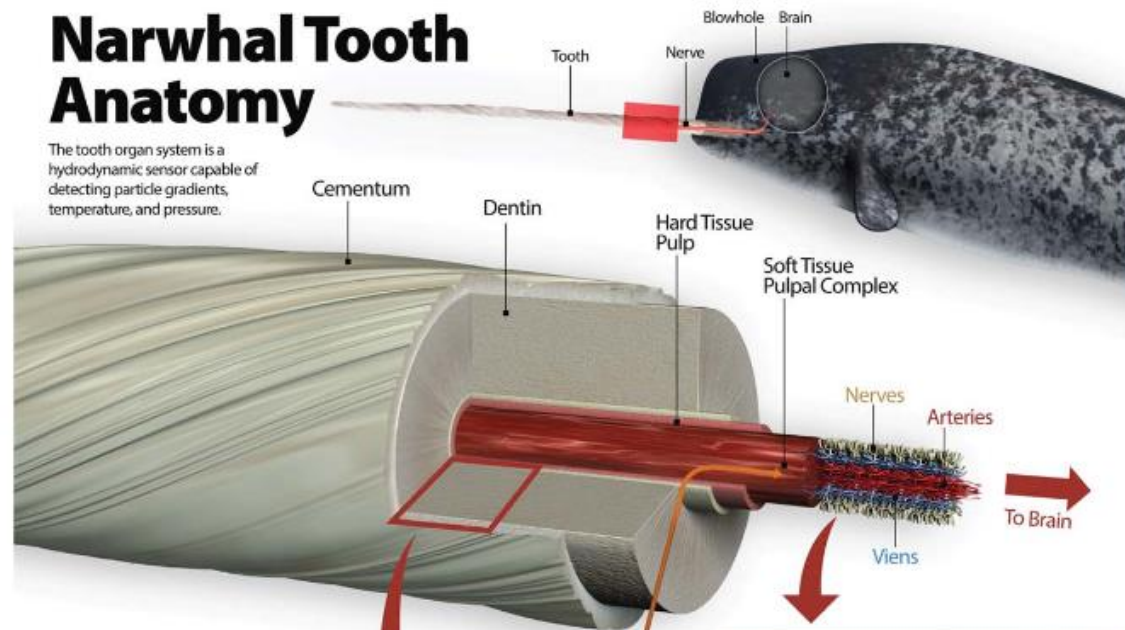
Teorie percepce vjemů zubní pulpy

- a) Pomocí nervových zakončení v pulpě a dentinu
- b) Odontoblasty fungující jako senzory
- c) Hydrodynamická teorie

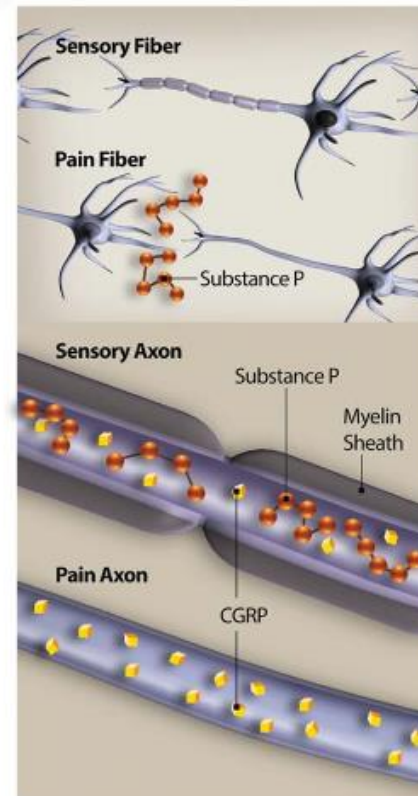
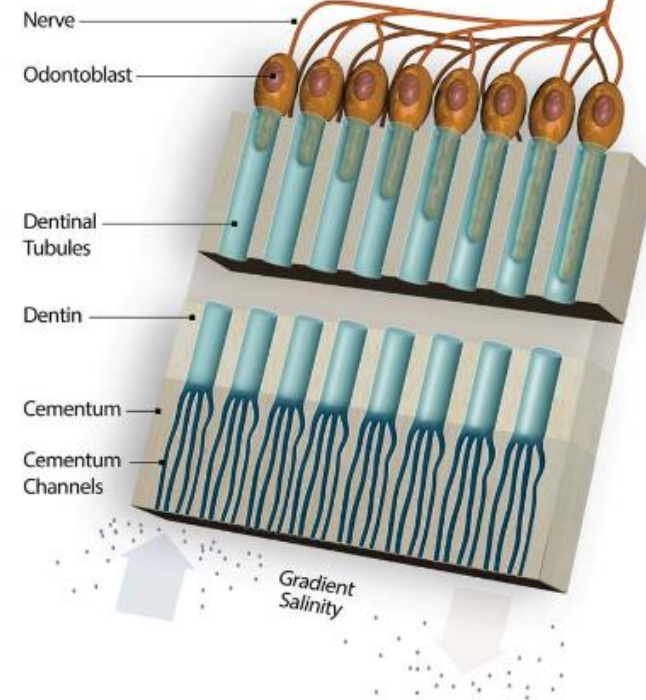

Narwhal Tooth Anatomy

The tooth organ system is a hydrodynamic sensor capable of detecting particle gradients, temperature, and pressure.

Hard Tissue

Věkové změny pulpy

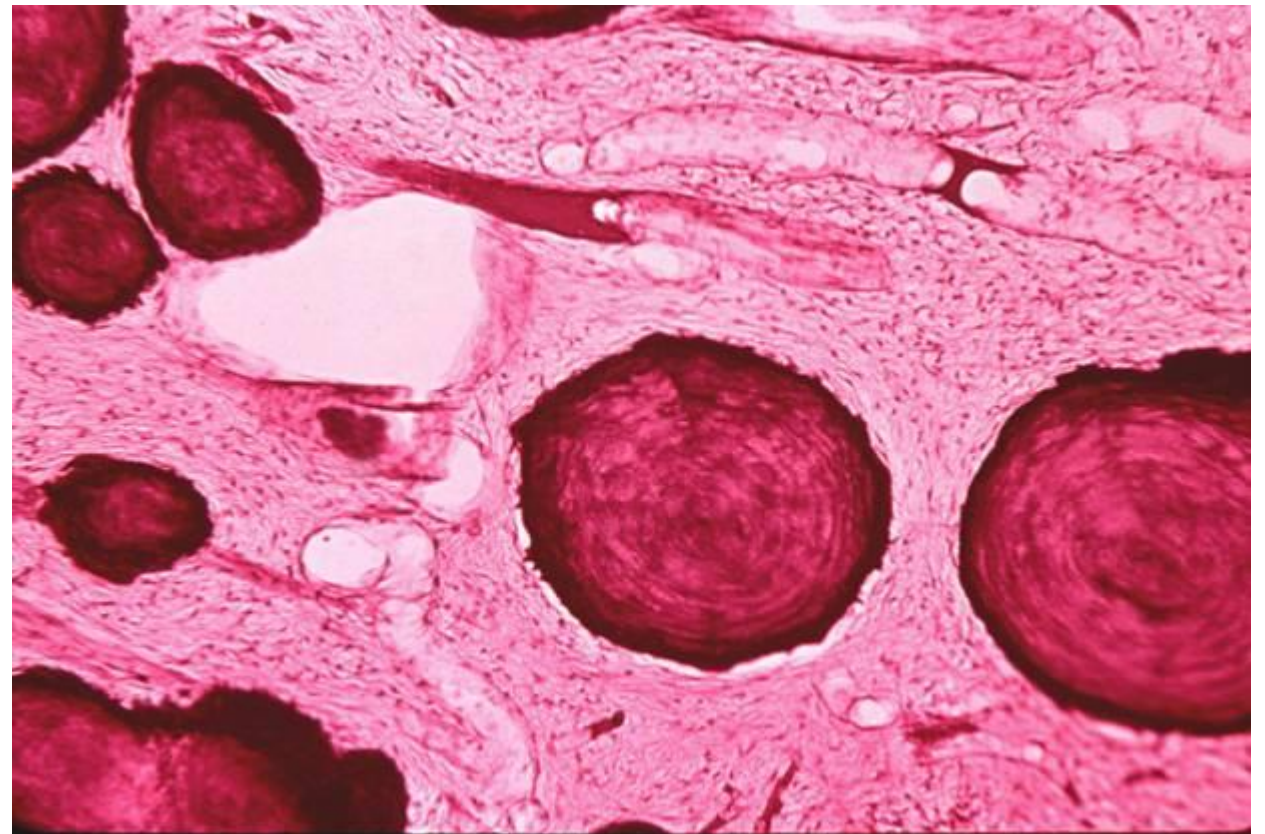
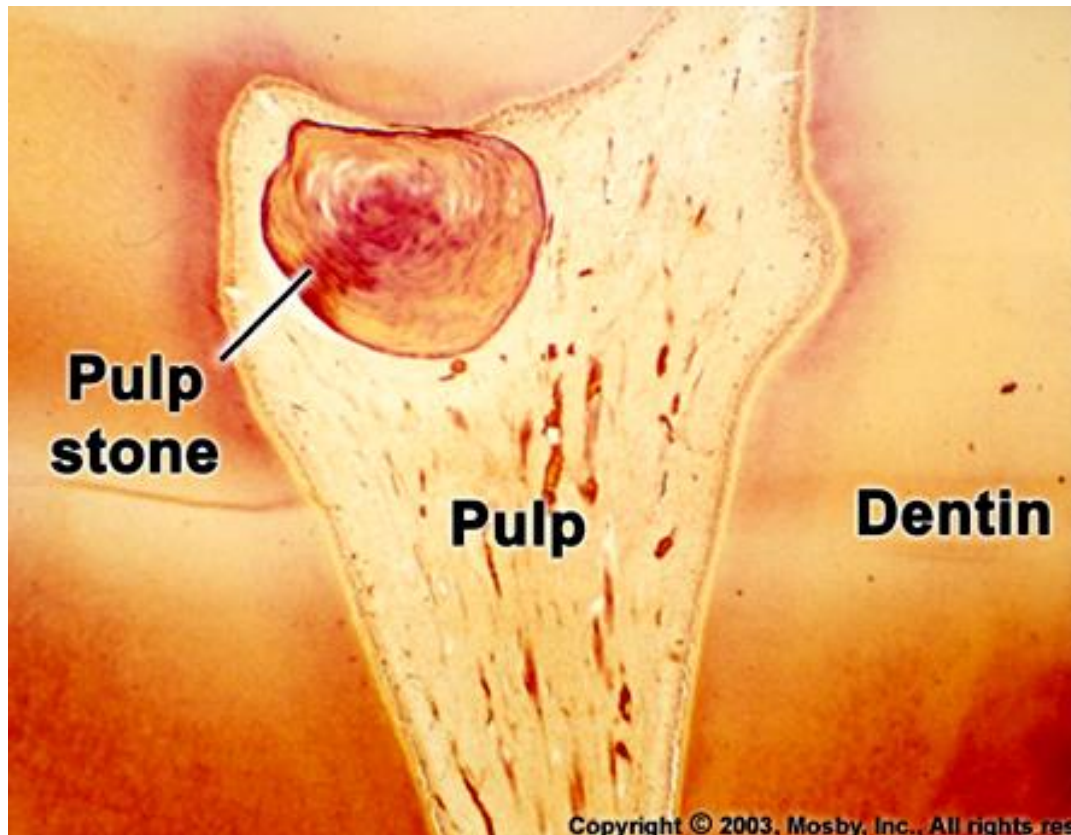
Maximum rozvoje pulpa dosahuje bezprostředně po prořezání

Mění se s věkem (chemické složení, struktura a objem)

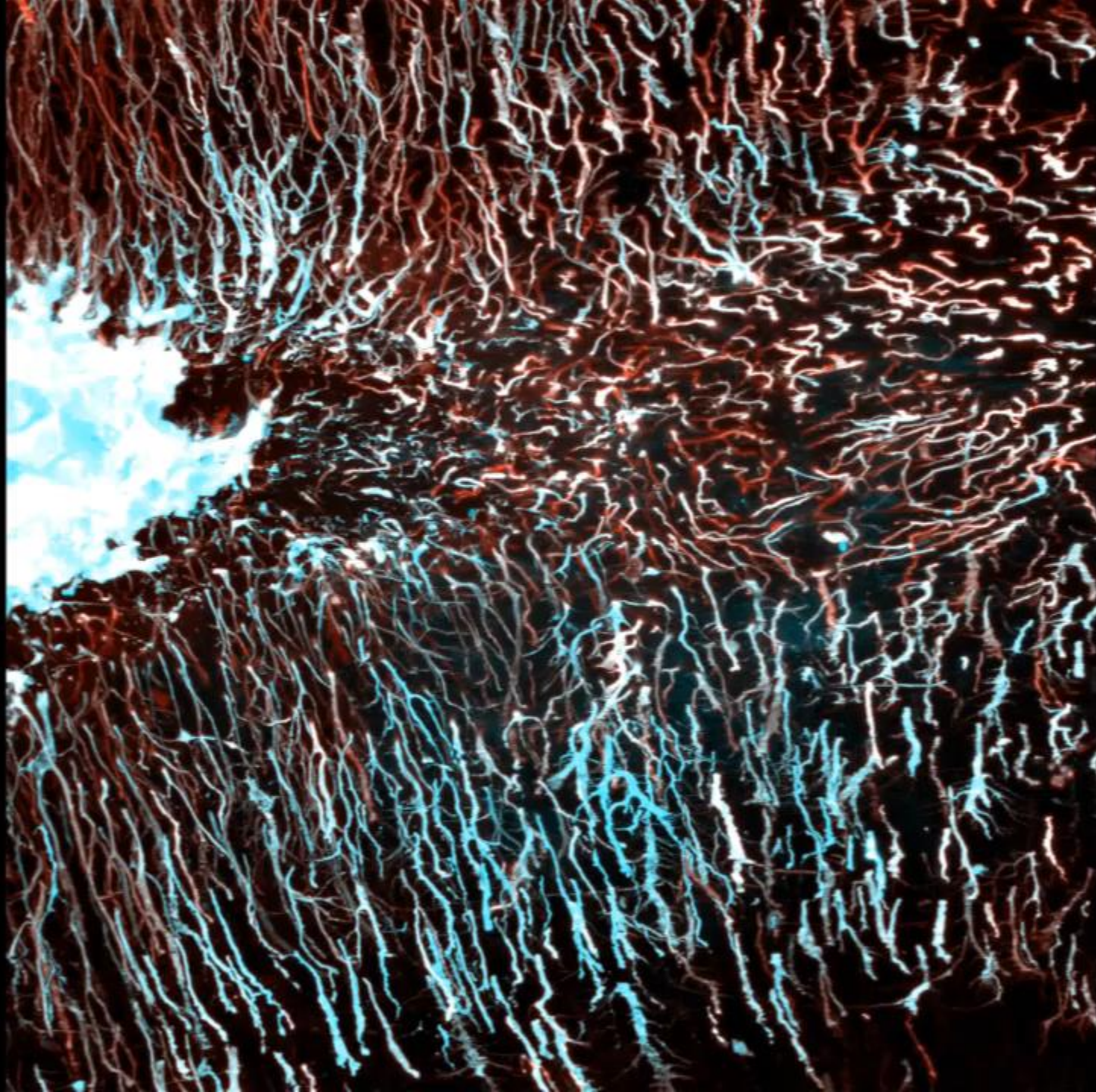
Chemické složení – amorfní hmota ztrácí slizovitý charakter a ubývá jí

Struktura – úbytek buněk, přibývání vláken - přeměna v husté kolagenní vazivo

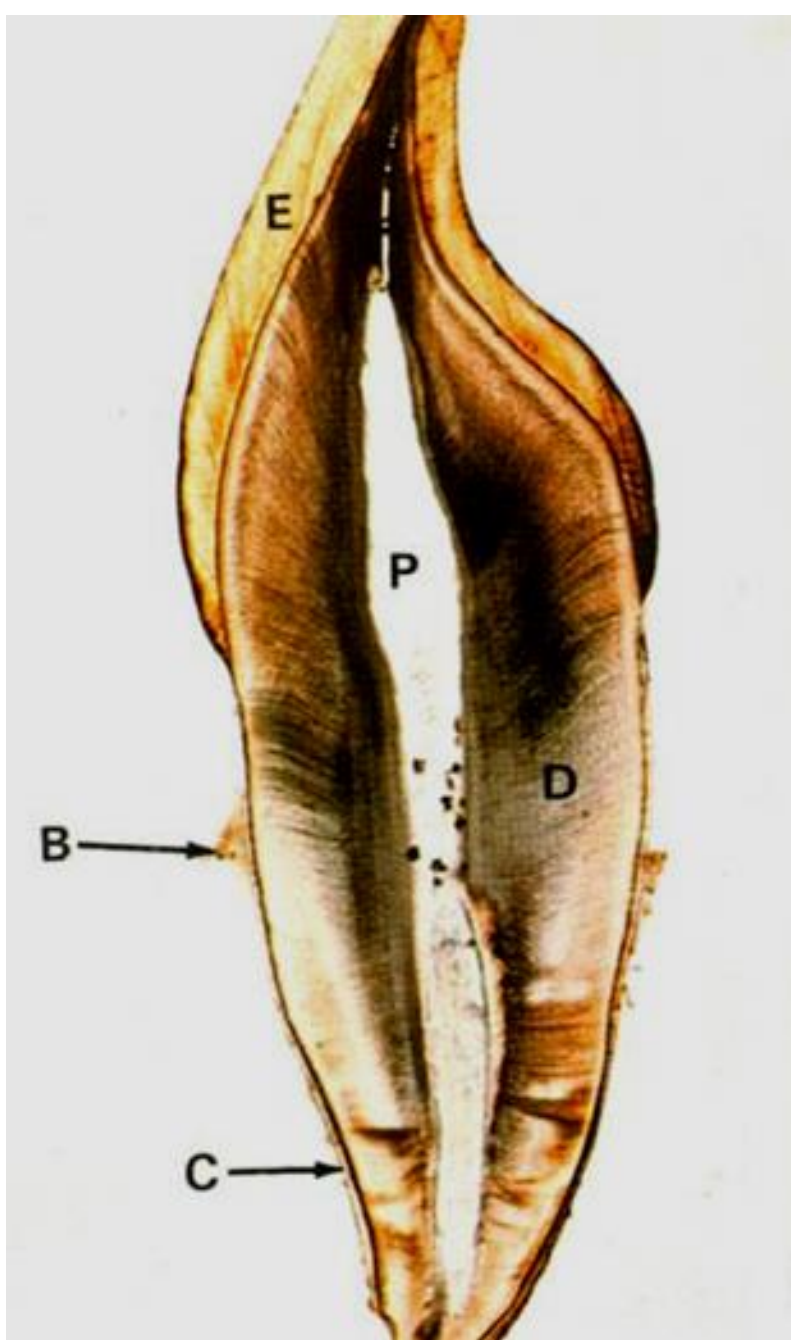
Objem – úbytek následkem ukládání sekundárního a terciárního dentinu a tvorby dentiklů

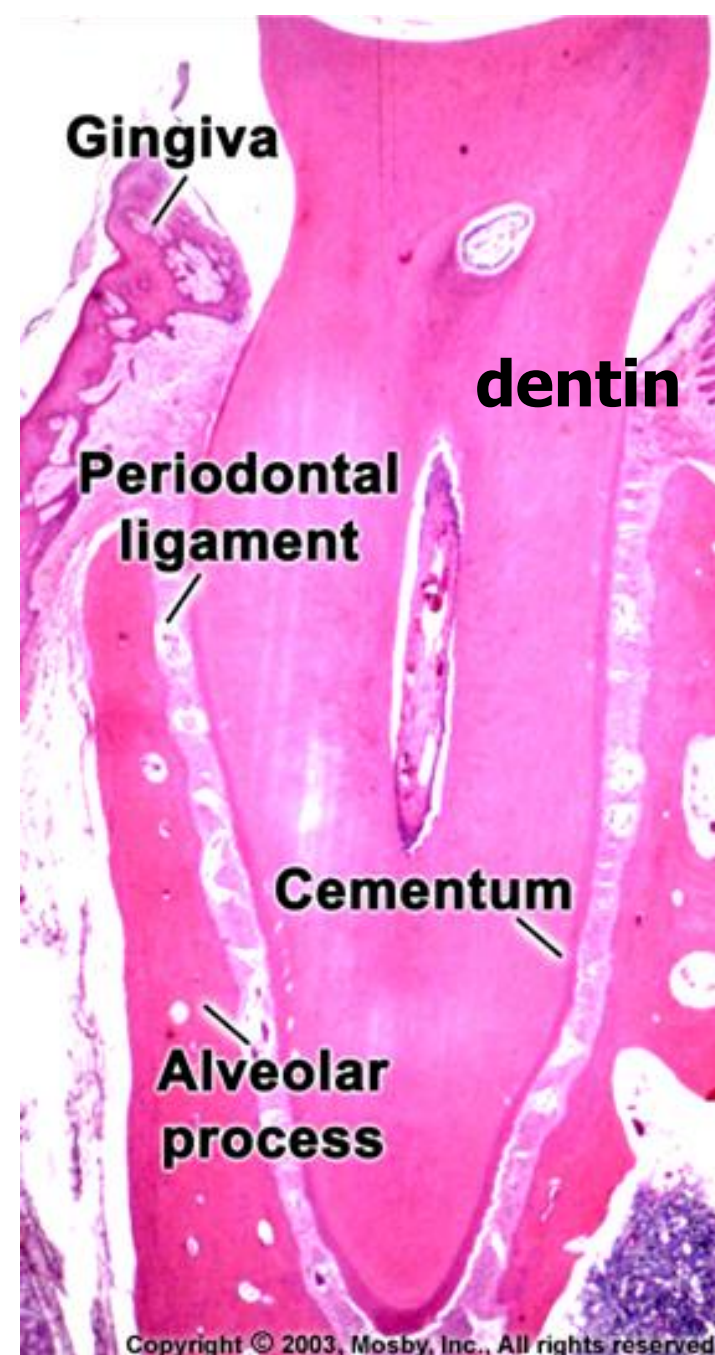
DENTIN

Podélný výbrus

Dekalcifikovaný řez

Mikroskopická stavba dentinu, typy dentinu, klinický význam dentinu

Hlavní zubní hmota

Obsahuje části živých buněk

Nemá (kostní) lamely ani cévy

Derivuje z ektomezenchymu

**Funkční i vývojové spojení s pulpou
(dentino-pulpální komplex)**

Fyzikální vlastnosti

Slabě nažloutlá barva (**slonová kost**)

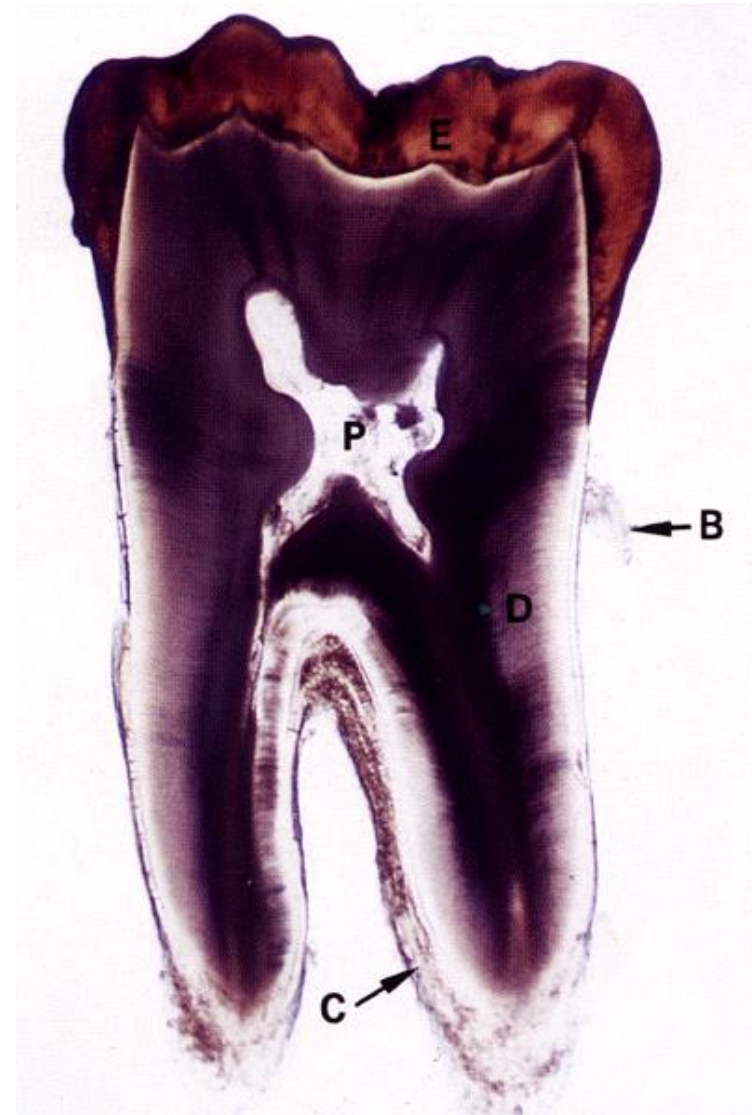
Tvrdší než kost a cement, ale měkčí než sklovina

Index lomu **1,62** (stejný jako u emailu)

Specifická hmotnost **2.14 g/cm³** (nižší)

Pružný a permeabilní (permeabilita klesá s věkem)

Tloušťka 2-4 mm (u dočasných zubů polovina)

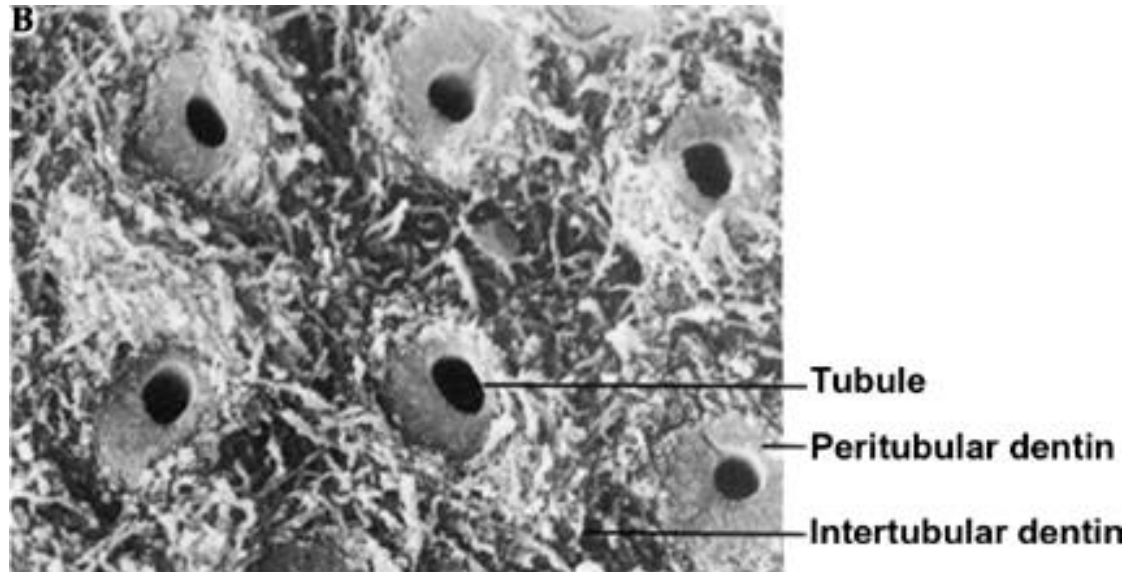
Dentinová matrix

Složena z kolagenních fibril (kolagen typu I) seskupených do svazečků

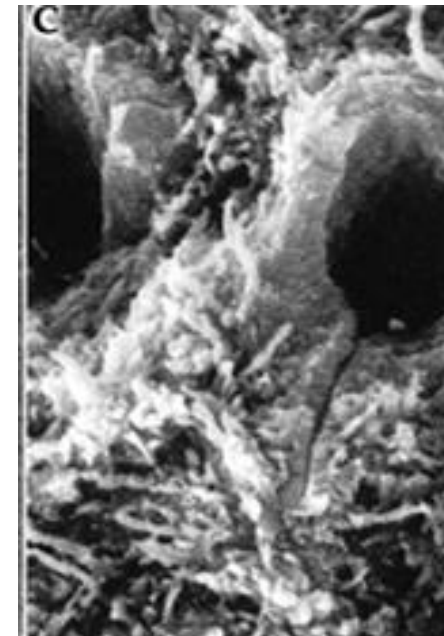
Vlákna probíhají rovnoběžně s povrchem zubu od hrotu kořene k vrcholu korunky (kolmo na průběh dentinových tubulů)

Základní hmota amorfní - glykosaminoglykany, proteoglykany a lipidy, impregnována krystalky hydroxylapatitu

V dentinové matrix kanálků kolagenní vlákna chybějí, obsahuje víc krystalů hydroxyapatitu, má kompaktní vzhled a je asi o 15 % tvrdší než matrix mezi kanálky

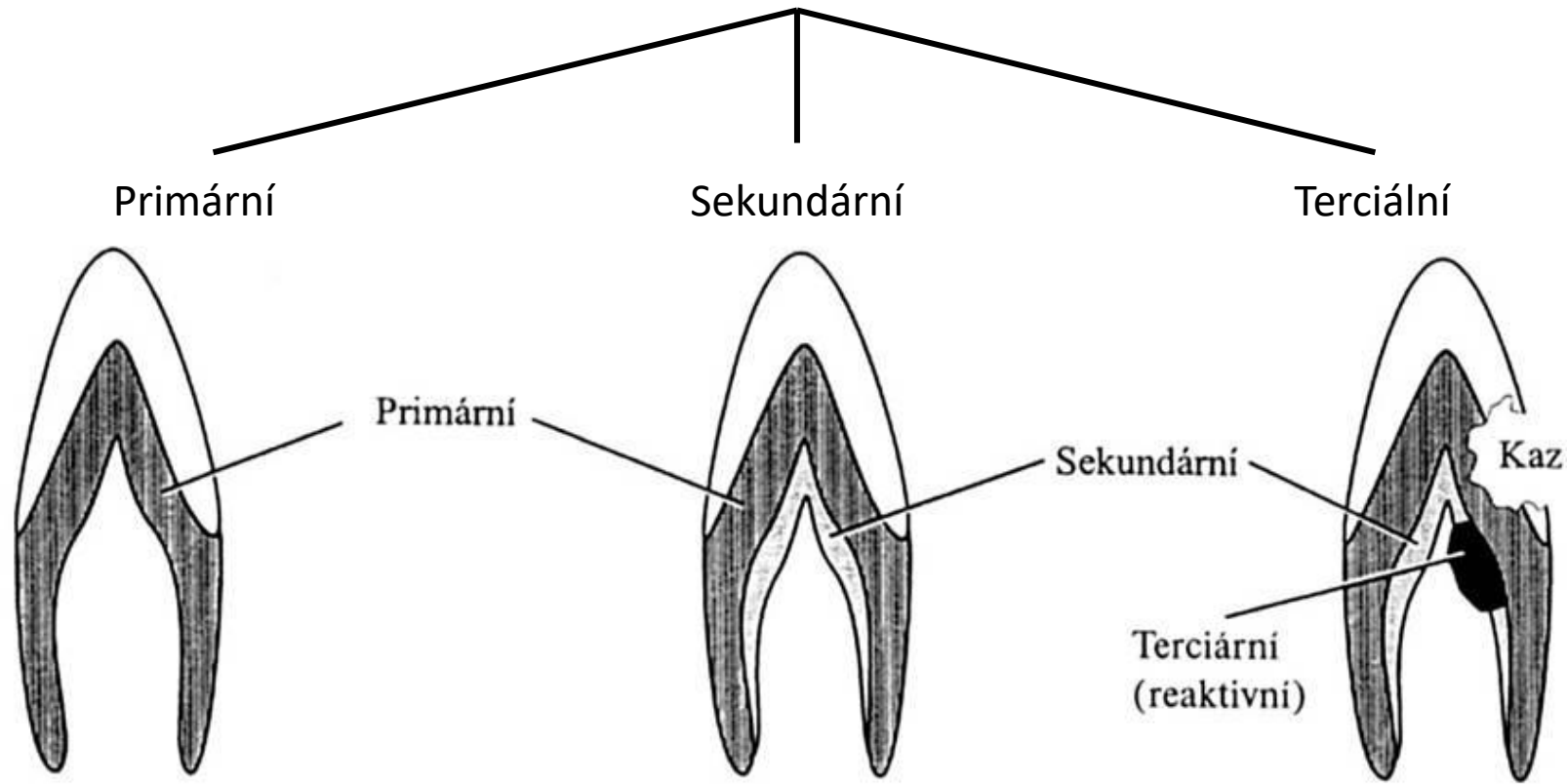

Copyright © 2003, Mosby, Inc., All rights reserved.

© 2003, Mosby, Inc., All rights reserved.

Typy dentinu

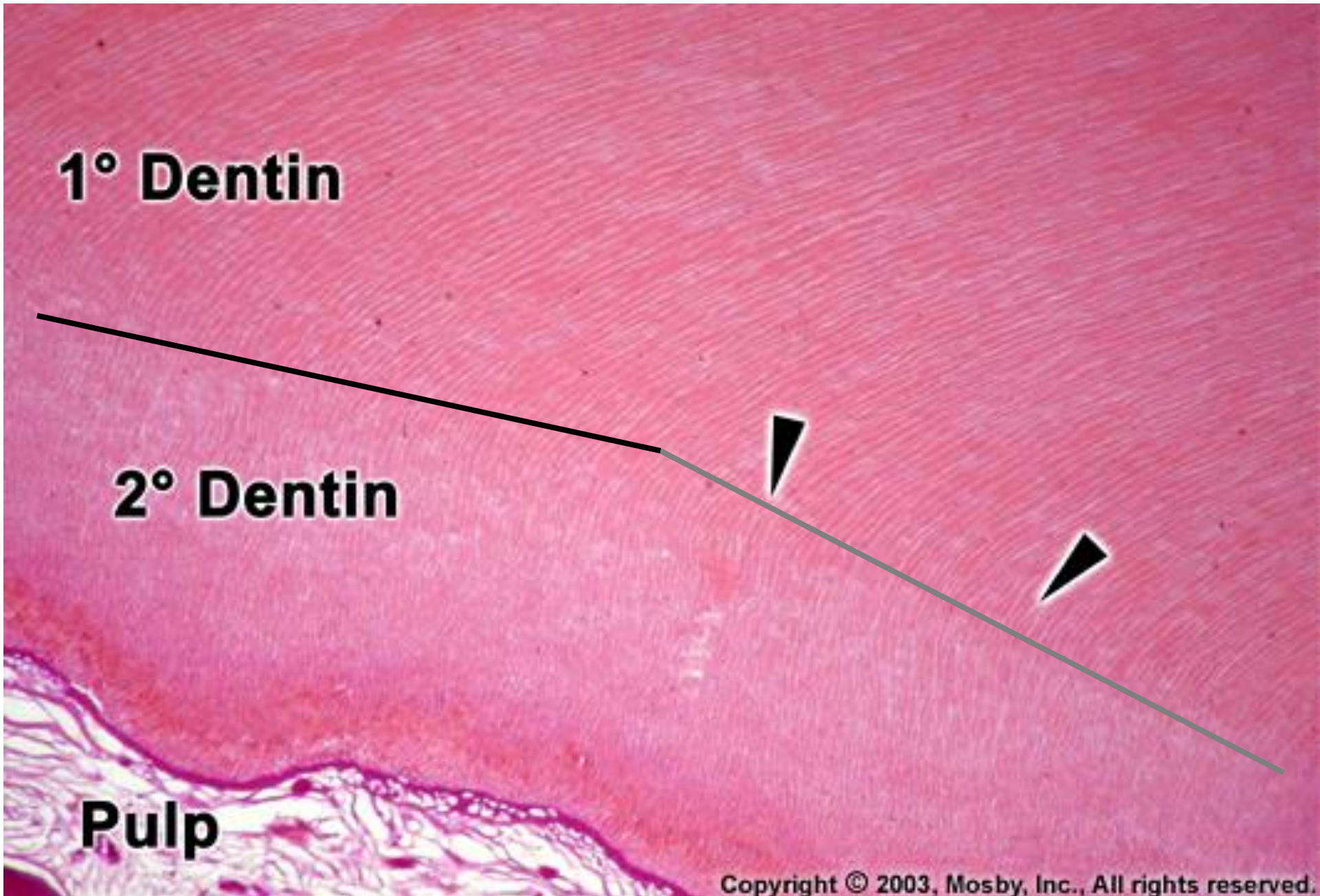
Sekundární dentin

Ukládá se **po ukončení vývoje kořene**, když jejich korunky dosáhly okluzní roviny a zuby jsou funkčně zatěžovány

Pouze u zubů trvalé dentice

Ukládá se pomalu a prakticky po celou dobu existence trvalého zubu, od primárního dentinu může být oddělen výraznější inkrementální linií

Důsledkem ukládání sekundárního dentinu je redukce dřeňové dutiny

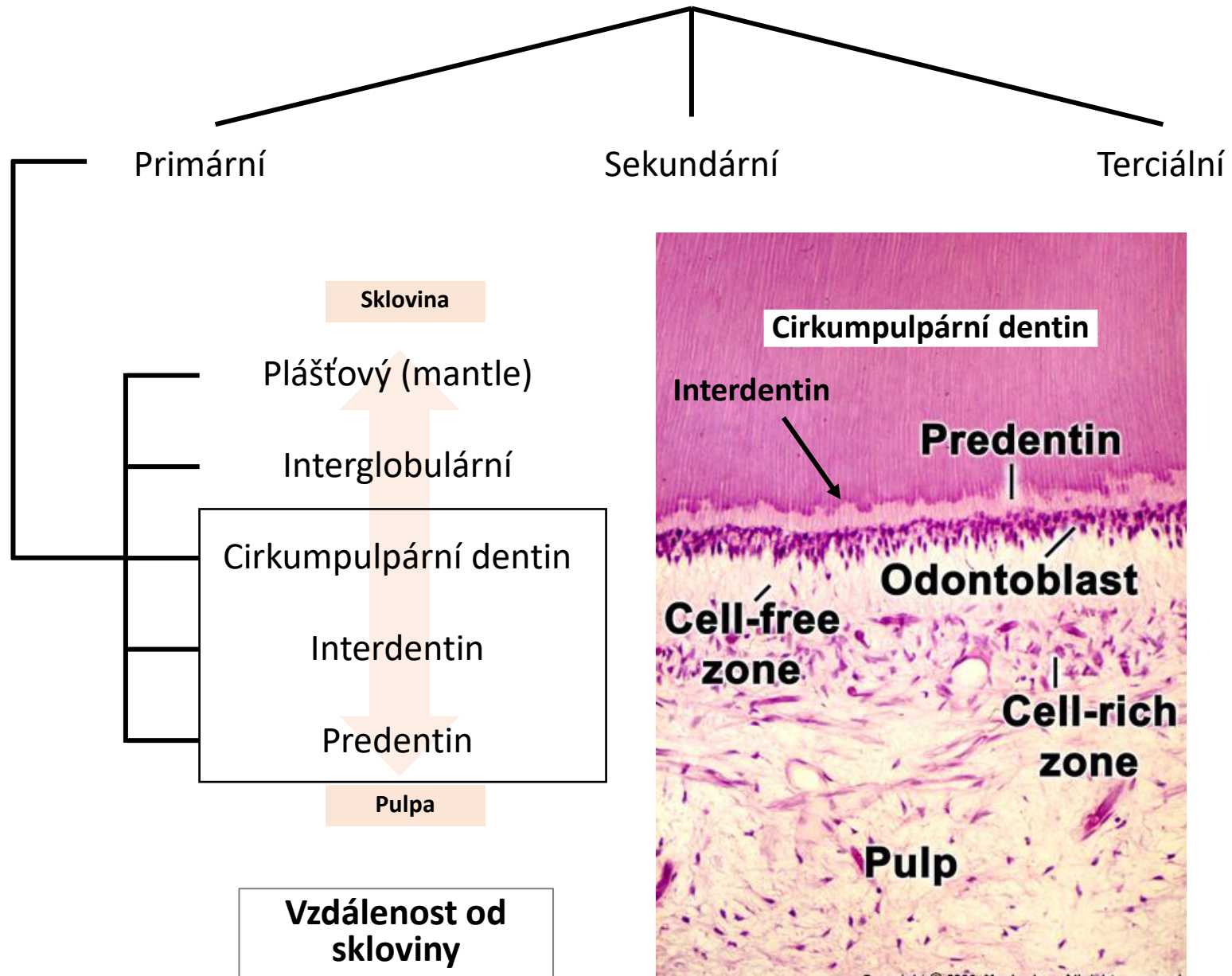

1° Dentin

2° Dentin

Pulp

Typy dentinu

Cirkumpulpární dentin

90 % dentinu

Obsahuje dentinové tubuly

Interdentin

Tenká zóna mezi cirkumpulpárním dentinem a predentinem, kde končí/začíná mineralizace dentinu

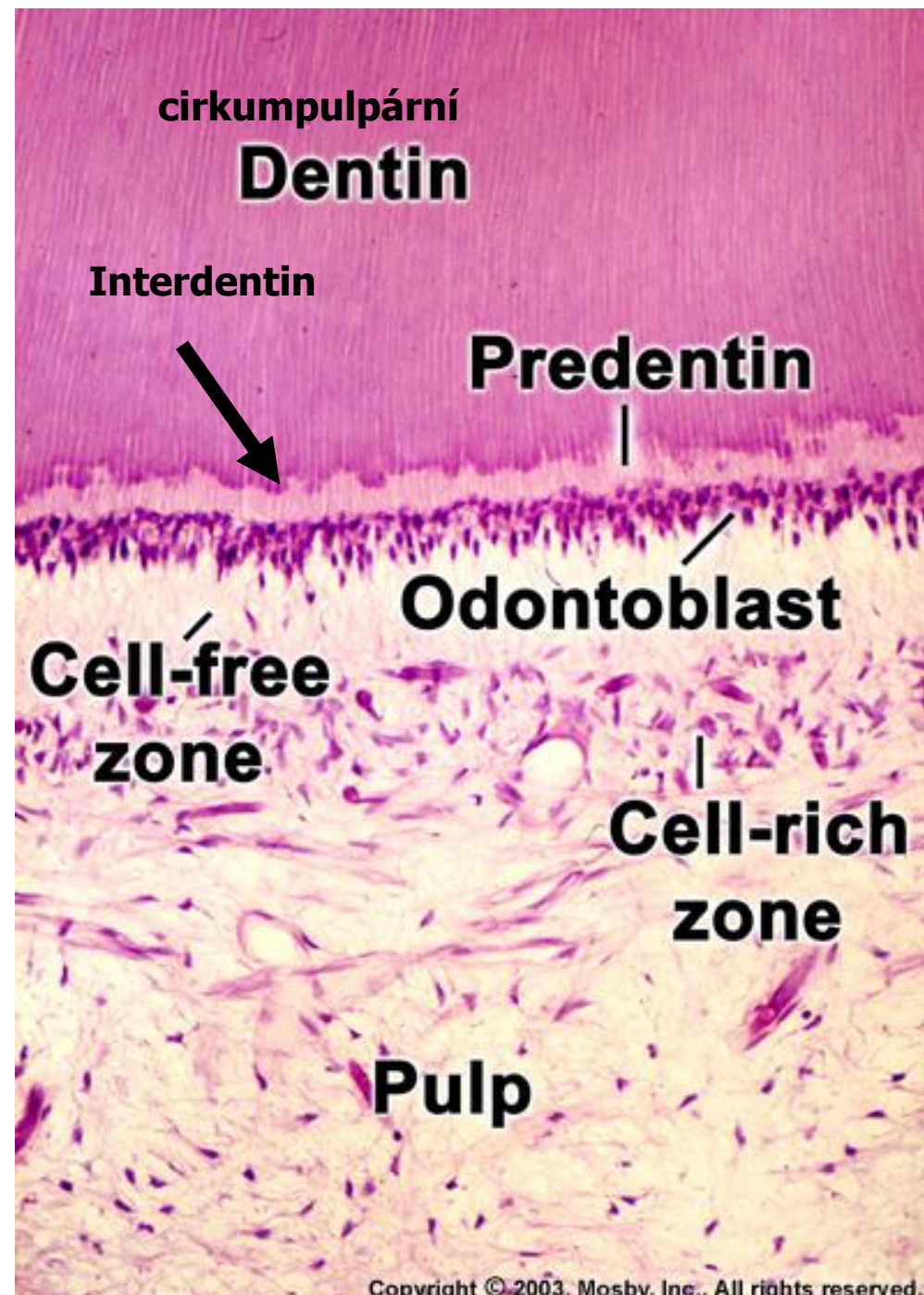
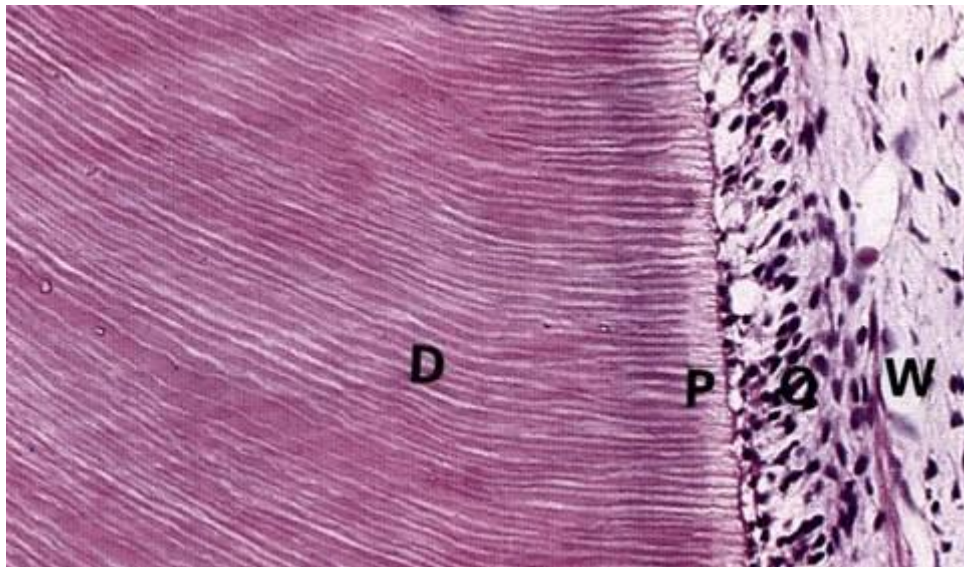
Predentin (dentinoid)

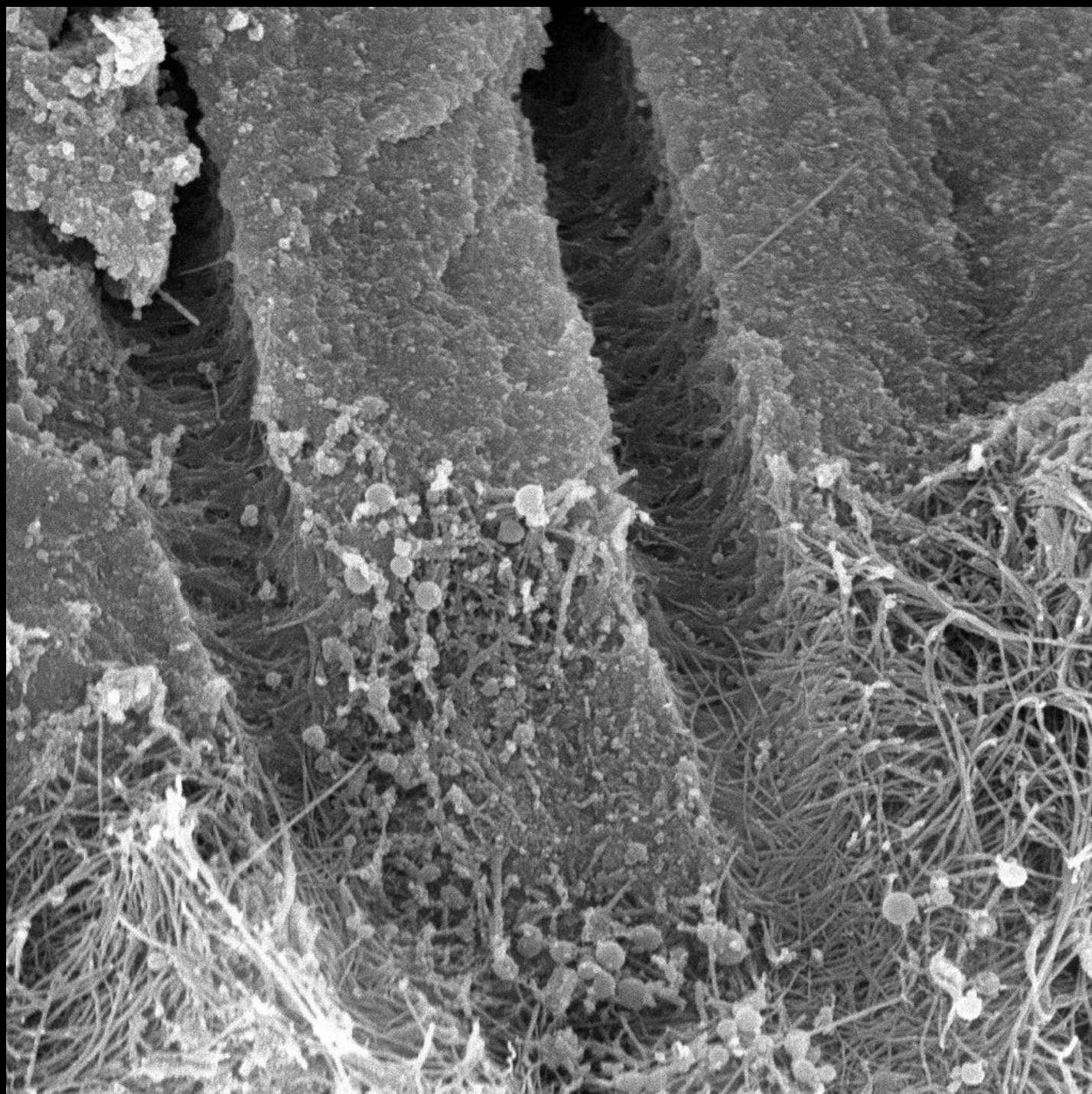
Nekalcifikovaná vrstva v blízkosti odontoblastů

U dočasných i trvalých zubů

Tvoří kolagenovou kostru pro mineralizaci

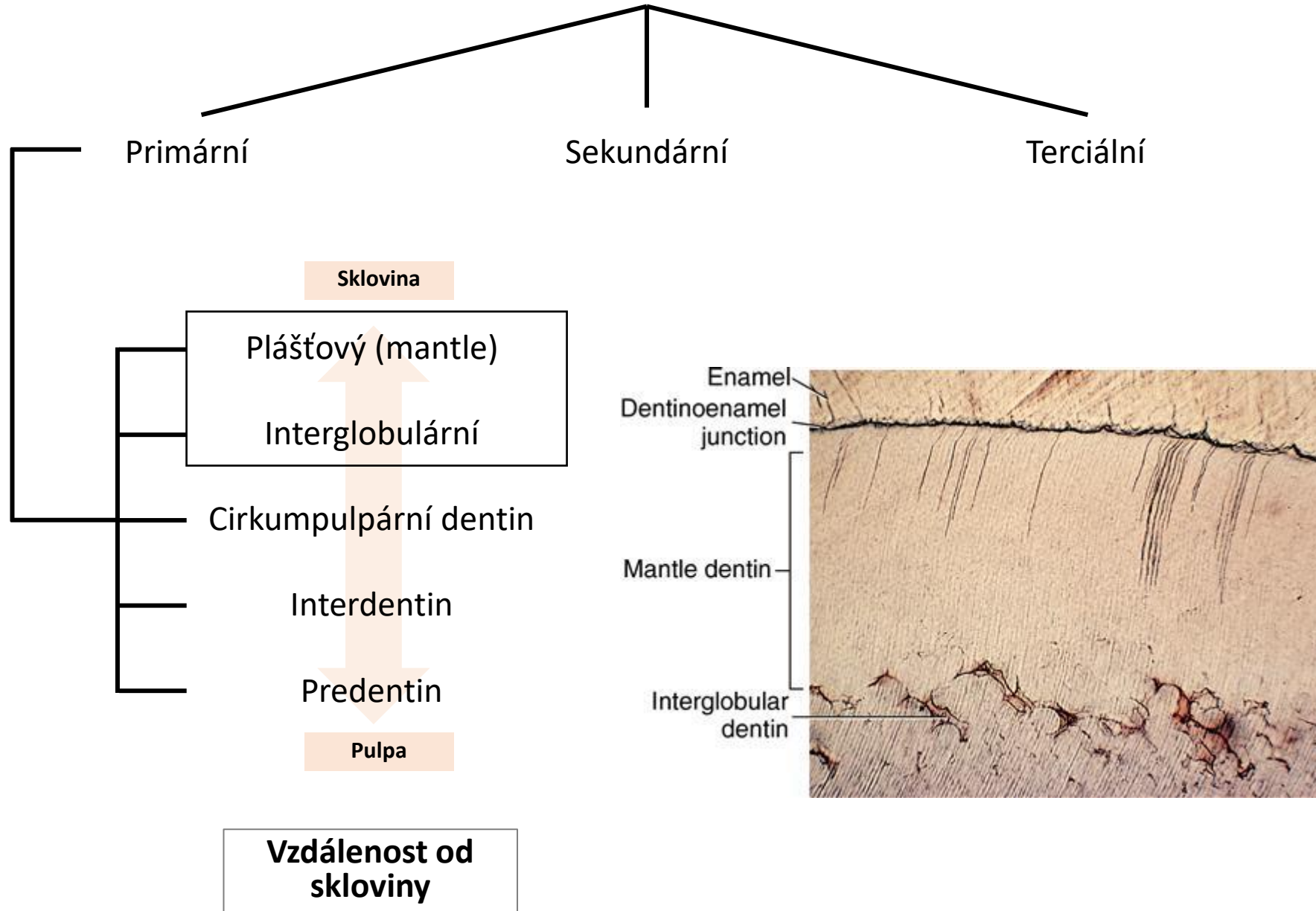
Na HE preparátech má růžové zbarvení

Typy dentinu

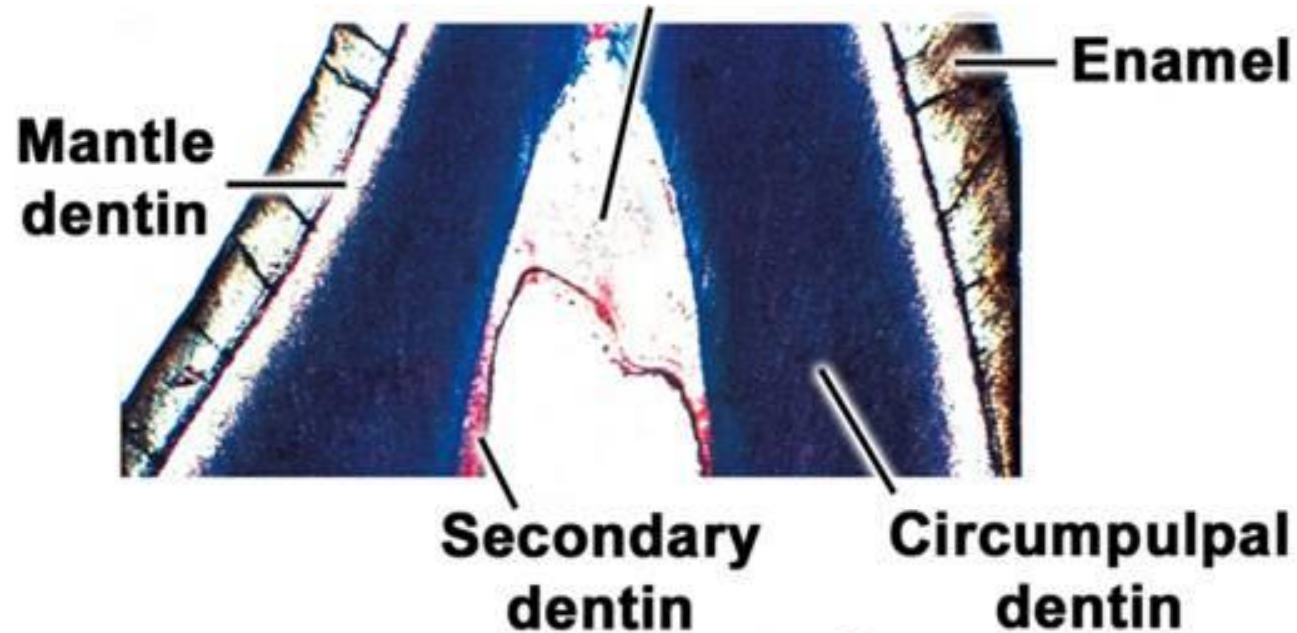
Plášťový dentin

Prvně uložený dentin, **tloušťka asi 30 μm**

Proměnlivá mineralizace

Kolagenní vlákna orientována kolmo na povrch DEJ (tzv. Korffovy svazečky)

Končí v něm větvené terminální úseky dentinových tubulů s Tomesovými vlákny, tenší průsvit tubulů

Copyright © 2003, Mosby, Inc., All rights reserved.

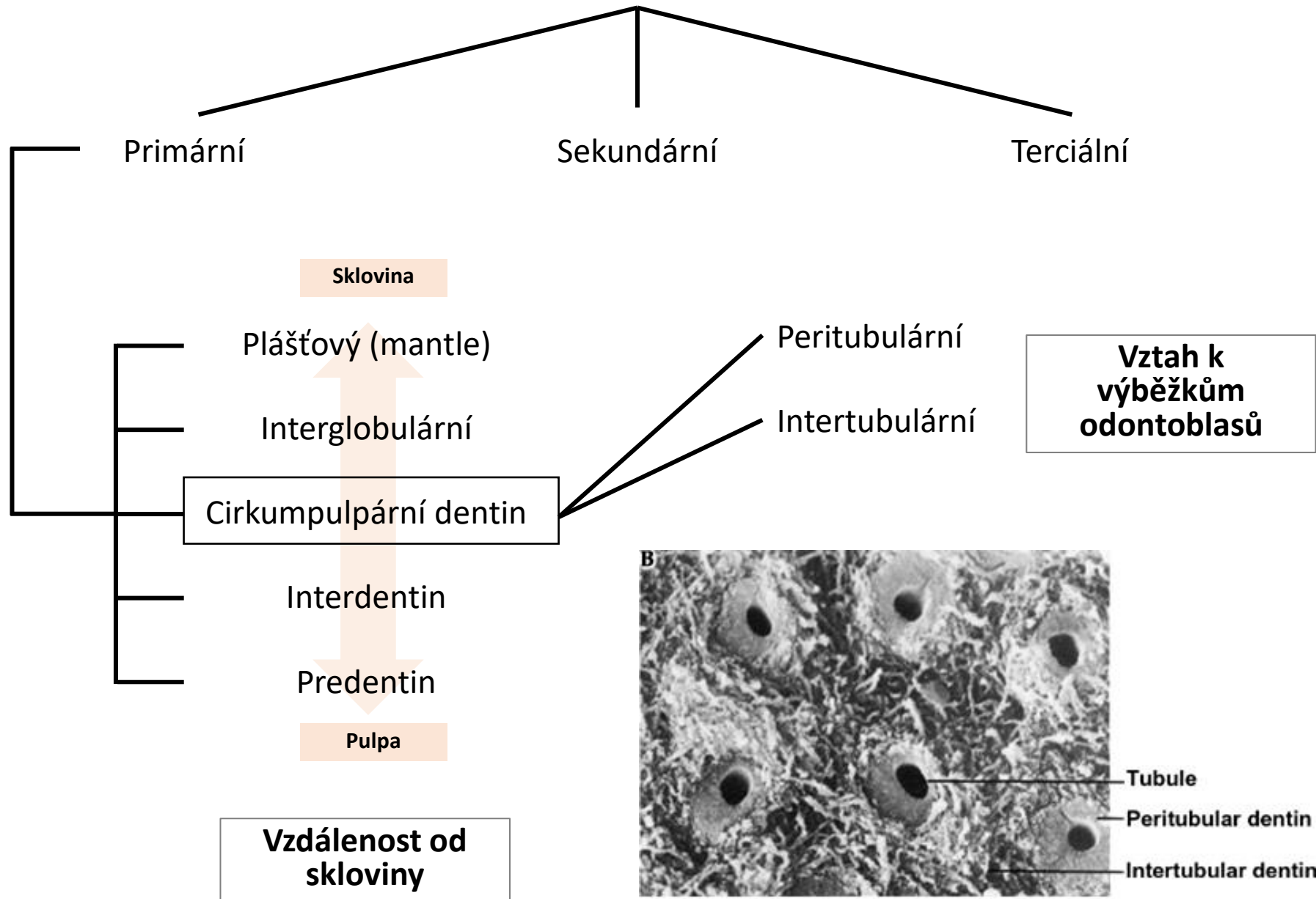
Interglobulární dentin

Nedokonale zvápenatělý dentin na rozhraní plášťového a cirkumpulpálního dentinu

Nedošlo zde k fúzi dentinových globulí (kalcisférity)

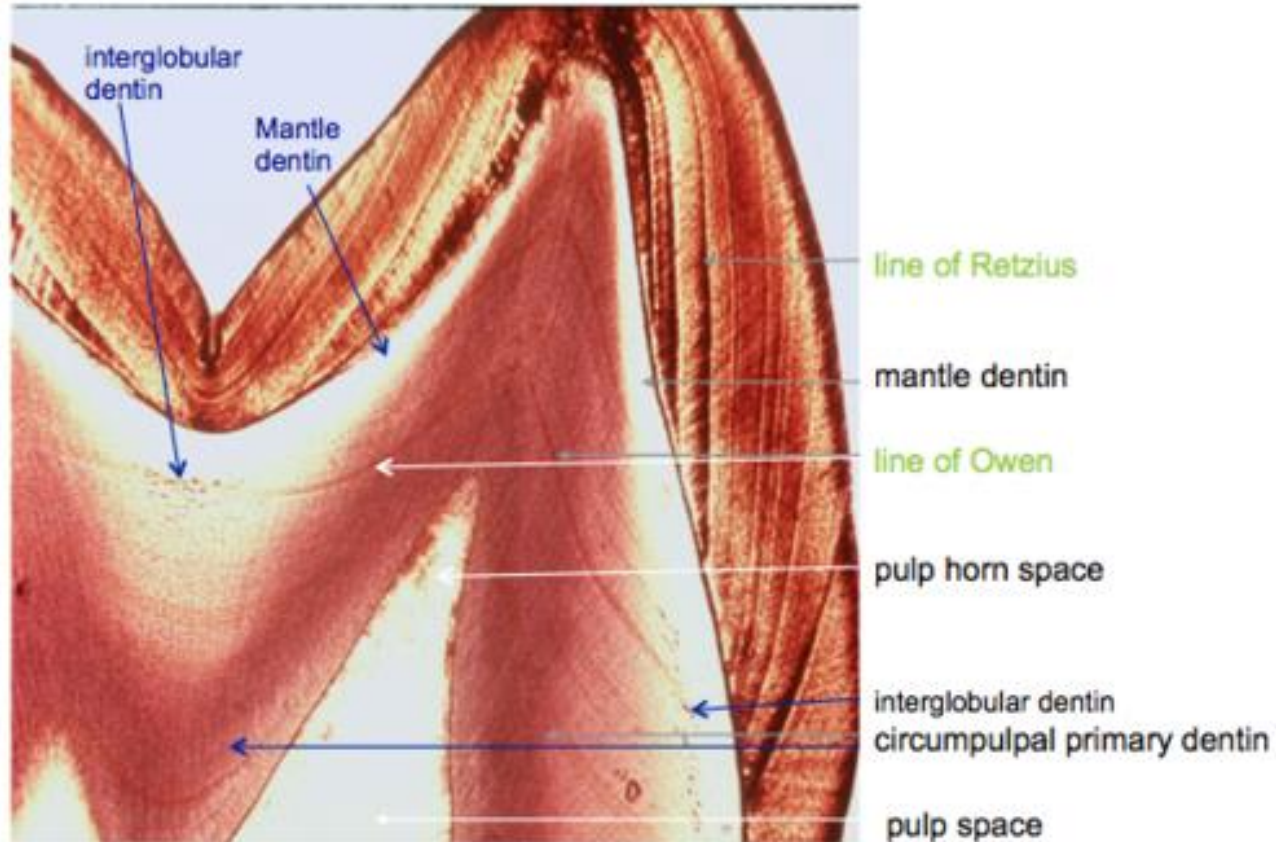
Na zubních výbrusech - podoba lakun a jemných zrníček

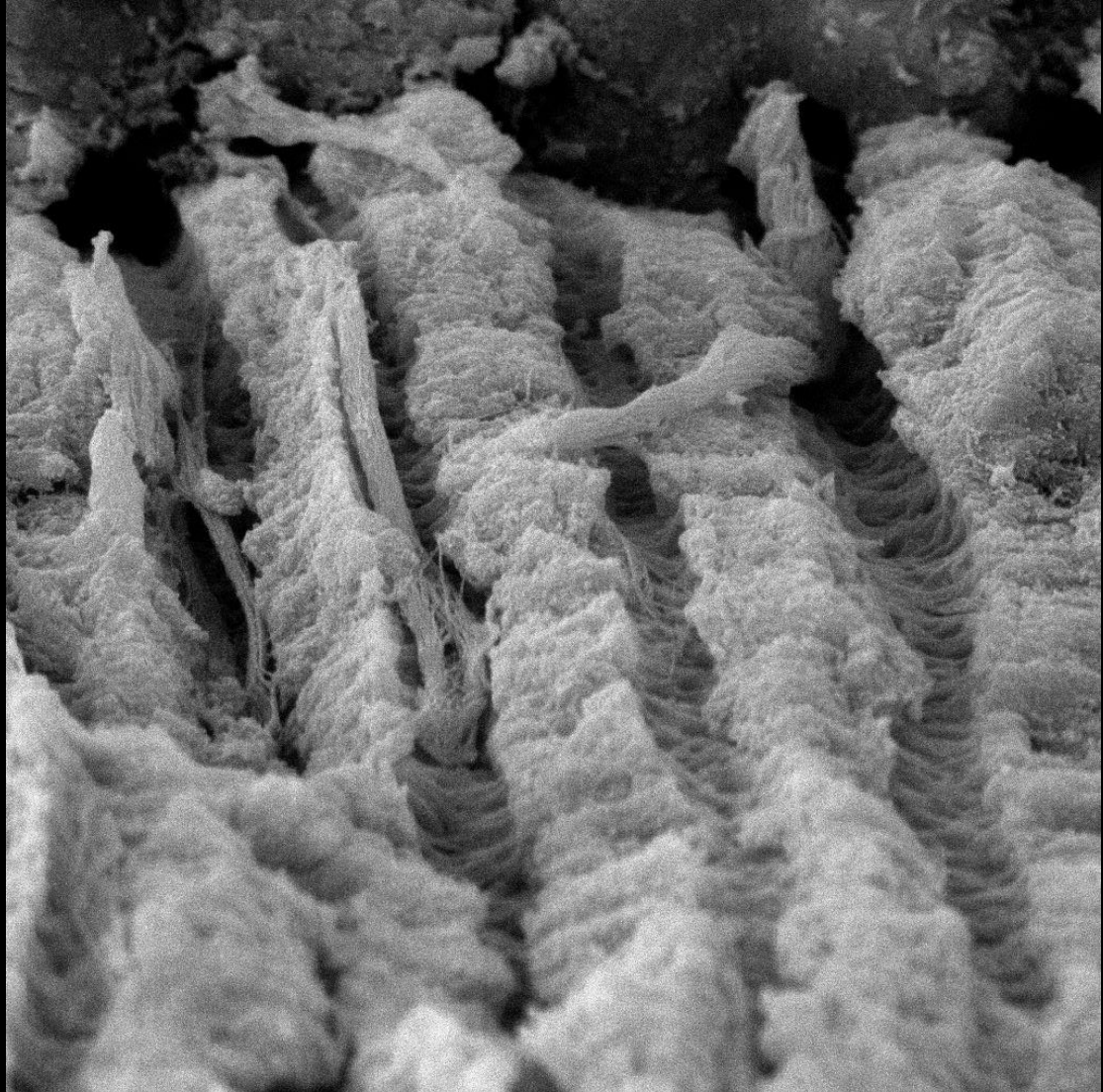
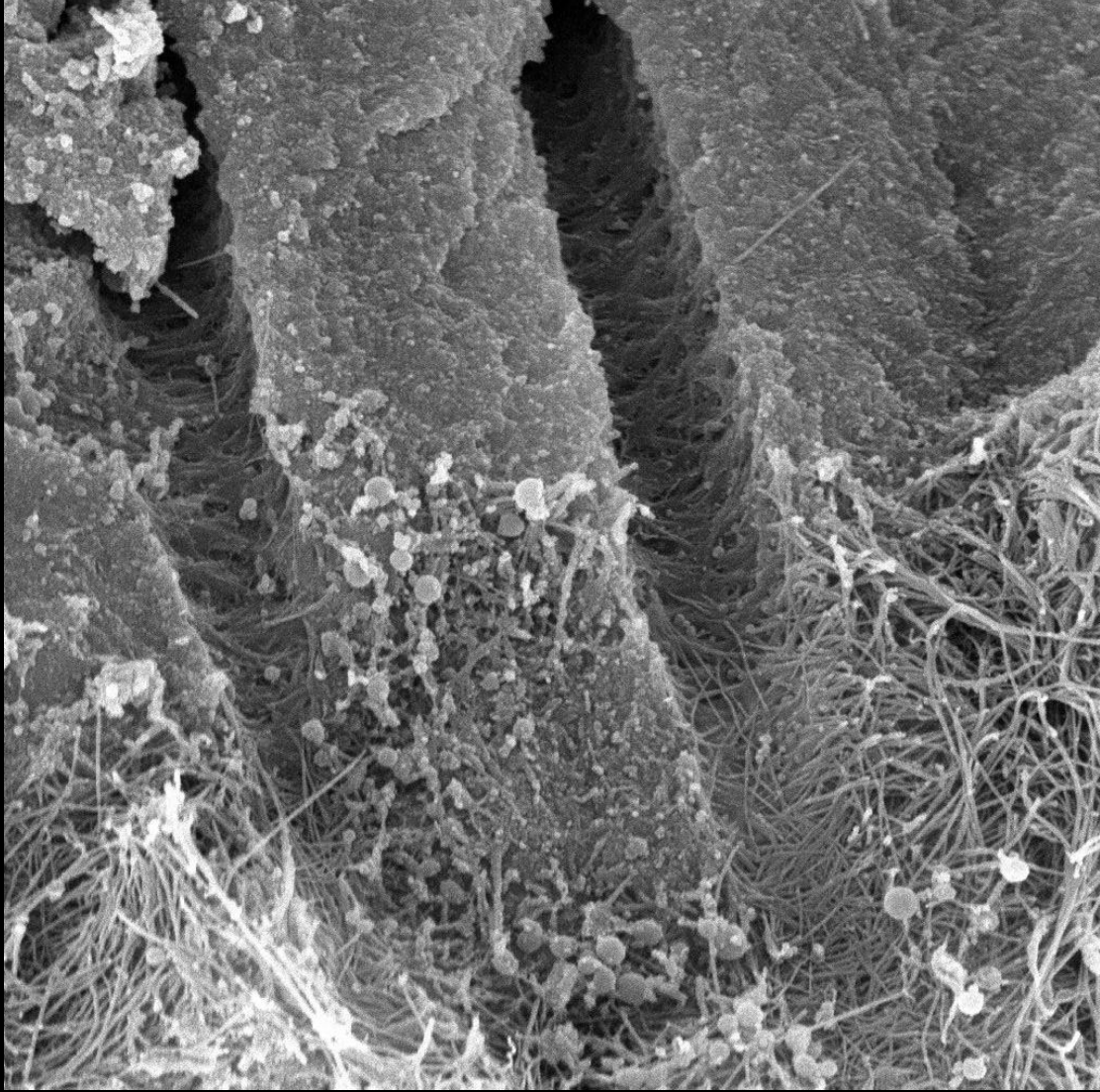
Typy dentinu

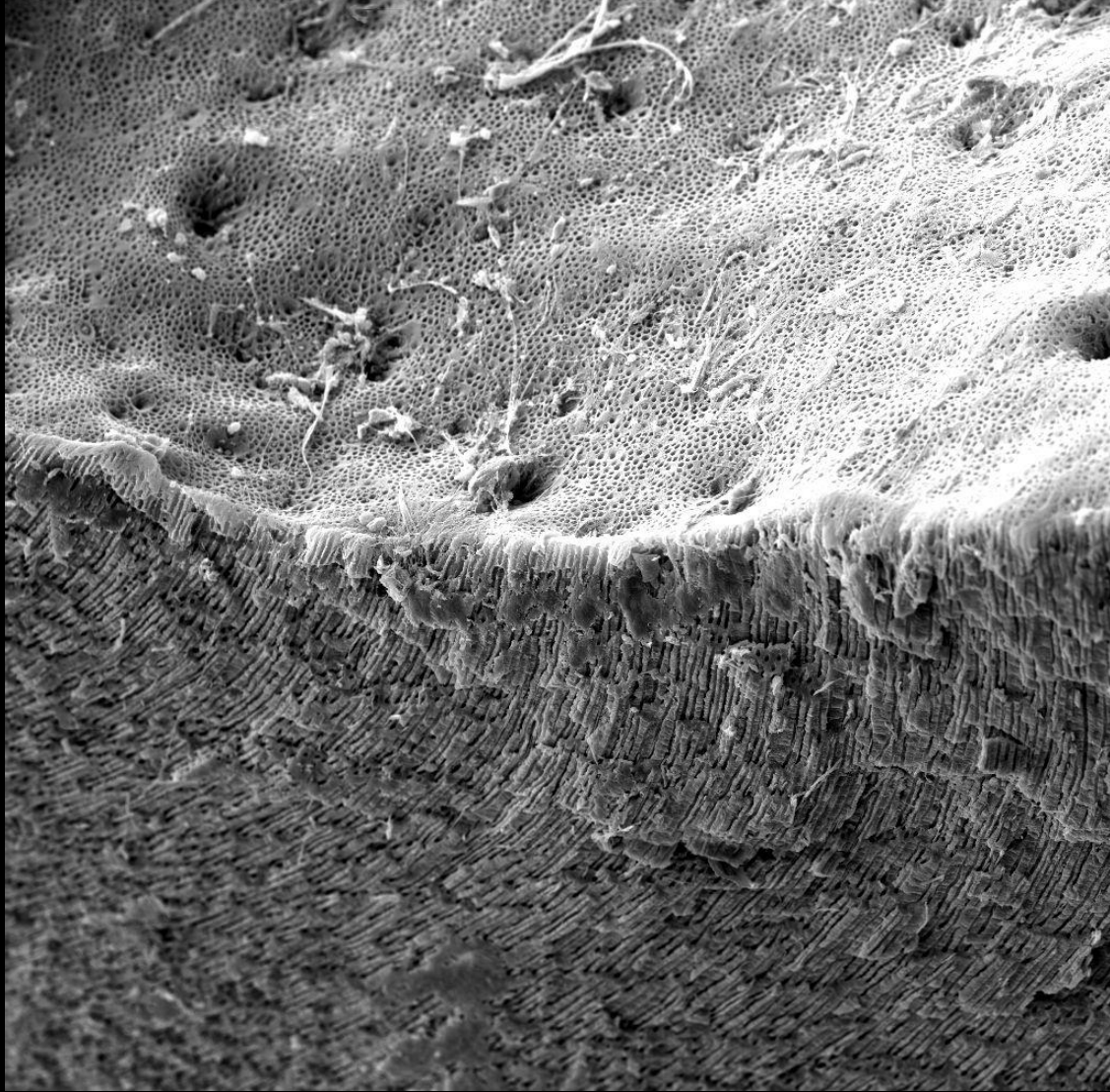
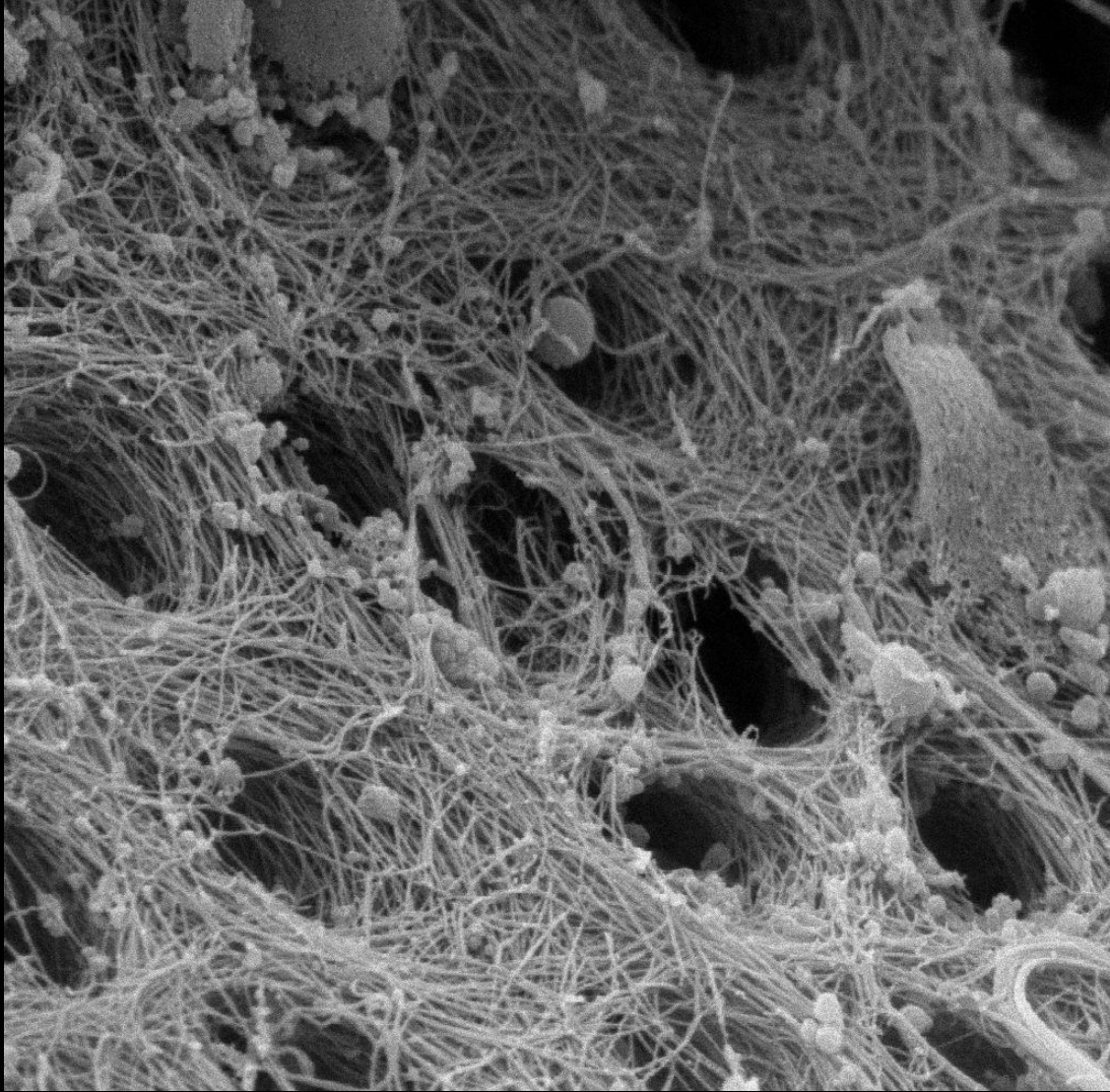

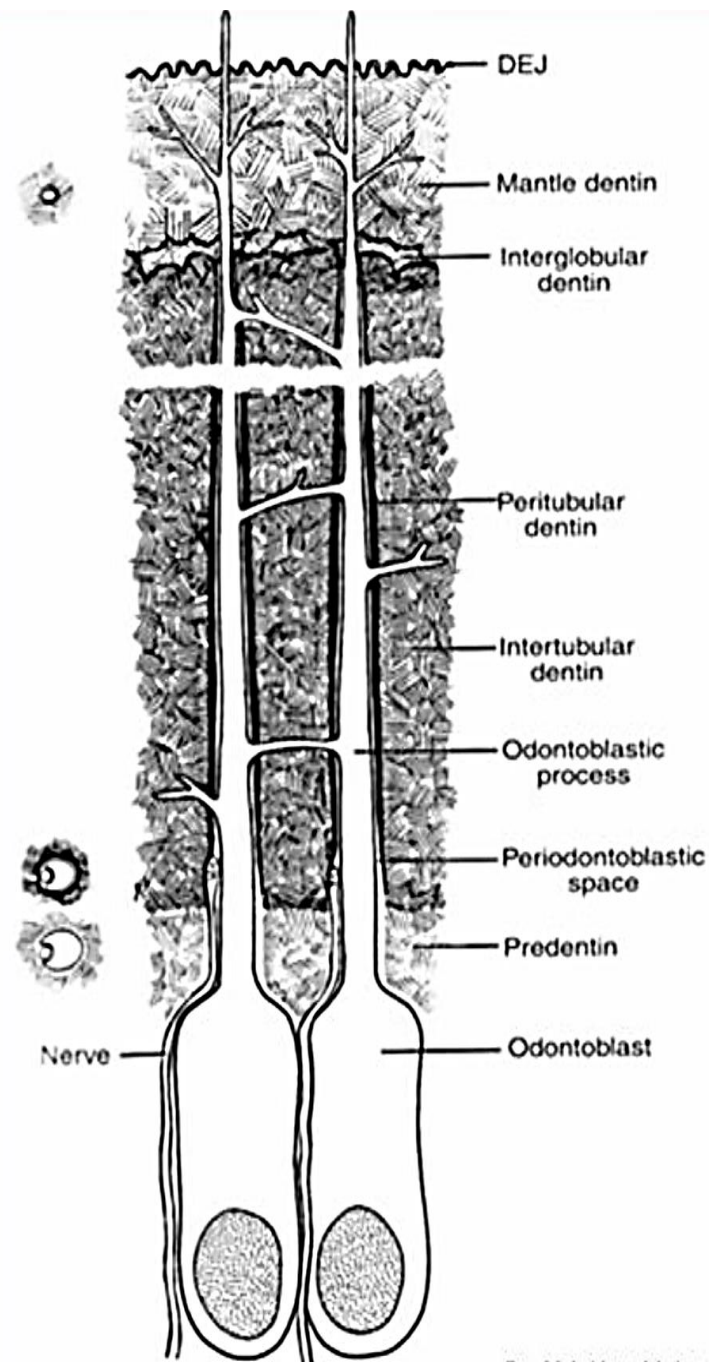
Cirkumpulpální dentin (von Ebnerův)

- Kolagenní vlákna probíhají šikmo až kolmo na průběh tubulů
- Mineralizace má *globulární charakter*.
- V této části dentinu se dentinové tubuly nevětví.

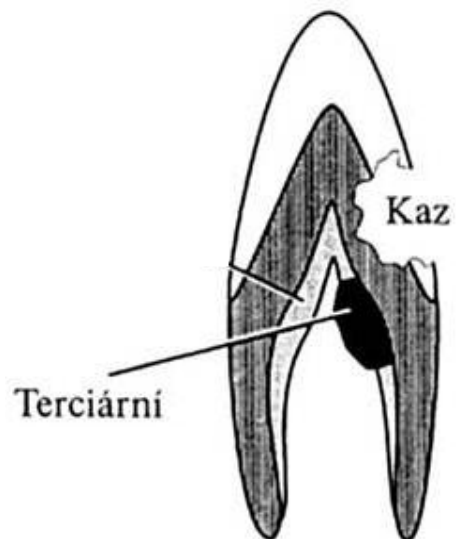
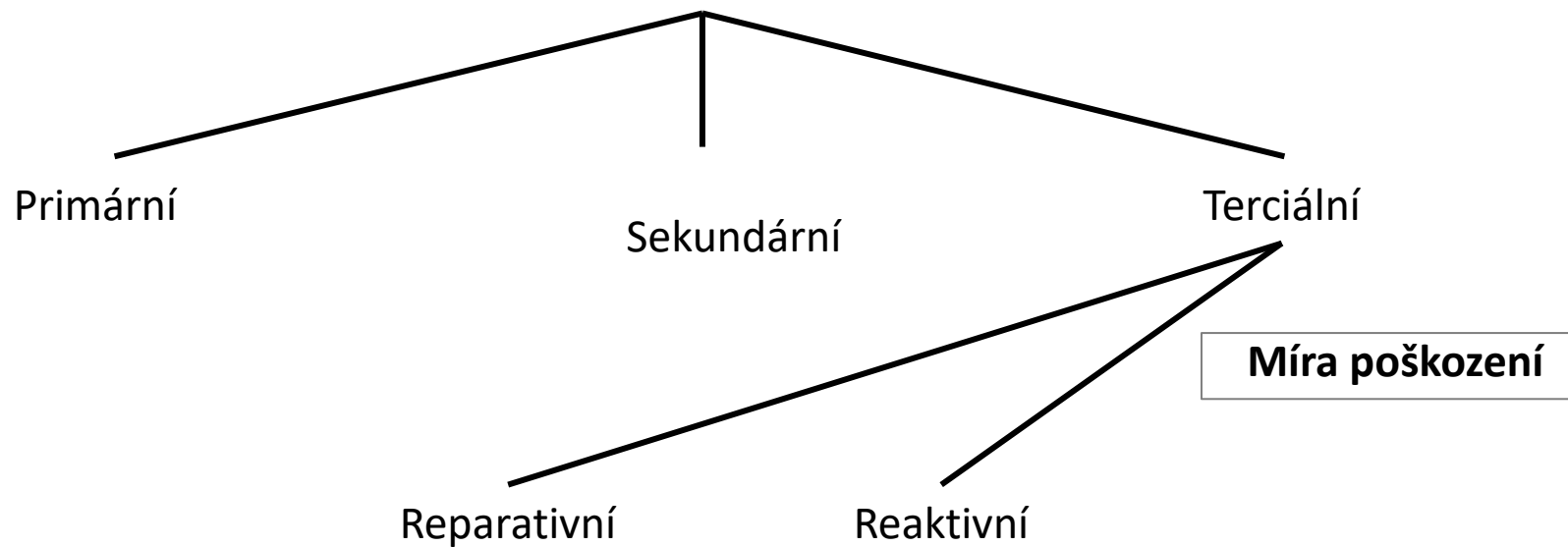

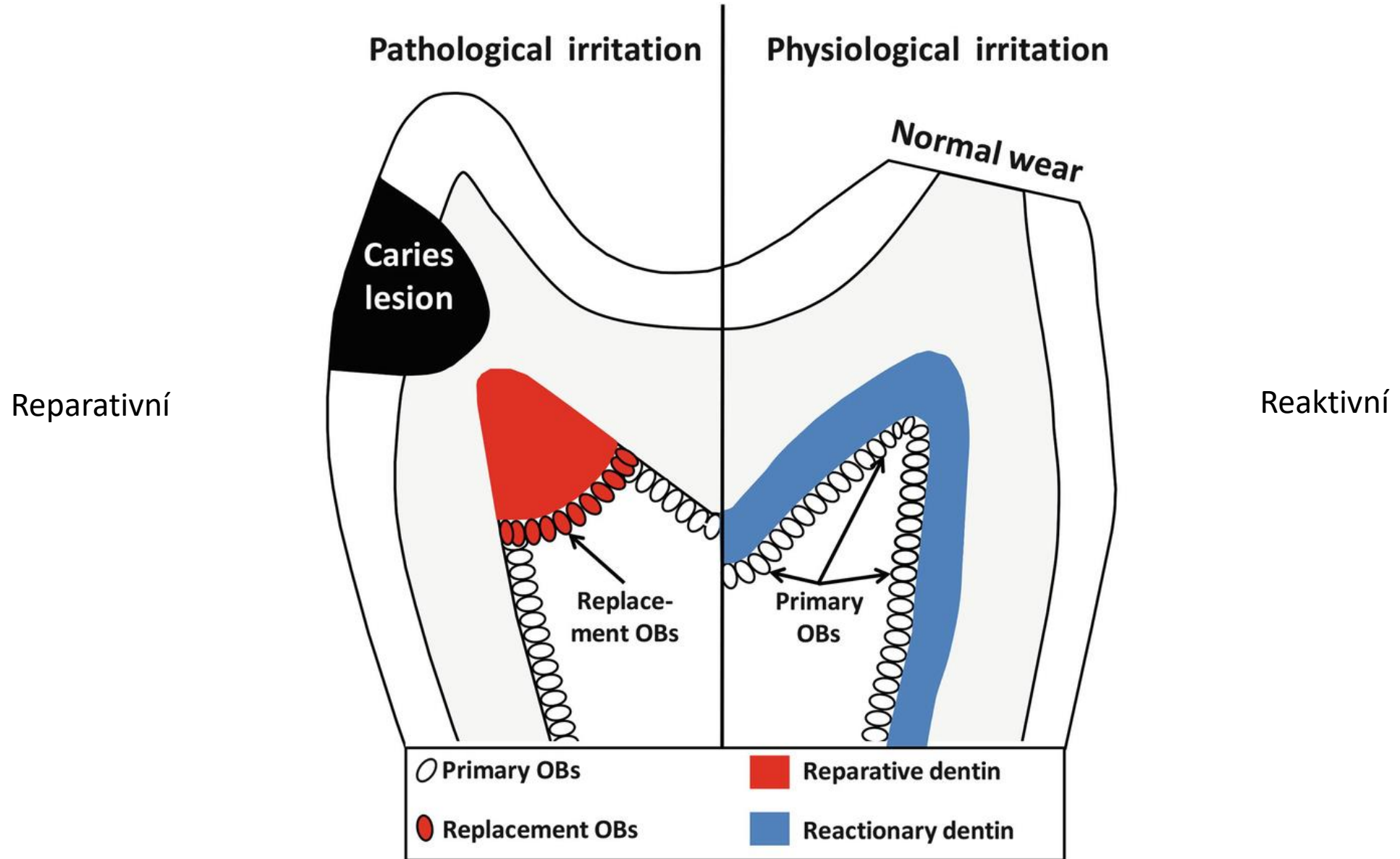

Typy dentinu

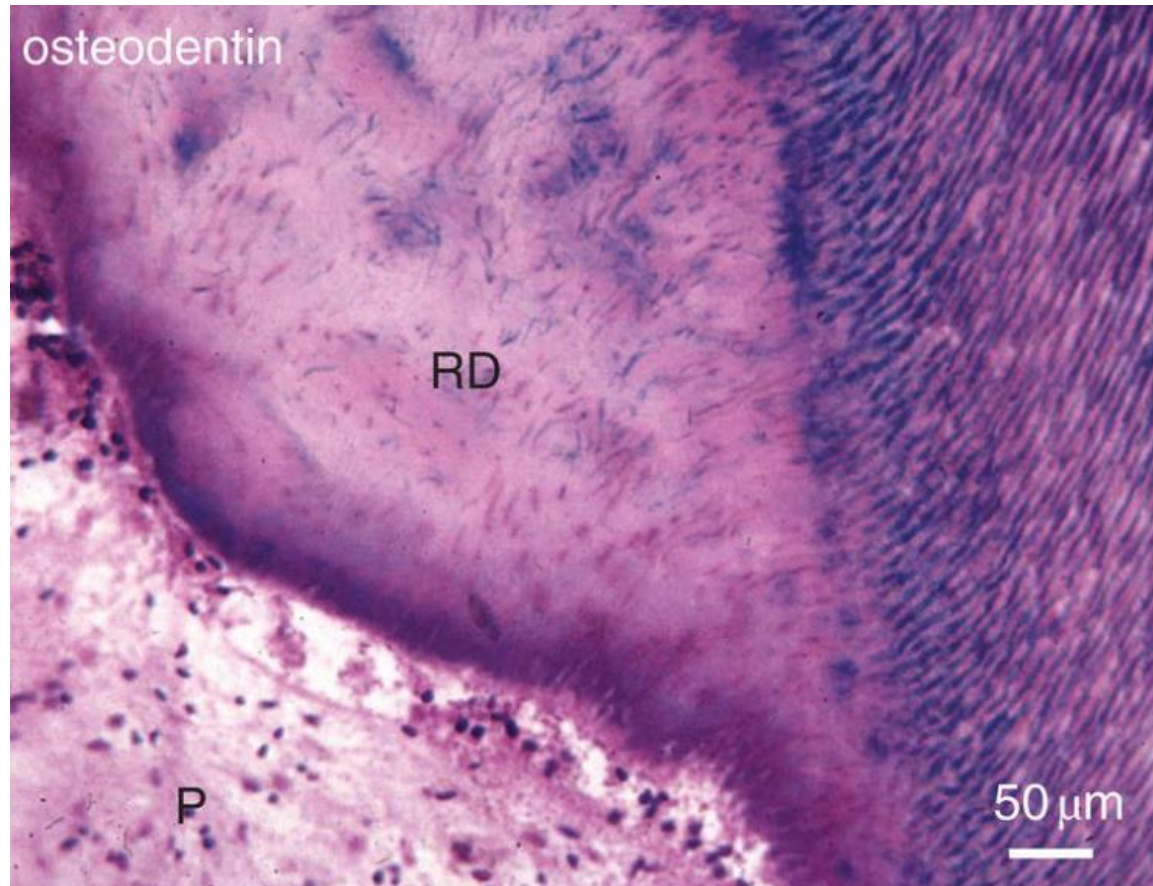

Tertiary dentinogenesis

Tertiary dentinogenesis

Reparative[?] dentin

Důvod tvorby:

Struktura:

Dentinové tubuly:

Dentin-produkující b.:

Buněčná těla:

Hlavní funkce:

Reakce na větší poškození dentinu

Amorfní struktura

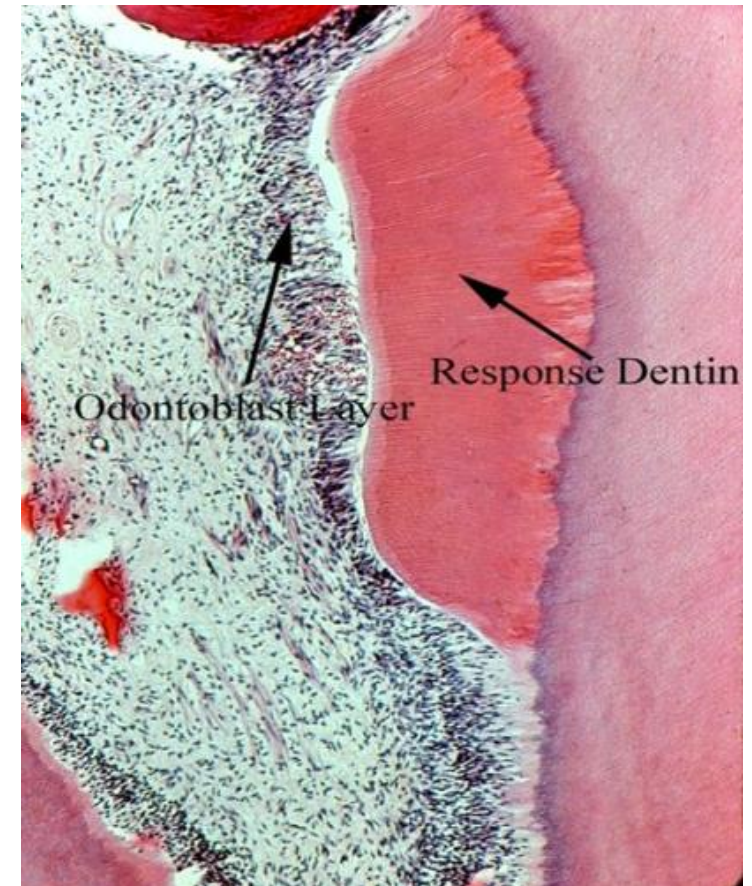
Nejsou

Nově diferencované z pulpy

V dentinu mohou být (osteodentin)

Ochrana před infekcí

Reactionary[?] dentin

Stimuly menšího rozsahu

Uspořádaná

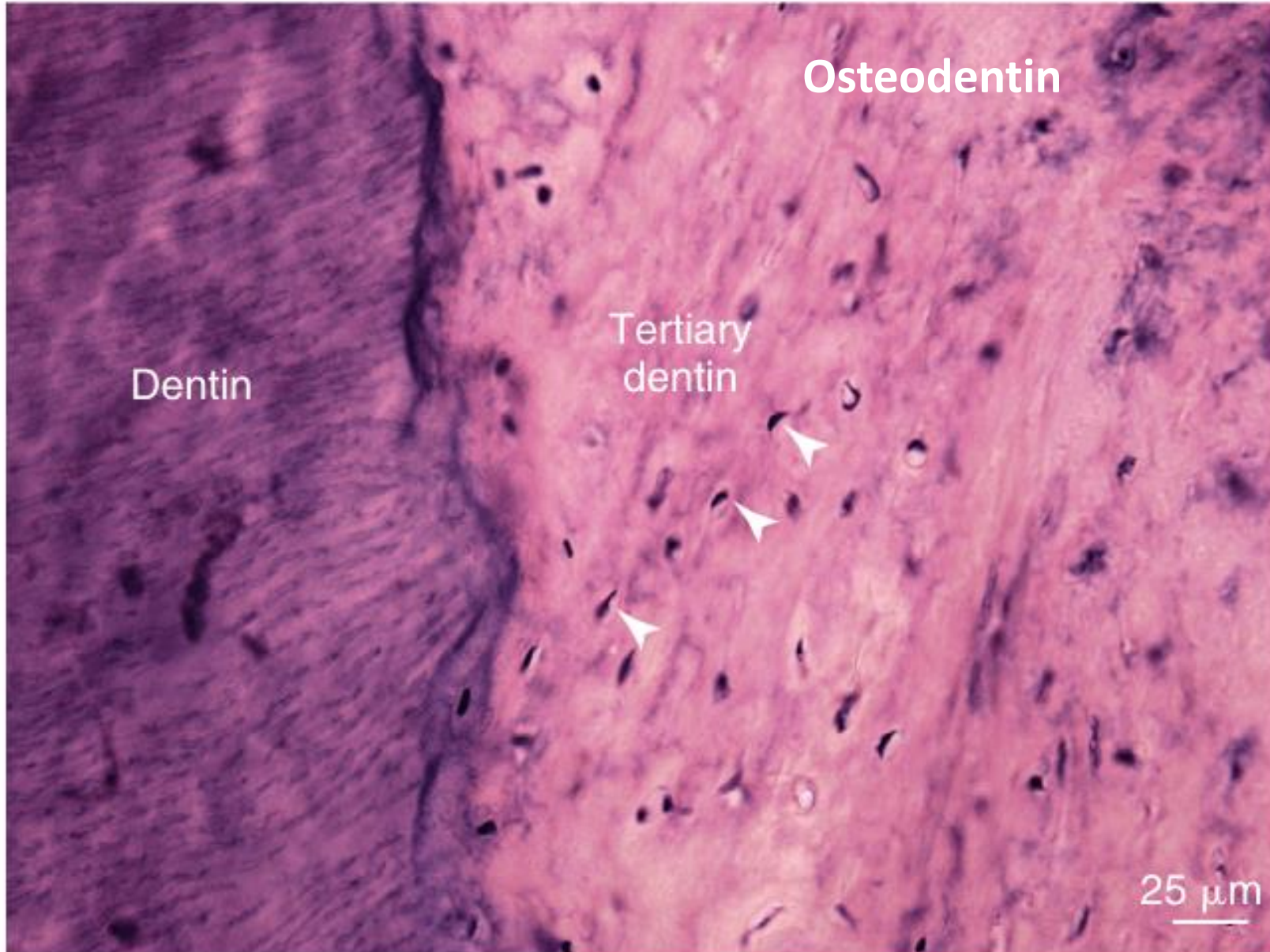
Jsou

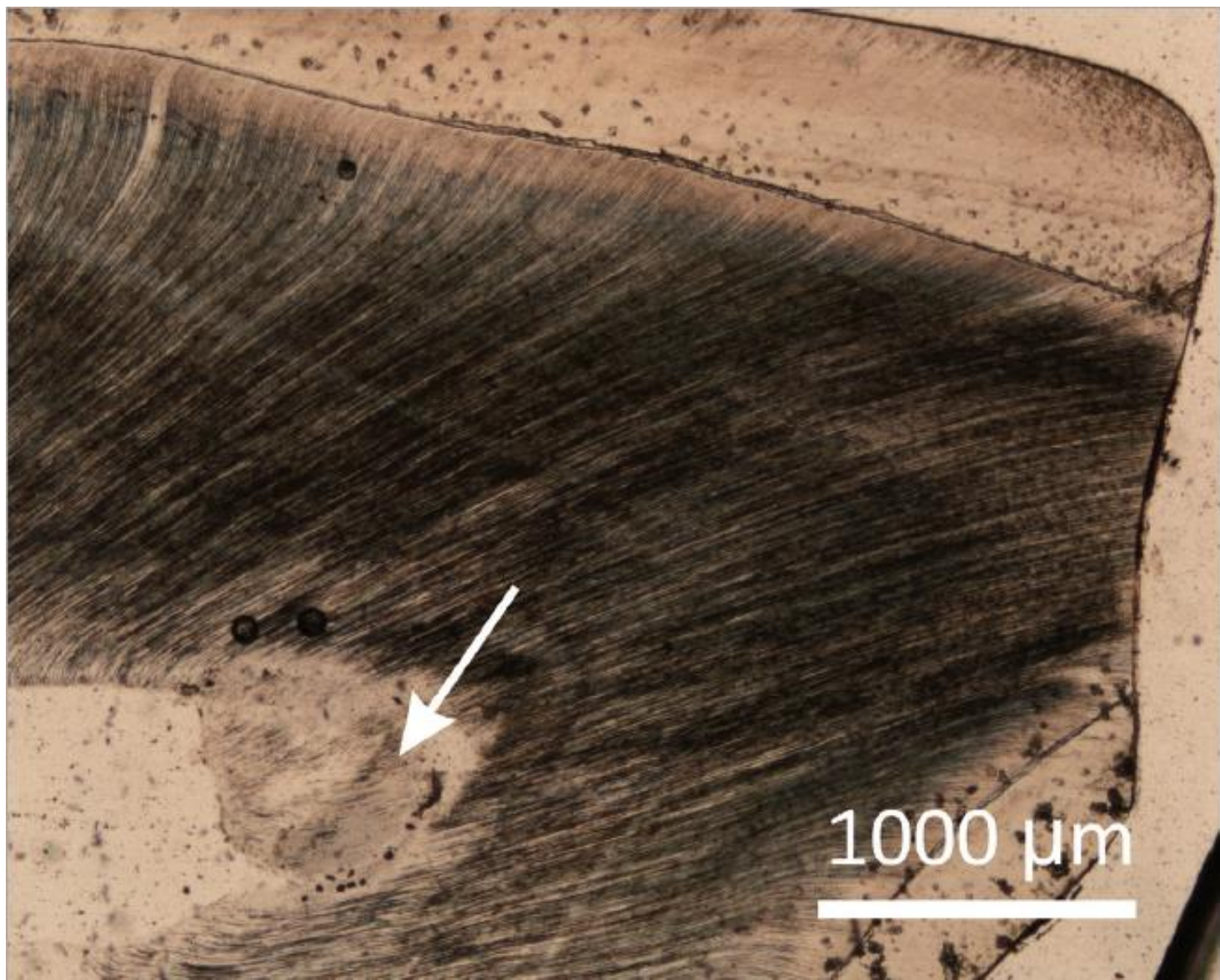
Odontoblasty

V dentinu nejsou

Zesílení stěny zubu

Tertiary dentinogenesis

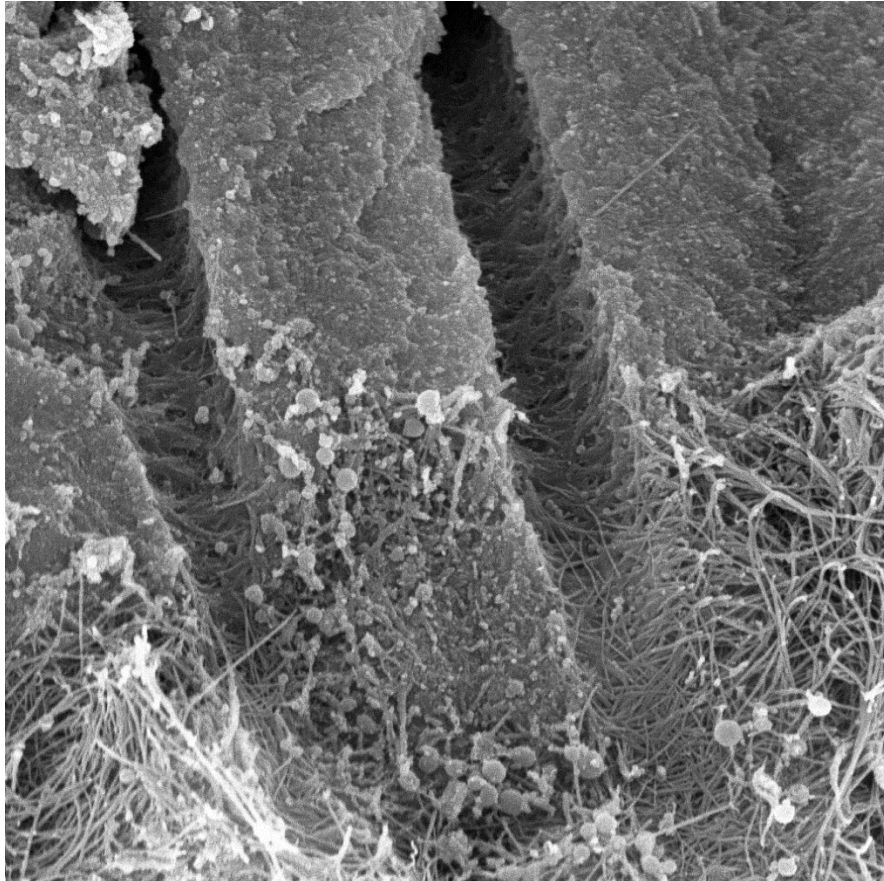

Histologický výbrus vysoce abradovaného horního dočasného špičáku v oblasti korunky a vrcholu dřeňové dutiny, kde se pod vlivem vnějších stimulů ukládá *terciární dentin*. Šipka ukazuje na **reakční dentin**, formu terciárního dentinu, která vzniká jako pomalá reakce zubu na poškození atricí/abrazí. Jako rychlá odpověď při poškození zubu kazem se vytváří *dentin reparační*. Foto: AH

Chemické složení

Anorganická část
70 %

- Krystaly hydroxyapatitu
- Krystaly jsou menší než ve sklovině
- Přiloženy ke kolagenním vláknům

Voda
10 %

Organická část
20 %

- **Kolageny** - kolagen I, stopově III a V (90 %)
- **Nekolagenové proteiny** (8 %)
- **Fosfolipidy** (2 %)

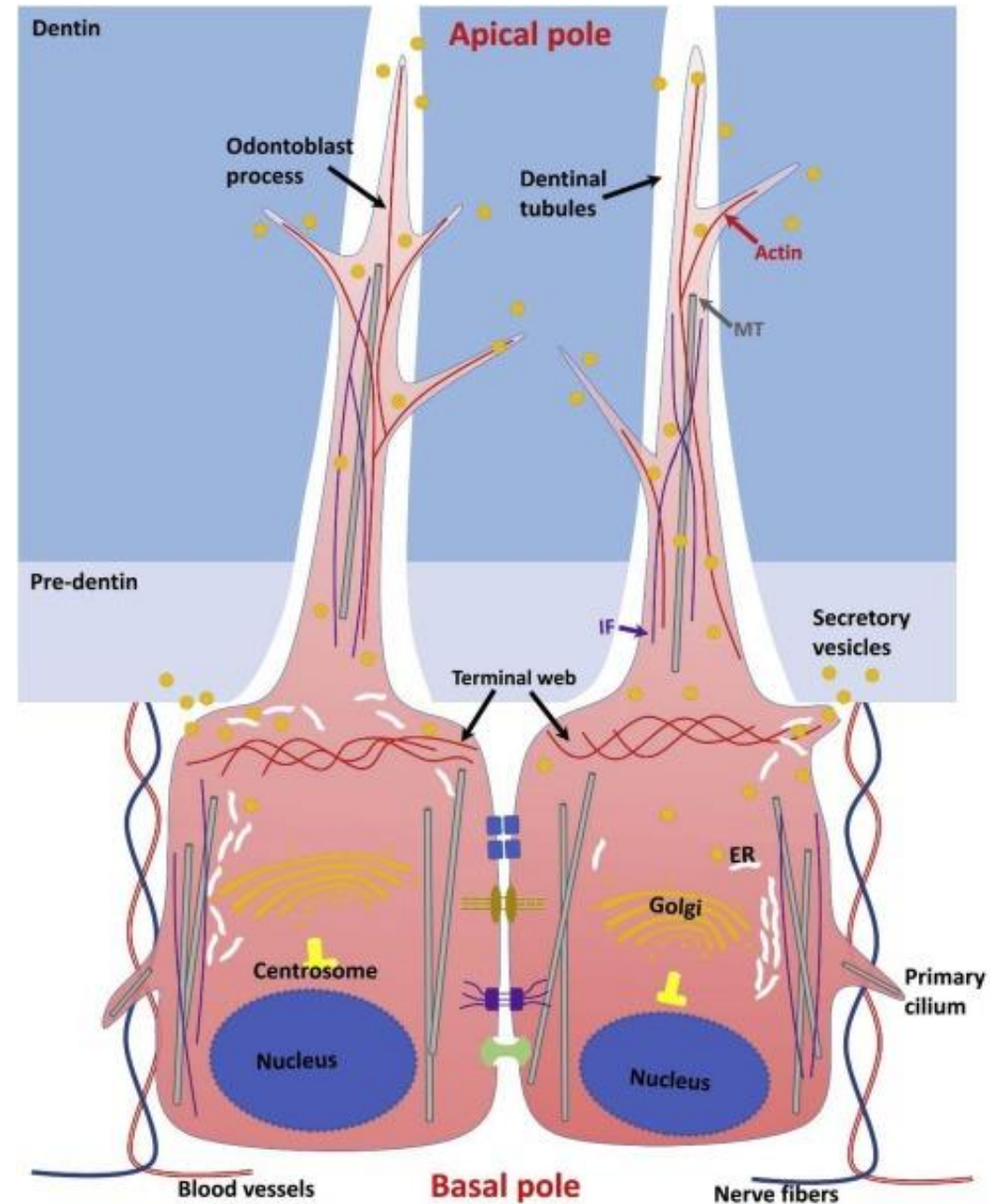
Spojovací komplex

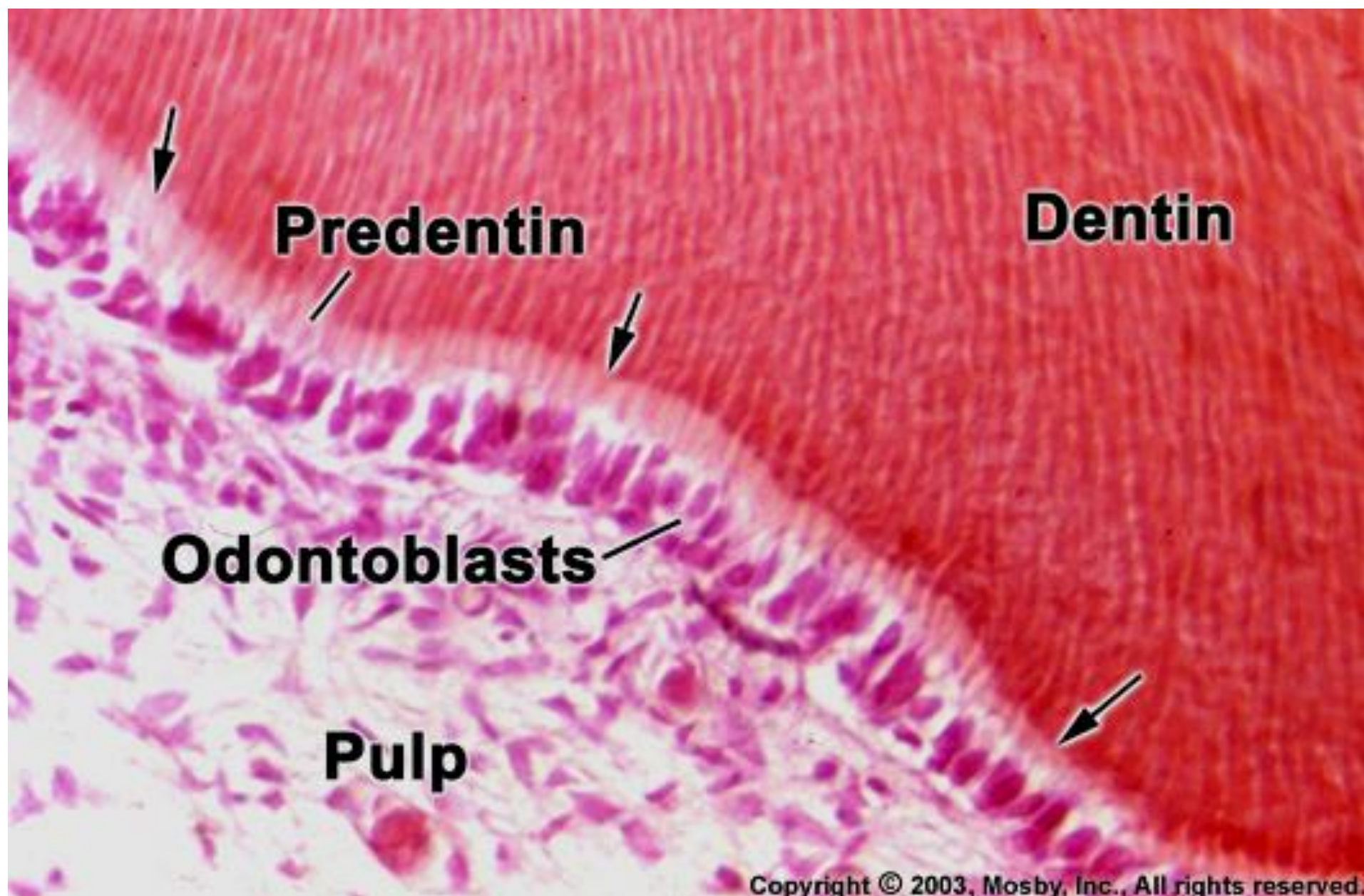
Mezi apexy odontoblastů jsou četné spojovací komplexy:

Tight junctions, Gap junctions, Desmozomy - synchronizace činnosti odontoblastů

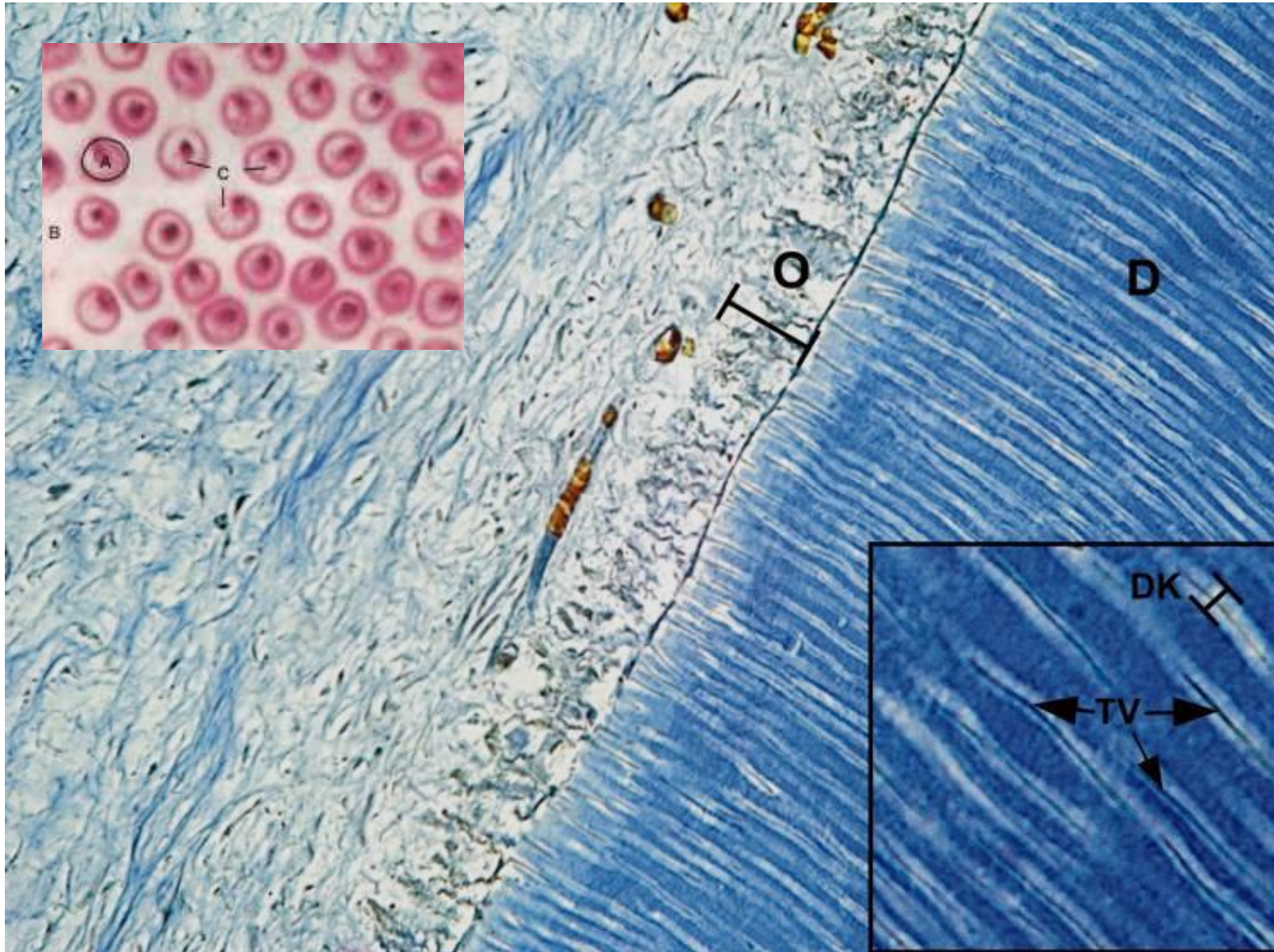
Nad spojovacími komplexy se apex zužuje a přechází v tenký a dlouhý výběžek s krátkými bočními větvemi - Tomesovo vlákno

Může být přítomen i bazální výběžek

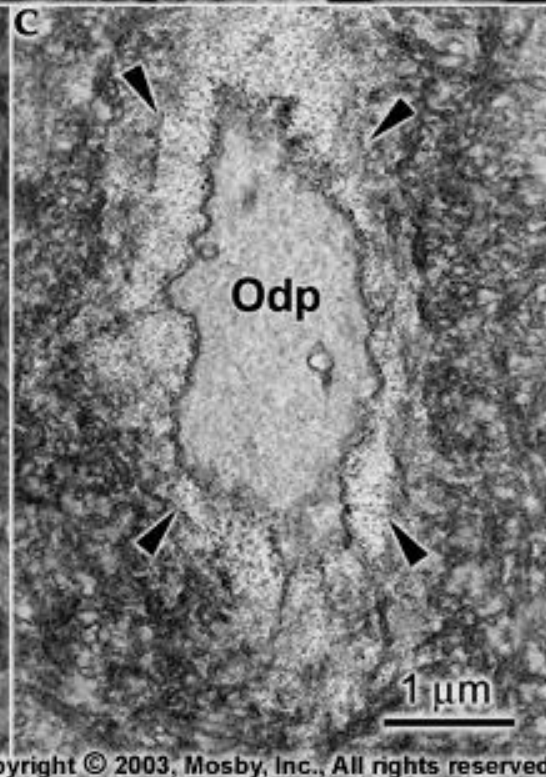
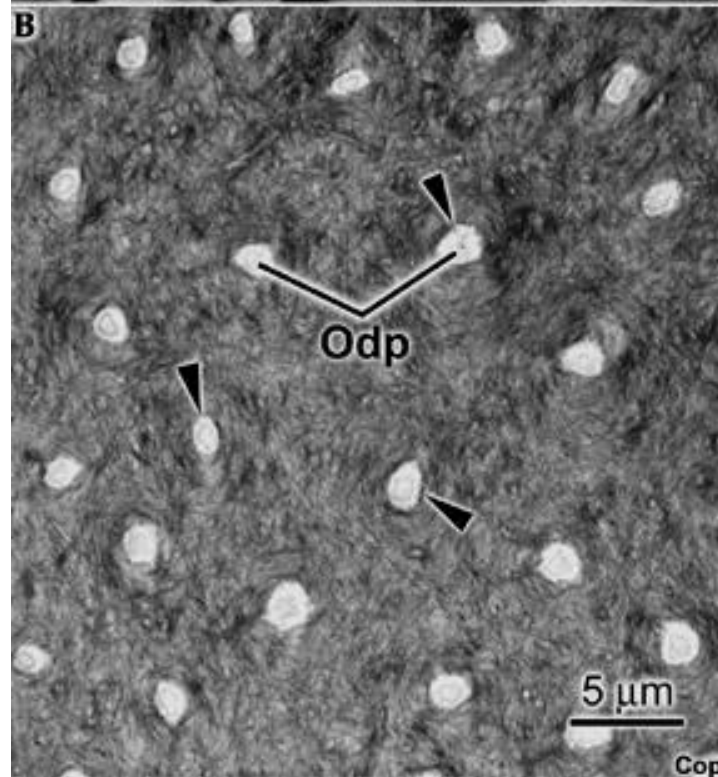
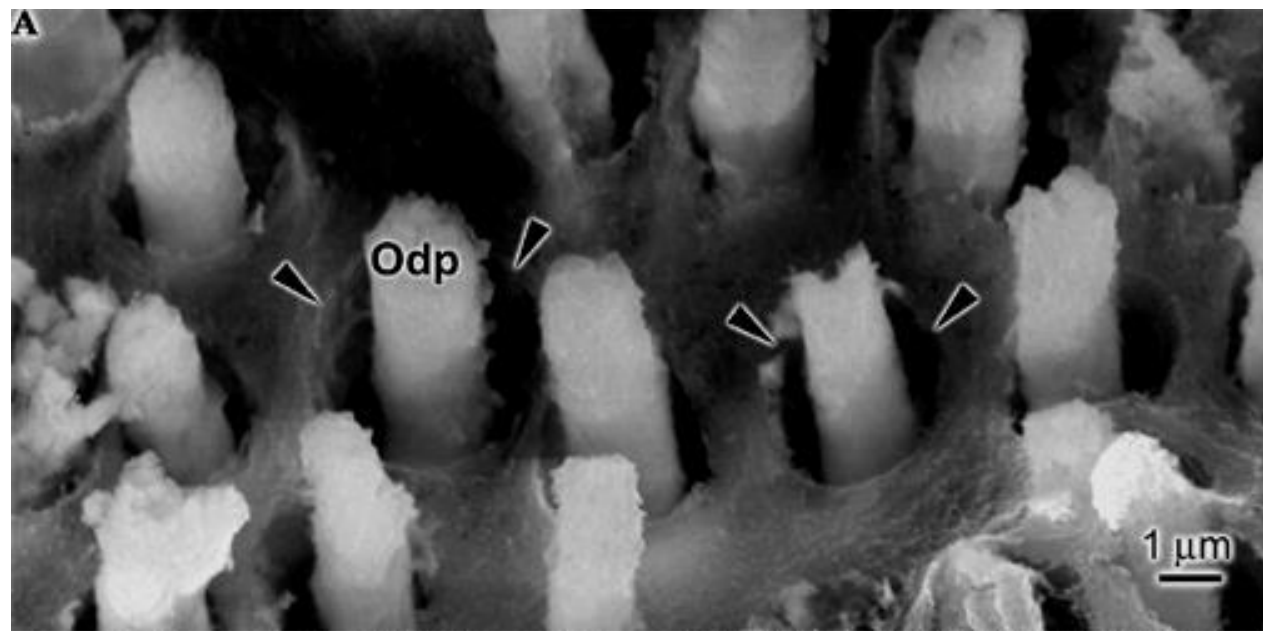
Každé vlákno je uloženo v kanálku - **Dentinový kanálek** (tubulus)

D-dentin, DK-dentinové kanálky, TV-Tomesova vlákna, O-odontoblasty, Pu-pulpa.

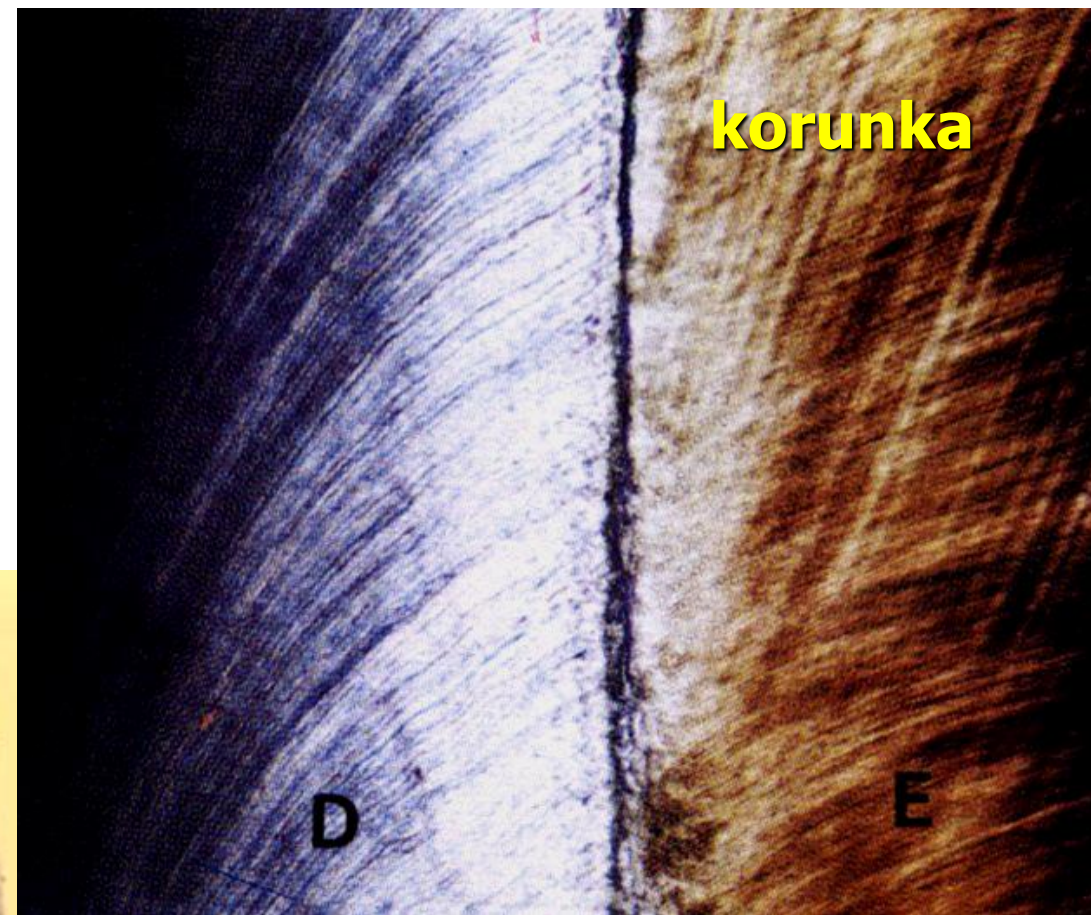

Tomesova vlákna

Kanálky s Tomesovými vlákny prostupují celou tloušťkou dentinu a podmiňují jemné radiální žíhání dentinu

Patrné na barvených řezech, ale i výbrusech

Dentinové tubuly
(příčný řez)

Dentinové tubuly s Tomesovými vlákny
(příčný řez)

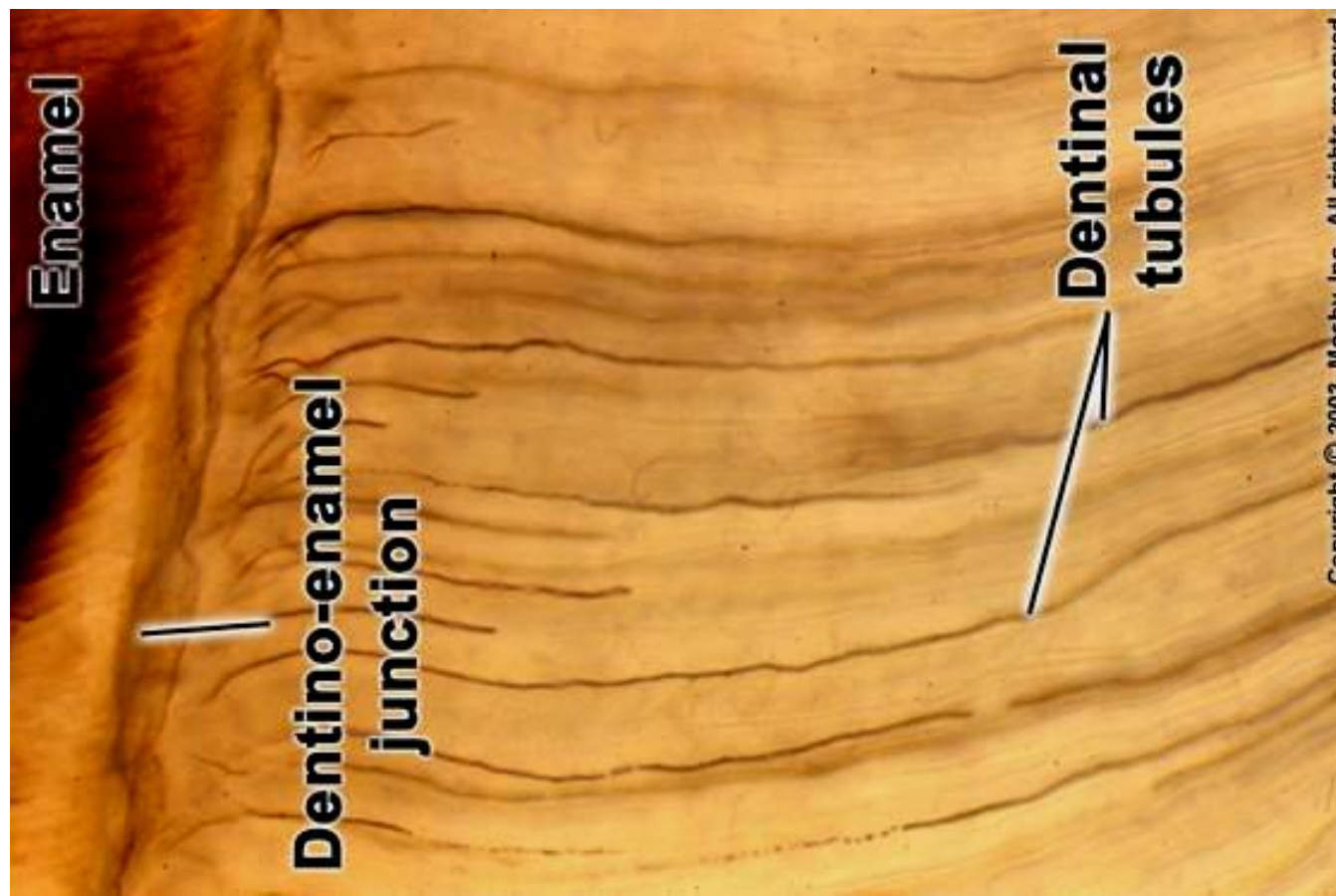
Na 1 mm² plochy připadá kolem 50 000 tubulů

Průběh dentinových tubulů

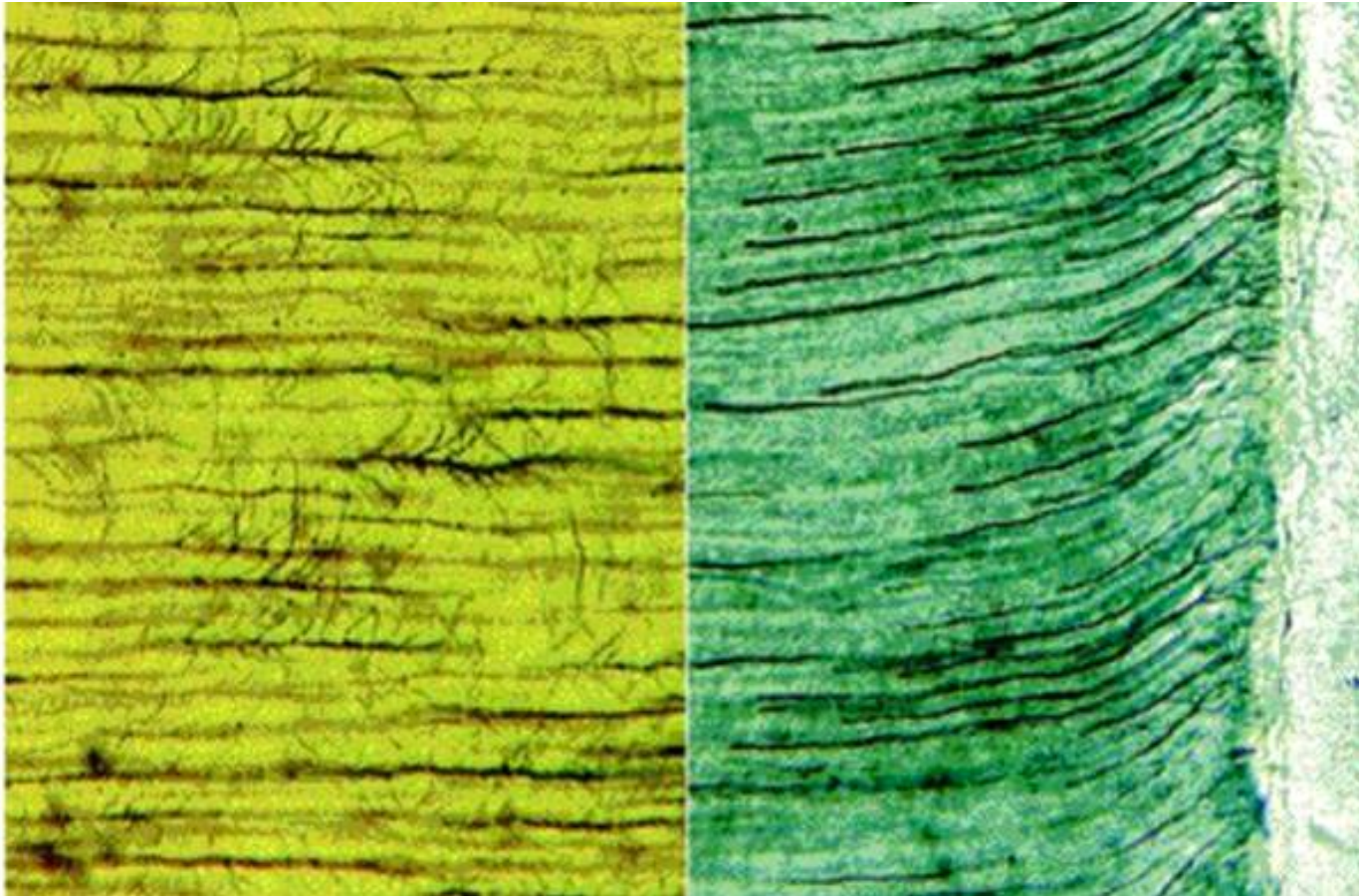
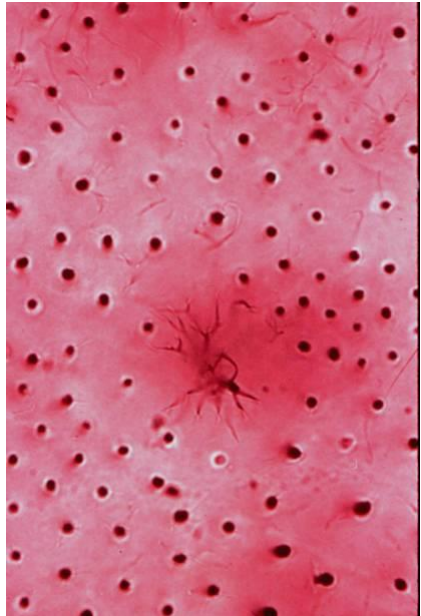
Esovitý průběh (2 ohyby - primární ohnutí) směrem od dřeně směrem k dentinosklovinné (cementodentinové)

Schregerovy čáry
(Korunková část dentinu)

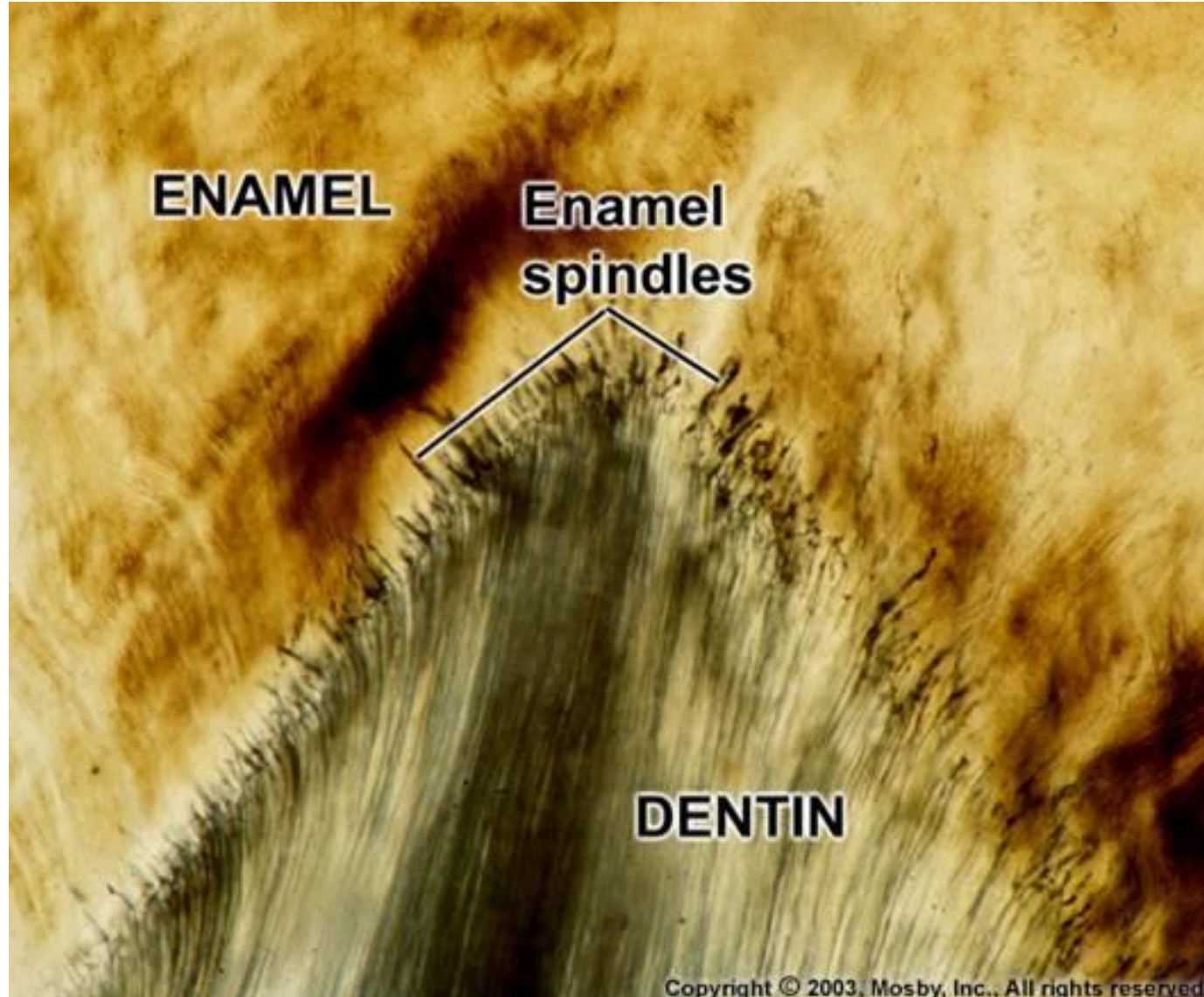

Průměr dentinových kanálků na dřevné straně dentinu dosahuje **1–4 μm**
Pozvolna se zmenšuje za jejich současného větvení směrem k dentinosklovinnému (resp. dentinocementovému) rozhraní

Sklovinná vřeténka (*fusus enameli*)

extenze dentinových tubulů do skloviny

Přírůstkové (inkrementální) čáry dentinu

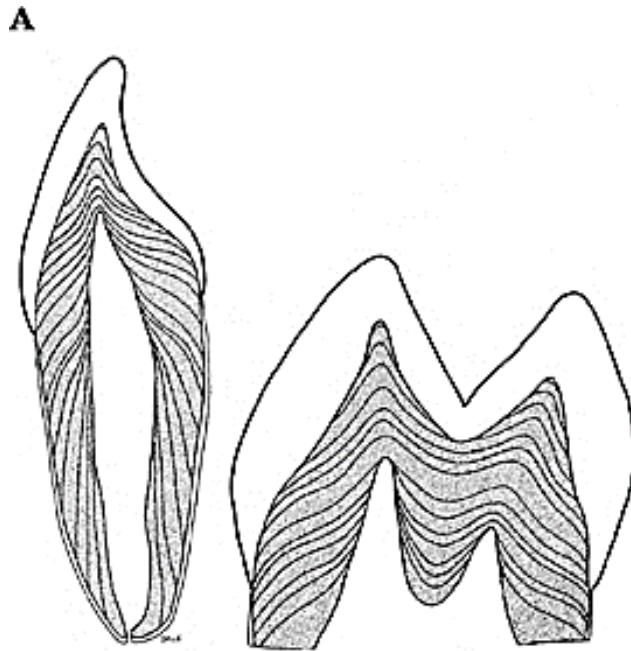
Projev postupného ukládání a mineralizace dentinu

na podélných výbrusech se jeví jako linie probíhající rovnoběžně s dřeňovou dutinou

von Ebnerovy linie - vzdálenost **4-8 μm** - denní přírůstky (na obarvených řezech)

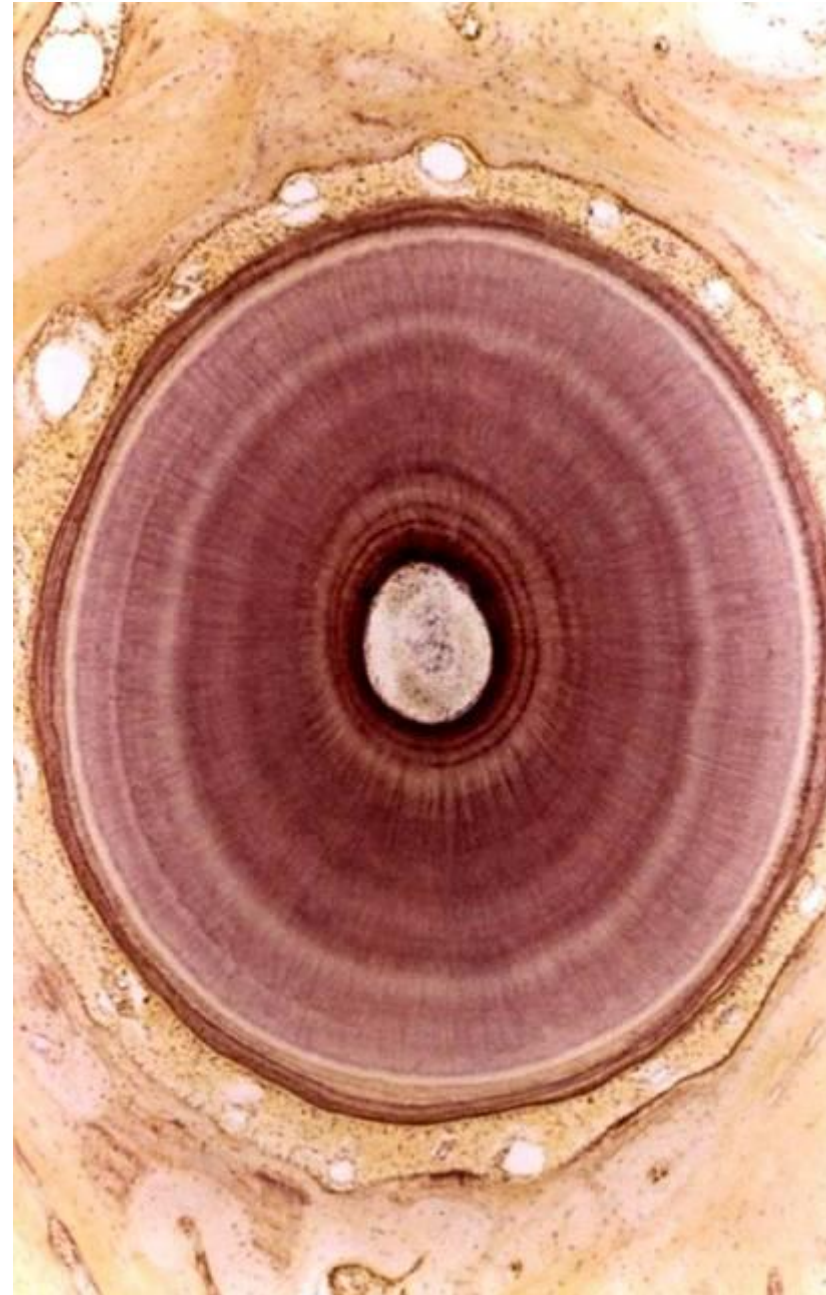
Owenovy linie - vzdálenost **15-30 μm** - společné vápenatění 4 -5 denních přírůstků

Neonatální linie - nápadná Owenova linie u dočasných zubů – odděluje fetální a postnatální dentin

Cirkulární průběh na příčném výbrusu

Sklerotický dentin

„Mrtvý dentin“, odolnější vůči zubnímu kazu, barva jantar

Vznik okluzí dentinových tubulů tloušťnutím peritubulárního dentinu při zániku Tomesových vláken

Tvoří se v korunkové části a s věkem ho přibývá - projev stárnutí

Podle jeho množství se určuje věk jedince (forenzní význam)

